

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΜΣ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

**«Ο ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΑΞΟΝΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΚΥΠΡΟΥ:
ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΟΥΣ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΠΑΡΑΓΙΟΥΔΑΚΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΜΑΝΟΥΣΟΥ (Α.Μ.: ΜΘ 16015)

Επιβλέπων: Επίκουρος Καθηγητής κ. Ευαγόρου Ευαγόρας

Τριμελής Επιτροπή: Καθηγητής κ. Λιάκουρας Πέτρος

Επίκουρος Καθηγητής κ. Ραπτόπουλος Νικόλαος

Επίκουρος Καθηγητής κ. Ευαγόρου Ευαγόρας

Πειραιάς, Οκτώβριος 2019

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο Κωνσταντίνος Παραγιουδάκης, φοιτητής του ΠΜΣ του τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς, βεβαιώνω ότι, το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

Στην οικογένειά μου.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά όσους με βοήθησαν με οποιονδήποτε τρόπο να ολοκληρώσω την παρούσα εργασία. Καταρχήν, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Ευαγόρου Ευαγόρα ο οποίος δέχτηκε να επιβλέψει την εργασία μου και με τις εύστοχες παρατηρήσεις του κατόρθωσα να την ολοκληρώσω. Ευχαριστώ θερμά τους καθηγητές της τριμελούς Επιτροπής κ.κ Λιάκουρα Πέτρο και Ραπτόπουλο Νικόλαο οι οποίοι μου έκαναν την τιμή να δεχτούν την πρότασή μου να τεθούν μέλη της Επιτροπής και να συνδράμουν στο έργο μου, καθώς και να μου παράσχουν πολύτιμες συμβουλές αλλά και πλούσιο βιβλιογραφικό υλικό. Ευχαριστώ όλους του καθηγητές του τμήματός μου οι οποίοι μέσα από τις διδακτικές ώρες που δαπάνησαν μου παρείχαν ευρύτατο πεδίο γνώσεων στο αντικείμενο των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον υποψήφιο διδάκτορα του πανεπιστημίου Αιγαίου και φίλο, κ. Χουρδάκη Κυριάκο για τις πολύτιμες συμβουλές και το πλούσιο βιβλιογραφικό υλικό που μου παρείχε.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ:

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

«Ο ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΑΞΟΝΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ– ΚΥΠΡΟΥ: ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΟΥΣ»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	8
1.2. Μεθοδολογία και έρευνα.....	9
1.3. Δομή Εργασίας.....	11
1.4. Μεθοδολογία βιβλιογραφικής έρευνας.	12

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ & ΧΩΡΟΧΡΟΝΙΚΟΙ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ

2.1. Γεωπολιτική Ανάλυση.....	13
2.2. Γεωπολιτικό Περιβάλλον Ευρασίας.....	14
2.3. Γεωπολιτικό Σύμπλεγμα Μεσογείου.....	16
2.4. Στρατηγική Αξία Ανατολικής Μεσογείου.....	18
2.5. Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας και Υψηλή Στρατηγική.....	18
2.6. Πολιτικός Ρεαλισμός.....	19
2.7. Σύγχρονο Στρατηγικό Περιβάλλον στη Μεσόγειο υπό το πρίσμα του Πολιτικού Ρεαλισμού.....	22
2.8. Η Μεσόγειος υπό το πρίσμα της Ασφάλειας στη Νέα Τάξη Πραγμάτων.....	23
2.9. Συμπεράσματα κεφαλαίου.....	24

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΑΝ. ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ - ΝΕΑ ΚΟΙΤΑΣΜΑΤΑ

3.1. Ενεργειακό Περιβάλλον Ανατολικής Μεσογείου- γενικό πλαίσιο.....	25
3.1.1. Ενεργειακό Περιβάλλον Ισραήλ.....	26
3.1.2. Ενεργειακό Περιβάλλον Λιβάνου.....	26
3.1.3. Ενεργειακό Περιβάλλον Συρίας.....	27
3.1.4. Ενεργειακό Περιβάλλον Αιγύπτου.....	28
3.1.5. Ενεργειακό Περιβάλλον Κύπρου.....	29
3.1.6. Ενεργειακό Περιβάλλον Τουρκίας.....	30
3.1.7. Ενεργειακό Περιβάλλον Ελλάδας.....	32
3.2. Γεωπολιτική της Ενέργειας στη Μεσόγειο.....	34

3.3. Στρατηγική Ενεργειακής Ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	35
3.4. Γεωπολιτική «Μάχη» των Αγωγών Φυσικού Αερίου στη Μεσόγειο.....	37
3.5. Συμπεράσματα κεφαλαίου.....	38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

«ΓΕΩΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΑΞΟΝΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΚΥΠΡΟΥ στην ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ»

4.1.1.Γεωστρατηγική Θέση Ελλάδας	40
4.1.2.Γεωστρατηγική Θέση Κύπρου.....	40
4.2.1. Στρατηγική Συμμαχία Ελλάδας – Κύπρου και Δόγμα Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδας – Κύπρου (ΔΕΑΧ).....	42
4.2.2. Οι Νέο-οθωμανικές βλέψεις της Τουρκίας και το Δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας»	44
4.3. Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες (ΑΟΖ) στη Μεσόγειο – Ελλάδα.....	50
4.4.Προοπτικές Μεταφοράς Νέων Ενεργειακών Πόρων από Ελλάδα/Κύπρο σε ΕΕ.....	52
4.5.Ενεργειακός Άξονας Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ.....	53
4.6.Σπουδή και Προοπτικές Γεωστρατηγικού Άξονα Ελλάδας- Κύπρου.....	53
4.7.Ενεργειακή Συνεργασία Ελλάδας – Κύπρου.....	56
4.7.1. Κατασκευή Αγωγού Μεταφοράς Φυσικού Αερίου μεταξύ Κύπρου, Ελλάδας & Λεβαντίνης.....	57
4.7.2. Κατασκευή Τερματικού Σταθμού Υδροποίησης Φυσικού Αερίου στη Κύπρο.....	58
4.7.3.Κήρυξη και οριοθέτηση Ελληνικής και Κυπριακής ΑΟΖ στην περιοχή μεταξύ Καστελόριζου και Κύπρου.....	58
4.8.Γεωπολιτικές Επιπτώσεις Νέου Ενεργειακού Άξονα Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ...	60
4.9. Συμπεράσματα κεφαλαίου.....	62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

«ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ».....	63
Βιβλιογραφία.....	68

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑΝ. ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ: ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ
ΑΟΖ: ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΝΗ
ΒΠΠ: Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ
Δ.Ε.Α.Χ: ΔΟΓΜΑ ΕΝΙΑΙΟΥ ΑΜΥΝΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΕΕ: ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΕΛΔΥΚ: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ ΚΥΠΡΟΥ
ΕΣΣΔ: ΕΝΩΣΗ ΣΟΒΙΕΤΙΚΩΝ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΩΝ
ΗΠΑ: ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ
ΚΥΣΕΑ: ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑΣ
Μ. ΑΝΑΤΟΛΗ: ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ
ΟΗΕ: ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ
ΣΥΦΑ: ΣΤΑΘΜΟΣ ΥΓΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ
BCM: BILLION CUBIC METRES: ΔΙΣΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ ΚΥΒΙΚΑ ΜΕΤΡΑ
LNG: LIQUID NATURAL GAS
ΤΑΡ: TRANS ATLANTIC PIPELINE
TCF: TRILLION CUBIC FEET: ΤΡΙΣΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ ΚΥΒΙΚΑ ΠΟΔΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 - Εισαγωγή

1.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.

Οι γεωπολιτικές εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου αποτελούν αντικείμενο ευρύτατης μελέτης από πληθώρα αναλυτών τα τελευταία έτη. Η παρούσα διπλωματική εργασία επικεντρώνεται στον έλεγχο της θεωρίας του πολιτικού ρεαλισμού με βάση τη συγκεκριμένη περιπτώσιολογική μελέτη, του Στρατηγικού Άξονα Ελλάδας – Κύπρου.

Η μελέτη εξετάζει το στρατηγικό άξονα Ελλάδας – Κύπρου μέσα από τις διεθνείς εξελίξεις στην περιοχή τους. Εξετάζεται επιπλέον εάν ο στρατηγικός αυτός άξονας ο οποίος αναλύεται διεξοδικά, μπορεί μελλοντικά να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο σε περιφερειακό επίπεδο. Οι βασικοί τομείς μέσα από τους οποίους εξετάζεται η στρατηγική αυτή συμμαχία είναι: η ενεργειακή ασφάλεια, η συνεργασία στον τομέα της Άμυνας με έμφαση στην Αμυντική Συνεργασία και το Δόγμα του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου μεταξύ Ελλάδας – Κύπρου, οι σχέσεις και η αλληλεπίδραση με τρίτα κράτη. Εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο όλοι οι παραπάνω τομείς αλληλοδιαπλέκονται.

Στη βάση της ως άνω θεωρίας του πολιτικού ρεαλισμού, εξετάζεται και γίνεται εξαγωγή διαφόρων συμπερασμάτων αναφορικά με τα τιθέμενα ερωτήματα, με τις προκλήσεις ασφαλείας στην περιοχή, με τους κινδύνους που διατρέχουν οι δύο χώρες από τη γείτονα Τουρκία. Θα αναλυθεί το ζήτημα του βαθμού κατά τον οποίο το Δόγμα Ενιαίου Αμυντικού Χώρου είναι σε ισχύ σήμερα και εάν είναι χρήσιμο για την αμυντική θωράκιση των δύο κρατών έναντι της Τουρκίας και υπό ποια μορφή έχει εξελιχθεί σήμερα ή δύναται να εξελιχθεί στο μέλλον. Θα εξεταστεί το ζήτημα της συνεργασίας των δύο χωρών με τρίτα κράτη (ειδικότερα Ισραήλ, Αίγυπτο κ.α). Στο πλαίσιο συνεργασίας με τα τρίτα κράτη θα αναλυθεί εάν ο ανωτέρω άξονας δύναται να αποτελέσει μια διευρυμένη ενεργειακή, αμυντική, οικονομική συμμαχία δεδομένων των αλλαγών και των εξελίξεων που έχουν επέλθει τόσο σε γεωπολιτικό, γεωοικονομικό επίπεδο, όσο και στα ζητήματα ενέργειας και διλήμματα ασφαλείας που έχουν προκύψει στην περιοχή.

Μέσω της παρούσας μελέτης προσδοκάται η επίτευξη της βέλτιστης εφικτής ακρίβειας, αναφορικά με την ανάλυση και αξιολόγηση της Στρατηγικής Συμμαχίας Ελλάδας-Κύπρου και τις δυνατότητες και ευκαιρίες που διανοίγονται μέσα στο σύγχρονο γεμάτο προκλήσεις διεθνές περιβάλλον που υφίσταται.

Μία επιτυχής προσέγγιση των ανωτέρω ζητημάτων, προσδοκάται ότι θα συνεισφέρει

στη δημιουργία μιας πιο σύγχρονης αντίληψης για τις μέχρι σήμερα παραδοσιακές σχέσεις Ελλάδας – Κύπρου και της θέσης των δύο χωρών στο διεθνές σύστημα.

Τα ανωτέρω, καθιστούν την παρούσα περιπτωσιολογική μελέτη υπό το πρίσμα του πολιτικού ρεαλισμού ως ενδιαφέρουσα, εύστοχη και πρωτότυπη καθώς Ελλάδα και Κύπρος ενώ είναι δύο ανεξάρτητα κράτη καλούνται να εφαρμόσουν βασικές αρχές της θεωρίας του πολιτικού ρεαλισμού όπως η Αρχή της Αυτοβοήθειας κ.α, από κοινού. Αυτό συμβαίνει προκειμένου αφενός να αντιμετωπίσουν κοινούς κινδύνους και να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους και αφετέρου να αναδειχθούν σε κράτη σημαντικά και με πρωτεύοντα ρόλο στην περιφέρειά τους.

1.2. Μεθοδολογία και Έρευνα.

Στο παρόν υποκεφάλαιο περιγράφεται το γνωστικό αντικείμενο και η θεματολογία της εργασίας. Παρουσιάζεται το περιεχόμενο και ο τρόπος της ανάλυσης που θα ακολουθηθεί. Αναφέρονται οι σκοποί και οι επιδιώξεις της εργασίας, αιτιολογείται η σημαντικότητα ενασχόλησης με αυτή τη θεματική ενότητα, προσδιορίζονται οι θεωρητικοί άξονες πάνω στους οποίους θα στηριχτεί η εργασία.

Σκοπός της παρούσης εργασίας είναι να αναλυθεί το πεδίο του στρατηγικού άξονα Ελλάδας – Κύπρου σε οικονομικό, ενεργειακό, στρατιωτικό, γεωπολιτικό τομέα. Θα περιγραφούν οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι δύο χώρες στην περιοχή τους και οι προοπτικές που διανοίγονται στα παραπάνω αντικείμενα μέσα στο διαρκώς μεταβαλλόμενο γεωπολιτικό περιβάλλον που υφίσταται.

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το κυπριακό πρόβλημα είναι ζητήματα τα οποία θα αναπτυχθούν ιδιαίτερα στην παρούσα εργασία όχι μόνο υπό την κλασσική μορφή της απλής περιγραφής τους αλλά υπό το πρίσμα των σύγχρονων γεωπολιτικών εξελίξεων και προκλήσεων καθώς και μέσα από τις διαμορφωθείσες στρατιωτικές και στρατηγικές συμμαχίες και συσχετισμούς σε διεθνές επίπεδο.

Η παρούσα μελέτη εμπίπτει στα γνωστικά αντικείμενα της Θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής Ανάλυσης. Αναφορικά, με τη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων ο Hoffman την είχε ορίσει ως: «συστηματική μελέτη παρατηρήσιμων φαινομένων, η οποία προσπαθεί να ανακαλύψει τις κύριες μεταβλητές, να ερμηνεύσει τη συμπεριφορά και να ανακαλύψει τους χαρακτηριστικούς τύπους των σχέσεων που έχουν δημιουργηθεί μεταξύ

εθνικών ομάδων...».¹ Η θεωρία του πολιτικού ρεαλισμού ταυτίζεται με τρία στοιχεία: τον κρατισμό, την επιβίωση και την αυτοβοήθεια (self help). Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται κατά τη θεωρία αυτή στις έννοιες «ισχύς» και «συμφέρον».²

Κύριο χαρακτηριστικό της ως άνω θεωρίας του πολιτικού ρεαλισμού είναι ότι ελλείπει κάποιας ανώτερης παγκόσμιας αρχής η οποία υπερβαίνει την κρατική, υφίσταται αναρχία στο διεθνές σύστημα. Το κάθε κράτος έχει την απόλυτη εξουσία να λαμβάνει αποφάσεις που το αφορούν. Ως εκ τούτου οι σχέσεις μεταξύ των κρατών έχουν καταρχήν χαρακτήρα ανταγωνιστικό. Ωστόσο, η ανταγωνιστική φύση των διακρατικών σχέσεων δεν συνεπάγεται παντελή έλλειψη συνεργασίας μεταξύ τους και ασυνεννοησία.

Οι συνεργασίες, συμμαχίες και οργανισμοί κρατών που υφίστανται σε αρκετά μεγάλη κλίμακα τις τελευταίες δεκαετίες, έχουν ως κύριο λόγο ύπαρξης την ικανοποίηση των συμφερόντων των κρατών που συμμετέχουν, τα οποία συμφέροντα σε ένα βαθμό και σε κάποια σημεία ταυτίζονται.

Πρώτιστο κριτήριο της συνεργασίας μεταξύ των κρατών, αποτελεί η εξυπηρέτηση του δικού τους συμφέροντος. Από τη στιγμή που αυτή απωλεσθεί τότε το κράτος παύει να έχει λόγο συνύπαρξης σε κάποια συλλογικότητα μαζί με άλλα κράτη. Ο μόνος λόγος για το οποίο ενδεχομένως θα εξακολουθήσει για κάποιο διάστημα να συνυπάρχει είναι είτε λόγω αδυναμίας του να αποχωρήσει (συνήθως αυτό συναντάται σε ασθενέστερα κράτη), είτε λόγω επιδίωξης κάποιου απώτερου στόχου.

Η συνεργασία των δύο κρατών Ελλάδας και Κύπρου, δύο κυρίαρχων δρώντων στο διεθνές σύστημα, θα αποδειχτεί μέσα από την παρούσα εργασία ότι είναι δυνατή και υπό τους όρους του πολιτικού ρεαλισμού εφόσον τα συμφέροντά τους και πρωτίστως τα εθνικά τους συμφέροντα ταυτίζονται στο μεγαλύτερο βαθμό και δεν είναι αντιτιθέμενα. Κύριος αντίπαλος των κρατών αυτών είναι η Τουρκία, την απειλή και την επιθετικότητα της οποίας καλούνται να αντιμετωπίσουν προκειμένου να διασφαλίσουν την εδαφική τους ακεραιότητα.

Δεύτερο γνωστικό αντικείμενο της παρούσης εργασίας είναι η Στρατηγική Ανάλυση. Κατά την άποψη του Π. Βαρβαρούση *«η Στρατηγική είναι ο κλάδος των Διεθνών Σχέσεων που εξετάζει την τέχνη με την οποία προσπαθεί κανείς να αποκομίσει πλεονεκτήματα μέσα από ανταγωνιστικές καταστάσεις»*³ Περαιτέρω, κατά

¹ Stanley, Hoffman, Theory and International Relations.

² (Waltz, Kenneth, Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2011, Morgenthau, Hans, Η πολιτική μεταξύ των εθνών, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2016, Mearsheimer, John, Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2011 κ.α).

³ Βαρβαρούσης, Π., Στρατηγική των Παιγνίων: Συνεργασία και Σύγκρουση στις Διεθνείς Σχέσεις, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1998.

τον Κ. Κολιόπουλο: «Στρατηγική είναι η σύζευξη μέσων και σκοπών υπό το πρίσμα πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης. Με άλλα λόγια, η στρατηγική συνίσταται στο τρίπτυχο «μέσα – σκοποί – αντίπαλος»⁴.

Κατά τον κ. Κολιόπουλο η χρησιμοποίηση όλων των διαθέσιμων μέσων που κατέχει ή μπορεί να δημιουργήσει ένα κράτος αναφέρεται στην «υψηλή στρατηγική» του και αυτή προσδιορίζει όλες τις ενέργειες που ένα κράτος πράττει για να εκπληρώσει το υπέρτατο εθνικό του συμφέρον.

Τα εργαλεία της στρατηγικής σκέψης βοηθούν στην ερμηνεία, πρώτον των στρατηγικών κινήσεων των αντιπάλων κρατών στη μεταξύ τους ανταγωνιστική σχέση και δεύτερον της γενικότερης στρατηγικής συμπεριφοράς τους κάτω από τις δομικές πιέσεις του διεθνούς συστήματος. Με βάση αυτά ελέγχεται ο βαθμός επιτυχίας των στρατηγικών στόχων που θέτουν η Ελλάδα, η Κύπρος⁵, καθώς και η ύπαρξη ορθολογικότητας στη λήψη των αποφάσεων των κρατών Ελλάδας και Κύπρου.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται στην παρούσα εργασία αναφέρονται στο εάν στο πλαίσιο των διακρατικών σχέσεων που επικρατεί ο ανταγωνισμός, είναι δυνατόν και μέχρι ποιου σημείου να υπάρχουν συνεργατικές σχέσεις για επίτευξη κοινών στόχων και αντιμετώπιση κοινών απειλών (περίπτωση Ελλάδας – Κύπρου για αντιμετώπιση απειλής Τουρκίας) και να αναπτυχθούν κοινές στρατηγικές μεταξύ των δύο κρατών για την αντιμετώπιση αυτών των απειλών δεδομένων και των κοινών χαρακτηριστικών που αυτά παρουσιάζουν αλλά και των ιδιομορφιών που το κάθε ένα έχει. Εξετάζεται περαιτέρω εάν οι συνεργασίες με τα τρίτα κράτη (όπως Αίγυπτος, Ισραήλ, ΗΠΑ κλπ) σε τομείς όπως είναι η ενέργεια, η οικονομία αλλά και η άμυνα μπορούν να ταυτιστούν και μέχρι ποιου βαθμού με τα συμφέροντα των κρατών Ελλάδας – Κύπρου.

1.3. Δομή Εργασίας.

Η δομή της υπό αναφορά εργασίας, αποτελείται από τρία βασικά μέρη: στο πρώτο μέρος σκιαγραφείται το ευρύτερο γεωπολιτικό πλαίσιο και γίνεται αναφορά στο γεωπολιτικό περιβάλλον της Ευρασίας και της Ανατολικής Μεσογείου. Περαιτέρω, δίνονται κάποιοι βασικοί ορισμοί του πολιτικού ρεαλισμού, της στρατηγικής ασφάλειας και της υψηλής στρατηγικής στα πλαίσια της περιπτώσιολογικής μας μελέτης. Στο επόμενο μέρος γίνεται ανάλυση του ενεργειακού περιβάλλοντος της Ανατολικής Μεσογείου και των νέων

⁴ Κολιόπουλος, Κων/νος, Η Υψηλή Στρατηγική της Αρχαίας Σπάρτης, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2011.

⁵ Ευαγόρου, Ευαγόρας, οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις από το 1923 έως σήμερα, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2010.

κοιτασμάτων. Γίνεται εκτενής αναφορά στα νέα ενεργειακά δεδομένα της ευρύτερης περιοχής και του ρόλου της Ελλάδας και της Κύπρου. Στο επόμενο μέρος αναλύεται ο γεωστρατηγικός άξονας της Ελλάδας και της Κύπρου στην Ανατολική Μεσόγειο με ιδιαίτερη αναφορά στην Αμυντική Συμμαχία Ελλάδα - Κύπρου και τα ενεργειακά ζητήματα της περιοχής. Στο τελευταίο μέρος συνάγονται τα συμπεράσματα επί των ερευνητικών ερωτημάτων που τέθηκαν.

1.4. Μεθοδολογία βιβλιογραφικής έρευνας.

Πηγές της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αποτέλεσαν ελληνικά και ξενόγλωσσα επιστημονικά βιβλία, δημοσιεύματα του τύπου από έγκυρες εφημερίδες και επιστημονικές δημοσιεύσεις. Συγκεκριμένα, η βιβλιογραφία που παρατίθεται στην παρούσα εργασία, αποτελείται από τη μελέτη ελληνικών και ξενόγλωσσων βιβλίων, επιστημονικών άρθρων, διαδικτυακών πηγών, αναλύσεων από επιστημονικά περιοδικά και δηλώσεις στον τύπο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

«ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΧΡΟΝΙΚΟΙ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ»

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται αναφορά σε βασικές θεωρητικές έννοιες της εργασίας όπως είναι η γεωπολιτική, ο πολιτικός ρεαλισμός, η στρατηγική εθνικής ασφάλειας και η υψηλή στρατηγική ενώ παράλληλα εξετάζεται το γεωπολιτικό περιβάλλον και η στρατηγική αξία της Ευρασίας και της Ανατολικής Μεσογείου στις οποίες ανήκουν τα κράτη της Ελλάδας και της Κύπρου.

2.1.Γεωπολιτική Ανάλυση.

Η γεωπολιτική είναι μια αναλυτική μέθοδος «πολιτικής ισχύος». Ο Θουκυδίδης⁶, είναι ο πρώτος που ερμηνεύει το φαινόμενο στο διεθνές σύστημα με βάση τους νόμους της «ισχύος» και θεωρεί την άνιση κατανομή ισχύος ως πρωταρχική αιτία προκλήσεως πολεμικών συρράξεων. Πατέρας ωστόσο της γεωπολιτικής θεωρείται ο Rudolf Kjellen.

Ψήγματα της γεωπολιτικής υπάρχουν και σε κείμενα του Αριστοτέλη, του Κομφούκιου και του Μακιαβέλι, πλην όμως στις αρχές του 19^{ου} αιώνα η γεωπολιτική εμφανίζεται με τη σημερινή της έκφανση. Η γεωπολιτική (Geopolitic)⁷ είναι σύνθετη λέξη που αποτελείται από τη γη και την πολιτική. Ορίζεται ως μια αναλυτική μέθοδος «κατανομής ισχύος και ελέγχου των σφαιρών επιρροής στον πλανήτη» αναφορικά με το παρόν και το μέλλον. Ορίζεται επίσης ως η μελέτη των διεθνών σχέσεων υπό το πρίσμα του χώρου και της γεωγραφίας.⁸ Η γεωπολιτική εξετάζει την ισχύ, το έδαφος και τις συγκρούσεις μεταξύ των κρατών. Τα κράτη επιδιώκουν την απόκτηση εδαφών προκειμένου να αυξήσουν την ισχύ τους. Βέβαια, η υφιστάμενη άνιση κατανομή της ισχύος στο διεθνές σύστημα, συνεπάγεται κινδύνους για την ασφάλεια των λιγότερο ισχυρών κρατών.⁹ Η παραπάνω παραδοχή έχει ιδιαίτερη σημασία για την Ελλάδα και Κύπρο, καθώς ως χώρες λιγότερο ισχυρές καλούνται να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους εντός του διεθνούς συστήματος.

Η γεωπολιτική χρησιμοποιεί μεθοδολογικά εργαλεία προκειμένου να ερμηνεύσει τα

6 Θουκυδίδης, Πελοποννησιακός Πόλεμος, Εκδόσεις ΓΕΣ, Αθήνα, 1960, Κεφάλαιο 5.89

7 Μάζης, Ιωάννης, Εισήγηση σε Διεθνές Συνέδριο με θέμα «Διεθνή Συλλογικά Συστήματα Ασφαλείας και ο Ρόλος τους στην Α. Μεσόγειο», Ιονικό Συνεδριακό Κέντρο, Κέρκυρα 1997.

8 Parker, G. Γεωπολιτική, Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον, Εκδόσεις Ροές, Αθήνα, 2002, σελ. 35.

9 Waltz, N. Kenneth, International Structure, National Force and the Balance of Power, στο Rosenau James N. (επιμ), International Politics and Foreign Policy, The Free Press, New York, 1969, pp. 311 -313.

διεθνή φαινόμενα ισχύος με οικονομικούς, αμυντικούς και πολιτικούς όρους. Η σημερινή προσέγγισή της εξετάζει τον κόσμο ως ενιαίο σύνολο.¹⁰ Η Γεωπολιτική κάνει ευρεία χρήση της γεωγραφίας η οποία ταξινομεί ανθρώπινες δραστηριότητες¹¹ και αποτελεί σημαντικό παράγοντα ισχύος στο σύγχρονο διεθνές σύστημα.¹² Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η θέση των δύο κρατών στη γεωπολιτική σκακιέρα αποτελεί καθοριστικό παράγοντα της ιστορικής τους διαδρομής όπως θα αναλυθεί στα επόμενα κεφάλαια.

2.2. Το Γεωπολιτικό Περιβάλλον της Ευρασίας.

Η Ευρασία εξετάζεται από τη γεωπολιτική ως το σύνολο της Ευρώπης και της Ασίας σε ένα ενιαίο γεωγραφικό χώρο, τμήμα του οποίου αποτελούν η Ελλάδα και η Κύπρος. Για αυτό το λόγο κρίνεται πολύ σημαντική η εξέταση του χώρου αυτού στην παρούσα μελέτη.

Στην Ευρασία βρίσκεται το 75% του παγκόσμιου πληθυσμού και το 75% των παγκοσμίως γνωστών ενεργειακών πόρων, ενώ τα κράτη της Ευρασίας κατέχουν το 60% του παγκόσμιου Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ).¹³ Στα υπόψη κράτη συμπεριλαμβάνονται οι έξι μεγαλύτερες διεθνώς Οικονομίες και όλες οι πυρηνικές δυνάμεις εκτός των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (ΗΠΑ). Στην Ευρασία ανήκουν σημαντικοί διεθνείς δρώντες όπως η Ρωσία, η Κίνα και η Ινδία. Σύμφωνα με την αγγλοσαξονική γεωπολιτική σχολή,¹⁴ η εμπλοκή των ΗΠΑ στους δύο παγκόσμιους πολέμους αποσκοπούσε στην αποτροπή των δυνάμεων του «Άξονα» να κυριαρχήσουν στην Ευρασία. Για τον ίδιο λόγο, οι ΗΠΑ δημιούργησαν την Ατλαντική Συμμαχία αμέσως μετά τη λήξη του Β΄ΠΠ, στο πλαίσιο της στρατηγικής της ανάσχεσης της πρώην ΕΣΣΔ (Containment Theory)¹⁵ η οποία και επέφερε τον επιτυχή για τη Δύση τερματισμό του Ψυχρού Πολέμου. Η υπόψη στρατηγική «έξυπνης ισχύος» σχεδιάστηκε από τον κορυφαίο αμερικανό διπλωμάτη George F. Kennan¹⁶ και συνδυάστηκε με τη μεγάλη στρατιωτική

10 Parker, G., ο.π., σελ. 142-143.

11 Βρεττός, Θ., Οικονομική Γεωγραφία – Διεθνείς Εμπορικές Σχέσεις, Ίδρυμα Ευγενίδη, Αθήνα, 1993, σελ. 1.

12 Μάζης, Ιωάννης, Γεωπολιτική Προσέγγιση για Ένα Νέο Ελληνικό Αμυντικό Δόγμα, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2006, σελ. 6.

13 Αρβανιτόπουλος, Κων. & Ήφαιστος Παν., Ευρωατλαντικές Σχέσεις, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 1999, σελ. 157.

14 Sir Mackinder Halford, Democratic Ideals and Reality, National Defence University Press, Washington DC, 1942 και Spykman Nickolas, The Geography of the Peace, Harcourt Brace and Company, New Work, 1944.

15 Βλέπε αναλυτικά: Kennan G., Realities of American Foreign Policy, Princeton University Press, New Jersey, 1954.

16 Παπασωτηρίου, Χαράλαμπος, Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945- 2002, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2009, σελ. 34.

αποτρεπτική ισχύ των ΗΠΑ και των συμμάχων τους.¹⁷

Οι ΗΠΑ, με τη συμμετοχή στο NATO των χωρών της δυτικής Ευρώπης - συμπεριλαμβανομένης και της Γερμανίας - προσπαθούσε να αποτρέψει την ηγεμονία της ΕΣΣΔ στην Ευρασία. Η επιδίωξη αυτή για ανάσχεση ή στρατηγική περικύκλωση της ΕΣΣΔ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, συνεχίζεται και μετά την πτώση του διπολισμού, με την ένταξη στο NATO δημοκρατιών της Ανατολικής Ευρώπης που συνορεύουν με τη Ρωσική Ομοσπονδία.¹⁸ Συνακόλουθα, στις 6 Μαρτίου 1999 έγιναν μέλη της Συμμαχίας πρώην Κράτη Μέλη του Συμφώνου της Βαρσοβίας (Τσεχία, Πολωνία, Ουγγαρία). Επιπλέον, το 2004 έλαβε χώρα η εισδοχή στο NATO πρώην κρατών της ΕΣΣΔ (Εσθονία, Λιθουανία, Λετονία).¹⁹

Η Ρωσία στις μέρες μας επιδιώκει την ενίσχυση της ισχύος της, επιχειρώντας την ανάληψη ενός κομβικού ή ακόμα και αναθεωρητικού ρόλου εντός της ευρασιατικής σκακιέρας. Έχοντας υιοθετήσει το δόγμα του «εγγύς εξωτερικού»,²⁰ την άσκηση επιρροής στα εδάφη της πρώην ΕΣΣΔ. Σύμφωνα με το σύμβουλο του Προέδρου των ΗΠΑ Carter, Brzezinski, μία δύναμη που θα μπορεί να αμφισβητήσει την αμερικανική μονοκρατορία,²¹ θα είναι με βεβαιότητα κάποια ευρασιατική δύναμη.²² Η Ρωσία, προκειμένου να αυξήσει την ισχύ της στην περιοχή, επικεντρώνει στον τομέα της ενέργειας. Είναι εμφανής η φιλοδοξία της να καταστεί μια παγκόσμια ενεργειακή υπερδύναμη, καθώς διαθέτει σημαντικές ποσότητες κοιτασμάτων φυσικού αερίου, αλλά και αξιόλογα δίκτυα μεταφοράς του, τα οποία μάλιστα τροφοδοτούνται και από χώρες της Κασπίας Θάλασσας (Τουρκμενιστάν, Καζακστάν κλπ). Με τον τρόπο αυτό η Ρωσία ασκεί τον έλεγχο και τη συνδιαχείριση των ενεργειακών πόρων των χωρών της Κασπίας, αυξάνοντας ταυτόχρονα την περιφερειακή επιρροή της. Η πρόσφατη κρίση της Ουκρανίας ανέδειξε τη βαρύτητα της τελευταίας για τη Ρωσία, προκειμένου να αποφύγει τη στρατηγική περικύκλωση από το NATO αλλά και την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ).

Η Ευρασία περιλαμβάνει κράτη και εθνότητες με διαφορετικές κουλτούρες, αξιακά συστήματα, θρησκευτικά δόγματα και πρωτίστως αντικρουόμενα συμφέροντα και ανταγωνισμούς σε ζητήματα ενεργειακών πόρων. Για το λόγο αυτό αποτελεί μία ιδιαίτερα συγκρουσιακή περιοχή. Ο Brzezinski υποστηρίζει ότι, η Ευρασία είναι διαποτισμένη από

17 Σιούσιουρας, Π., Χουρδάκης Κ & Αντωνάτος Κ. (2017). Η Καταλυτική Συνεισφορά της "Εξυπνης Ισχύος" ως Στρατηγική Επιλογή Αντιμετώπισης της Σύγχρονης Θρησκευτικής Τρομοκρατίας, Δημοσιευμένη Μελέτη ΕΛΙΣΜΕ, σελ.16.

18 The Transformation of the Alliance, NATO Handbook, NATO Office of Information and Press, Brussels, 1995, 31-82.

19 Σιούσιουρας, Πέτρος, ο.π., σελ. 76-77.

20 Σιούσιουρας, Πέτρος, ο.π., σελ. 76, 86.

21 Βλέπε αναλυτικότερα: Huntington Samuel, The Lonely Super Power, Foreign Affairs, 78:2, March - April 1999.

22 Βλέπε αναλυτικότερα: Brzezinski Z., The Grand Chessboard, Perseus Book Group, New York, 1997.

τη βία, με την περιοχή νότια της Ρωσίας και τα Βαλκάνια να αποτελούν πεδία εθνοτικών συγκρούσεων και προβολής της ισχύος των Μεγάλων Δυνάμεων του πλανήτη.²³

Υπό το πρίσμα των ως άνω αναφερομένων, η Ελλάδα και η Κύπρος καλούνται να διατηρήσουν λεπτές ισορροπίες αναφορικά με τη σύναψη σχέσεων και συμμαχιών με τα κράτη της περιοχής της Ευρασίας. Περαιτέρω, διαχρονικό δίλημμα για τις δύο χώρες παραμένει η επιλογή ή η διατήρηση όσο το δυνατόν καλύτερων ισορροπιών με τις Μεγάλες Δυνάμεις της Ρωσίας και των ΗΠΑ. Η σύμπλευση με τη Ρωσία με την οποία Ελλάδα και Κύπρος συνανήκουν γεωπολιτικά στο χώρο της Ευρασίας και με τα συμφέροντα της οποίας σε μεγάλο βαθμό συμπλέουν και με τις ΗΠΑ η οποία αποτελεί την Πρώτη παγκόσμια δύναμη και η θετική στάση τους έναντι των δύο κρατών θα είναι παράγοντας θετικών εξελίξεων σε πολλούς τομείς και ιδιαίτερα στα εθνικά μας ζητήματα. Τα παραπάνω ζητήματα θα μας απασχολήσουν και στα επόμενα κεφάλαια.

2.3. Το Γεωπολιτικό Σύμπλεγμα της Μεσογείου

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναλύθηκε το γεωπολιτικό περιβάλλον της Ευρασίας, στο οποίο ανήκουν οι δύο χώρες. Ταυτόχρονα, Ελλάδα και η Κύπρος ανήκουν και στο γεωπολιτικό σύμπλεγμα της Μεσογείου το οποίο αποτελεί, όπως θα καταδειχθεί παρακάτω ένα σημαντικό ζωτικό χώρο σε παγκόσμια κλίμακα καθώς συνιστά αφενός μία κομβική οδό διασύνδεσης του Ατλαντικού με τον Ινδικό και τον Ειρηνικό ωκεανό, αφετέρου, την κυρία οδό διαμετακόμισης των ενεργειακών πόρων της πρώην ΕΣΣΔ, της Αφρικής και της Μ. Ανατολής, προς τις αγορές της Δύσης.

Η Μεσόγειος περιλαμβάνει είκοσι παράκτια και νησιωτικά κράτη και καλύπτει μια θαλάσσια περιοχή ανάμεσα στην Ευρώπη, την Αφρική και την Ασία. Επιμέρους θαλάσσιες περιοχές της είναι η Μαύρη Θάλασσα,²⁴ το Αιγαίο και η Αδριατική. Το γεωπολιτικό πλέγμα της Μεσογείου αποτελεί σημαντικό σημείο συγκέντρωσης και διακίνησης πολιτικής ισχύος.²⁵ Για αυτό το λόγο Ελλάδα και Κύπρος οφείλουν να εκμεταλλευτούν το πλεονέκτημα αυτός προς όφελός τους. Η Μεσόγειος αποτελεί επίσης μία ζώνη αντιπαραθέσεων και ένα σταυροδρόμι θρησκειών, πολιτισμών (αραβικός, μουσουλμανικός, μεσογειακός, ευρωπαϊκός) καθώς και πολλών εμπορικών συναλλαγών.²⁶ Η γεωπολιτική αρχιτεκτονική της Δύσης θεωρεί τη Μεσόγειο και τη θάλασσα της Ιαπωνίας

23 Brzezinski Z., *Game Plan: A Geostrategic Framework for the Conduct of the US – Soviet Contest*, the Atlantic Monthly Press, Boston, 1986.

24 Σύμφωνα με το Εγχειρίδιο SP-23/1953 (3η έκδοση) του Διεθνούς Υδρογραφικού Οργανισμού (ΔΥΟ) – International Hydrographic Organisation (IHO), σελ. 17, η Μαύρη Θάλασσα αποτελεί υποδιαίρεση της Μεσογείου.

25 Μάξης Ιωάννης, *Γεωπολιτική Προσέγγιση για ένα Νέο Ελληνικό Αμυντικό Δόγμα*, ο.π., σελ. 17.

26 Tsaltas, G. & Deniozos N., *the Notions of Soft Security and the Environment in the Development of Greek-Turkish Relations in the Aegean Sea*, University of the Aegean, Chios, 2007, p. 5.

ως τους δύο κατεχοχόν κομβικούς πόλους, ο έλεγχος των οποίων οδηγεί σε παγκόσμια κυριαρχία.²⁷ Ένα ιδιαίτερα κρίσιμο ζήτημα στη μεσογειακή λεκάνη είναι η σχέση Βορρά-Νότου. Σύμφωνα με το Καθηγητή Samuel Phillips Huntington «... τα γεωπολιτικά ρήγματα μεταξύ πολιτισμών, αντικαθιστούν τα πολιτικά και ιδεολογικά σύνορα του Ψυχρού Πολέμου ως έναυσμα κρίσεων και αιματοχυσίας».²⁸ Ο ίδιος εμφανίζει τον κόσμο ως σεισμικές ζώνες όπου οι «πολιτισμικές περιοχές» συγκρούονται μεταξύ τους με ολοένα αυξανόμενη σφοδρότητα, εκτιμώντας ότι ο «επόμενος παγκόσμιος πόλεμος θα είναι ένας πόλεμος μεταξύ πολιτισμών».²⁹ Η εκτίμηση αυτή θέτει σε κίνδυνο την παγκόσμια ειρήνη αλλά και την ανθρωπότητα, καθώς υπερβαίνει έναν οικονομικό ή πολιτικό ανταγωνισμό.³⁰ Ο ίδιος υποστήριξε ότι, η βία εντός κρατών εμφανίζει πρωτίστως εθνικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά τα οποία και αποκαλεί διαχωριστικές γραμμές μεταξύ πολιτισμών (civilizational fault lines).³¹ Αναφορικά με τη σχέση Ανατολής- Δύσης στη Μεσόγειο, ο ιδεολογικός ανταγωνισμός τους περατώθηκε με την κατάρρευση της πρώην ΕΣΣΔ και του υπαρκτού σοσιαλισμού.

Η Μεσόγειος και οι γύρω περιοχές διανύουν μία περίοδο κρίσιμων μεταβολών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων³² και ειδικότερα το Μαυροβούνιο, όπου η ύπαρξή του διακυβεύτηκε από τις αλλαγές που σημειώθηκαν στην πρώην Γιουγκοσλαβία τη δεκαετία του '90.³³ Η μελέτη των Βαλκανίων αναδεικνύει ότι οι διεθνείς σχέσεις τελούν σε διαρκή μεταβολή μη έχοντας στατικό χαρακτήρα.³⁴ Σημαντικές επίσης μεταβολές σημειώθηκαν στην ευρύτερη περιοχή ως απόρροια των αραβικών εξεγέρσεων και του εμφυλίου πολέμου της Συρίας, ο οποίος ξεκίνησε ως συριακός πόλεμος με περιφερειακές επιπτώσεις και μεταλλάχθηκε σε περιφερειακό πόλεμο με συριακό επίκεντρο.³⁵ Ο πόλεμος αυτός παρά την πρόσκαιρη ελπίδα ειρήνης που έφερε η νίκη κατά του «Ισλαμικού Κράτους – ISIS» συνεχίζεται αμείωτος μέχρι σήμερα με διαφορετική μορφή. Οι μεταβολές που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή, αφορούν σε

27 Karkazis, John, The Syrian Crisis as the Prelude of a New Order in the Region, University of the Aegean, Chios, September 2013, p. 24.

28 Huntington, P. Samuel, The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order, Simon & Schuster, New York, NY, 1996, p.p. 81-85.

29 Ο.π., p.p. 207, 246-265.

30 Κονδύλης, Παναγιώτης, Η Σύγκρουση των Πολιτισμών και οι Απόψεις του Σάμιουελ Χάντινγκτον, 26 – 01 - 1997, βλέπε: <https://kondylis.wordpress.com/2009/01/06/h/>

31 Huntington P. Samuel, Ideology and U.S. Foreign Policy, Foreign Affairs, Vol. 72, No 3, 1993, p.p. 22-49.

32 Dalaklis, D., Siousiouras P. and Karkazis J., Scrutinizing the European Security and Integration Effort: The Question of the Western Balkans, University of the Aegean, Chios, 2008, p.p. 2-3.

33 Siousiouras, P. and Arvanitopoulos, C., Geopolitical Designs and Realities in Yugoslavia's Foreign Policy: The Issue of Access to the Sea, Journal of Political and Military Sociology, Vol. 33 (2), Northern Illinois University, USA (DeKalb), 2005.

34 Siousiouras, Petros, Foreign Policies of Greece and the FYROM: Geopolitical Ambitions and Political Realism, University of the Aegean, Chios, 2009, p. 13.

35 Syria's Metastasing Conflicts, Middle East Reports, International Crisis Group, No 143, June 27, 2013.

πολιτικούς συσχετισμούς, στρατιωτικές συμμαχίες, εσωτερικά πολιτικό-οικονομικά συστήματα καθώς και σε περιφερειακά συστήματα ασφαλείας.

Σύμφωνα με τα παραπάνω διαμειφθέντα καθίσταται σαφές ότι, η γεωπολιτική θέση της περιοχής μας (Ελλάδα- Κύπρος) ως ανήκουσα παράλληλα και στο γεωπολιτικό σύμπλεγμα της Μεσογείου, βρίσκεται στο επίκεντρο των διεθνών εξελίξεων σε μια περίοδο συνεχών αλλαγών και ανακατατάξεων στη διεθνή σκακιέρα. Τα δύο κράτη παρά τα προβλήματά τους αποτελούν αυτή την περίοδο πυλώνα ασφάλειας και σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή, κάτι που καλούνται να εκμεταλλευτούν κατά την ενορχήστρωση της υψηλής τους Στρατηγικής όπως θα καταδειχτεί και παρακάτω.

2.4. Η Στρατηγική Αξία της Ανατολικής Μεσογείου

Ιδιαίτερη παγκόσμια γεωπολιτική αξία έχει η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου στην οποία ανήκει επίσης η Ελλάδα και η Κύπρος. Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί ένα πολύ σημαντικό γεωπολιτικό υποσύστημα της Ευρασίας. Η ιδιαιτερότητά της έγκειται στο γεγονός ότι τα γεωπολιτικά της κέντρα (η Συρία, ο Λίβανος, η Αίγυπτος, ο κόλπος της Σύρτης, η Κρήτη, η Κύπρος, το Ανατολικό Αιγαίο, τα Δαρδανέλια, τα Στενά του Βοσπόρου, το Σουέζ, η Αλεξανδρέττα) γειτνιάζουν με γεωπολιτικά κέντρα αστάθειας της Μέσης Ανατολής (Ιράκ, Ιράν, Τουρκία, Κασπία, Μαγκρέπ).³⁶ Αξιοσημείωτη είναι η προστιθέμενη αξία που προσδίδει στην Ανατολική Μεσόγειο η διώρυγα του Σουέζ, η οποία αποτελεί πρωταρχική συγκοινωνιακή και συντομότερη ναυτική οδό μεταξύ του Ατλαντικού και του Ινδικού Ωκεανού. Από την υπόψη περιοχή, διακινείται το πετρέλαιο του Περσικού Κόλπου και της Βόρειας Αφρικής.³⁷

Το Κυπριακό και οι Ελληνοτουρκικές διαφορές εν γένει, το Παλαιστινιακό και το Κουρδικό ζήτημα, η διένεξη των υδάτων στη Μέση Ανατολή, οι αραβικές εξεγέρσεις, ο ισλαμικός φονταμενταλισμός, η Ουκρανική κρίση καθιστούν την Ανατολική Μεσόγειο ως ζωτικό χώρο εθνικών συμφερόντων για τοπικούς, περιφερειακούς και παγκόσμιους δρώντες. Επιπροσθέτως, ο έλεγχος τόσο των σημαντικών πηγών ενέργειας της περιοχής όσο και των αγωγών διαμετακόμισης της ενέργειας, καθιστούν την υπόψη περιοχή ως επίκεντρο ενδιαφέροντος των παραπάνω δρώντων το οποίο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην παγκόσμια ισορροπία.³⁸

36 Μάζης, Ιωάννης, Γεωστρατηγική Ανάλυση της Παρούσας Συγκυρίας στη Ν.Α. Μεσόγειο, Γεωστρατηγική, Τεύχος 6, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Σεπτέμβριος – Δεκέμβριος 2006, σελ. 42-46.

37 Κουφουδάκης, Β. & Τσαρδανίδης, Χ. & Σωτηρέλης, Κ., Η Πολιτική των Υπερδυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο και στον Περσικό Κόλπο, Αθήνα 1989, σελ. 28.

38 Μάζης, Ιωάννης, Γεωπολιτική Προσέγγιση για ένα Νέο Ελληνικό Αμυντικό Δόγμα, ο.π., σελ. 31.

2.5. Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας και Υψηλή Στρατηγική

Ο όρος «εθνική ασφάλεια» αφορά στην προστασία ή την ενίσχυση της ισχύος ενός κράτους, διαμέσω σχετικών διεργασιών σε συνιστώσες της ισχύος του: οικονομική, τεχνολογική, στρατιωτική, πολιτιστική, πολιτική, γεωγραφική και ανθρωπίνη.³⁹ Η στρατηγική ανάλυση υποστηρίζει ότι όσο λιγότερες εκφάνσεις ισχύος διαθέτει μια χώρα, τόσο περισσότερο καθίσταται ευάλωτη σε μεταβολές του γεωστρατηγικού της status quo. Επίσης αναγκάζεται να καταφεύγει στη σπατάλη των διαστάσεων της ισχύος της λόγω της υπερβολικής χρήσεως ή αντανάκλαστικά, καθόσον ο δυνητικός αντίπαλος εστιάζει σε περιορισμένη γκάμα ικανοτήτων.⁴⁰ Η ανάπτυξη «στρατηγικής εθνικής ασφάλειας» μίας χώρας επιτάσσει τον καθορισμό των μακροπρόθεσμων επιθυμητών στόχων της (ends), καθώς και των διαθέσιμων μέσων (means) και δράσεων (ways) για την επίτευξη των τεθειμένων στόχων. Υπό την προσέγγιση αυτή, η «στρατηγική εθνικής ασφάλειας» ταυτίζεται με την έννοια της «υψηλής στρατηγικής».⁴¹ Η «στρατηγική» είναι έννοια που παραπέμπει σε συγκρούσεις αντιπάλων βουλήσεων μεταξύ κρατών, στην κατεύθυνση της προώθησης των ζωτικών συμφερόντων και της προστασίας τους.⁴² Η υψηλότερη μορφή στρατηγικής, η «υψηλή στρατηγική», ενσωματώνει τους πολιτικούς στόχους και τις στρατιωτικές δυνατότητες ενός έθνους. Συνεπώς, η «υψηλή στρατηγική» και η «στρατηγική εθνικής ασφάλειας» αφορούν στην ικανότητα ενός κράτους να συνδυάζει όλα τα διαθέσιμα στρατιωτικά και μη μέσα, ώστε να διατηρεί τα εθνικά του συμφέροντα.⁴³

Η επιτυχής αντιμετώπιση των προκλήσεων στην περιοχή από τις δύο χώρες και η εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων της γεωπολιτικής θέσης τους θα αναδείξει την επιτυχία της έως τώρα διαμόρφωσης της Στρατηγικής των δύο κρατών ή την ανάγκη για περαιτέρω ανάπτυξη Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας και Υψηλής Στρατηγικής.

2.6. Πολιτικός Ρεαλισμός

Ο πολιτικός ρεαλισμός έρχεται από το ιστορικό παρελθόν και έχει πληθώρα εκφραστών. Οι απαρχές του βρίσκονται σε έργα του Θουκυδίδη. Κορυφαίοι εκπρόσωποι

39 Buzan, Barry, *People, States & Fear, An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, First published in 1991 by Harvester Wheatsheaf, First published by the European Consortium for Political Research (ECPR) Press in 2007, United Kingdom, pp. 26-27.

40 Μάζης, Ιωάννης, ο.π., σελ.121.

41 Παπασωτηρίου, Χαράλαμπος, *Υψηλή Στρατηγική: Ελληνικές Επιλογές στο Νέο Διεθνές Περιβάλλον*, στο συλλογικό έργο: Χρ. Γαλλουρίδης & Παν. Τσάκωνας, *Η Νέα Διεθνής Τάξη*, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Ζήτημα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1993, σελ. 169.

42 Παπασωτηρίου, Χαράλαμπος, *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική 6ος- 11ος Αιώνας*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2007, σελ. 16-17.

43 Πλατιάς, Αθανάσιος, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη*, Εστία, Αθήνα, 2007, σελ. 82.

του έχουν εκφέρει αποκλίνουσες αντιλήψεις επί θεωρητικών ζητημάτων⁴⁴ ενώ διακρίνονται σε "παραδοσιακούς" και "δομικούς" ρεαλιστές⁴⁵. Ωστόσο το σύνολο των εκπροσώπων πρεσβεύει μια σειρά από βασικές κοινές αρχές.⁴⁶

Η πρώτη αρχή του πολιτικού ρεαλισμού υποστηρίζει ότι οι σημαντικότεροι διεθνείς δρώντες είναι τα κράτη. Οι άνθρωποι τείνουν να οργανώνονται σε συλλογικές ομοειδείς ομάδες, η σημαντικότερη εξ' αυτών είναι το έθνος - κράτος. Πρόκειται για την οντότητα που έλκει την αφοσίωση της συντριπτικής πλειοψηφίας του παγκόσμιου πληθυσμού, καθώς οι άνθρωποι πρωταρχικά αυτοπροσδιορίζονται στη βάση του έθνους - κράτους που ανήκουν και δευτερευόντως ως οτιδήποτε άλλο.

Η δεύτερη αρχή του πολιτικού ρεαλισμού προσδίδει έμφαση στη "διεθνή αναρχία" που διέπει τις διακρατικές σχέσεις, καθόσον στο πλαίσιο του διεθνούς συστήματος δεν υφίσταται κάποια υπερκείμενη των κρατών κεντρική αρχή/εξουσία, αλλά τα κράτη είναι κυρίαρχα.⁴⁷ Η κρατική κυριαρχία και η αναρχία του διεθνούς συστήματος οδηγούν στην υιοθέτηση από τα κράτη, της αρχής της αυτοβοήθειας (self-help), καθώς εναπόκειται σε αυτά, να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους και να προωθούν τα συμφέροντά τους.

Η τρίτη αρχή του πολιτικού ρεαλισμού, πρεσβεύει ότι τα κράτη δρουν στη διεθνή «σκακιέρα» στη βάση του εθνικού τους συμφέροντος,⁴⁸ το οποίο ποικίλει από κράτος σε κράτος ανάλογα με τις εσωτερικές του δομές. Άπαντα όμως τα κράτη, θεωρούν ως πρωταρχικό εθνικό συμφέρον τόσο την ασφάλεια τους⁴⁹ όσο και τη βελτιστοποίηση της ισχύος τους. Η ισχύς θεωρείται σχετικό και όχι απόλυτο μέγεθος, σε σύγκριση με την αντίστοιχη ισχύ που διαθέτει ένας δυνητικός αντίπαλος.⁵⁰

Η τέταρτη αρχή του πολιτικού ρεαλισμού υποστηρίζει ότι τα κράτη προσπαθώντας να προωθήσουν τα συμφέροντά τους εντός του άναρχου διεθνούς περιβάλλοντος, δημιουργούν αναπόφευκτα συγκρούσεις. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την απουσία κάποιας υπερκρατικής εξουσίας η οποία θα καθόριζε τις διακρατικές σχέσεις, καθιστά αυτές ως ιδιαίτερα συγκρουσιακές. Η έσχατη μορφή σύγκρουσης είναι ο πόλεμος, ο

44 Morgenthau, Hans, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York, 1985, σ. 19.

45 Πλατιάς, Αθανάσιος, ο.π., σελ. 58-67.

46 Waltz, N. Kenneth, *Theory of International Politics*, Saltzman Institute of War and Peace Studies, Columbia University, New York, 1979, p. 117., Gilpin G. Robert, *War and Change in World Politics*, 1986, p. 304-305,

Grieco, M. Joseph, *Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism*, *International Organization*, 42, 1988, p. 488, Ήφαιστος Παναγιώτης, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων: Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 1999, σελ. 50-57.

47 Brown, W., Bromley S. & Athreya S., *Ordering the International: History, Change and Transformation*, Pluto Press, Ann Arbor, MI, p.73.

48 Αρβανιτόπουλος, Κωνσταντίνος, *Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2000, σελ. 37.

49 Buzan, Barry, *People, States & Fear: The National Security Problem in International Relations*, 1991.

50 Morgenthau, Hans, ο.π., pp. 174-176.

οποίος εμφανίζεται καθόσον στο πλαίσιο του άναρχου διεθνούς συστήματος⁵¹ δεν υπάρχει μία αρχή/εξουσία ώστε να τον εμποδίσει. Η κατάσταση αυτή βέβαια δημιουργεί την ανάγκη υιοθέτησης στρατηγικής συμπεριφοράς εκ μέρους των κρατών.

Η πέμπτη αρχή του πολιτικού ρεαλισμού θεωρεί τα κράτη ως ορθολογικούς δρώντες, οι οποίοι προβαίνουν στις πλέον πρόσφορες πολιτικές επιλογές για την προώθηση των συμφερόντων τους. Συχνά βέβαια οι επιλογές διαμορφώνονται στη βάση προσωπικού οφέλους παραβλέποντας το "εθνικό συμφέρον". Η Ιστορία έχει να επιδείξει περιπτώσεις όπου διεθνείς κρατικοί δρώντες προέβησαν σε επιλογές επηρεαζόμενοι από βασιλικές ερωμένες ή από δωροδοκίες αξιωματούχων. Επίσης η άτυπη ή θεσμοθετημένη δράση των "λόμπυ" δεν συνάδει με το μοντέλο του ορθολογικού δρώντος. Οι εκπρόσωποι του πολιτικού ρεαλισμού ασφαλώς και έχουν επίγνωση ότι, μη ορθολογικές παράμετροι παρεισφρέουν στη διαμόρφωση της διεθνούς πολιτικής. Ταυτόχρονα όμως επισημαίνουν την εκπληκτική εξηγητική ικανότητα που έχει διαχρονικά επιδείξει το μοντέλο του "ορθολογικού δρώντος", από την εποχή του Θουκυδίδη: Το διεθνές σύστημα είναι ένας ανταγωνιστικός χώρος όπου τα λάθη επιφέρουν κόστος, συνεπώς οι διεθνείς δρώντες έχουν αυξημένο κίνητρο να προβαίνουν σε ορθολογικές επιλογές. Βραχυπρόθεσμα οι βασιλικές ερωμένες, οι δωροδοκίες ή τα "λόμπυ" επηρέασαν τη διαμόρφωση της διεθνούς πολιτικής κρατικών δρώντων, πλην όμως μακροπρόθεσμα, το διεθνές σύστημα επιβάλλει νομοτελειακά τη λογική του. Οι ασκούμενες συστημικές πιέσεις αναγκάζουν τους κρατικούς δρώντες να επιδεικνύουν μακροπρόθεσμα ορθολογική συμπεριφορά.

Η Ελλάδα και η Κύπρος αποτελούν δύο ανεξάρτητα και κυρίαρχα κράτη. Η ιδιαιτερότητα που παρουσιάζουν έναντι της πλειονότητας των κρατών του διεθνούς συστήματος έγκειται στο ότι το εθνικό τους συμφέρον ταυτίζεται, λόγω κατά βάση της τουρκικής προκλητικότητας μέσω της οποίας διακυβεύεται και απειλείται άμεσα η επιβίωση των δύο κρατών. Η αρχή της Αυτοβοήθειας (self- help) εν προκειμένω δύναται να λειτουργήσει ελαφρώς παραλλαγμένα καθώς βάσει τόσο των Εγγυήσεων των Συνθηκών Ζυρίχης – Λονδίνου όσο και βάση του Δόγματος Ενιαίου Αμυντικού Χώρου και των Αμυντικών Συνεργασιών των δύο κρατών εν γένει, το ένα κράτος υποχρεούται να βοηθήσει το άλλο στρατιωτικά και με κάθε πρόσφορο μέσο εφόσον απαιτηθεί.

Τα παραπάνω σε καμιά περίπτωση δεν αναιρούν την ανεξαρτησία του ενός κράτους έναντι του άλλου. Ωστόσο, το γεγονός ότι το 80% του Κυπριακού πληθυσμού αποτελείται από άτομα με ελληνική εθνικότητα, καθιστά τις διακρατικές τους σχέσεις πιο ισχυρές. Στα επόμενα κεφάλαια, θα αναλυθεί η σημαντικότητα της ενίσχυσης των σχέσεων των δύο

51 Ήφαιστος, Παναγιώτης, Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και το Εξωτερικό, Γ΄ Έκδοση, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2003, σελ. 62-63.

κρατών σε όλους τους τομείς (αμυντικούς, πολιτικούς, οικονομικούς κ.α).

2.7 Το Σύγχρονο Στρατηγικό Περιβάλλον στη Μεσόγειο υπό το πρίσμα του Πολιτικού Ρεαλισμού.

Η ευρύτερη Μεσογειακή λεκάνη αποτέλεσε για μισό αιώνα έναν κυρίαρχο χώρο πολιτικών και στρατιωτικών συγκρούσεων μεγάλης κλίμακας, όπου διάφορες πολιτικές δυνάμεις επεδίωκαν περιφερειακή ή και παγκόσμια επικράτηση.⁵² Οι ανταγωνισμοί αυτοί διεξάγονται υπό το πρίσμα του επιθετικού ρεαλισμού⁵³ στο άναρχο διεθνές σύστημα,⁵⁴ στο οποίο τα ισχυρά κράτη επιδιώκουν να επιλύουν τα ζητήματα ασφάλειας.⁵⁵ Καθώς το διεθνές σύστημα είναι άναρχο, συνακόλουθα άναρχο είναι και το περιφερειακό υποσύστημα που περιλαμβάνει τη Μεσόγειο, το οποίο ακολουθεί το διεθνές περιβάλλον και ταυτόχρονα αποτελεί αντανάκλαση αυτού, υπό το πρίσμα της δικής του περιφερειακής ιδιαιτερότητας.⁵⁶ Όπως συμβαίνει στο διεθνές σύστημα, κατ' αντιστοιχία και στα περιφερειακά υποσυστήματα δεν υφίσταται μία κεντρική εξουσία η οποία θα ρυθμίζει τις διακρατικές σχέσεις των κρατών-μελών του υποσυστήματος. Αυτό ακριβώς το κενό καλύπτεται πάντοτε στο χωροχρόνο είτε από το μοντέλο της ηγεμονίας μέσω των παρεμβάσεων των Μεγάλων Δυνάμεων, οι οποίες τροποποιούν τον ανταγωνισμό μεταξύ των περιφερειακών κρατών είτε από το μοντέλο της ισορροπίας ισχύος.⁵⁷ Εάν κατ' εικασία τα κράτη μοιράζονταν τις εξουσίες που ασκούν επί της επικράτειάς τους, με περιφερειακές ή παγκόσμιες αρχές, τότε θα έπαιε να υφίσταται η έννοια της κρατικής κυριαρχίας και θα αναδυόταν στο προσκήνιο ένα νέο-μεσαιωνικό μοντέλο οικουμενικής πολιτικής τάξης.⁵⁸ Βέβαια στην αυγή του 21^{ου} αιώνα, τα μικρά και μεσαία κράτη είναι αποδέκτες ενισχυμένων πιέσεων, ώστε να μετασηματισθούν από κυρίαρχα σε διεθνοποιημένα κράτη.⁵⁹ Τα κράτη αυτά, προκειμένου να πετύχουν την επιβίωσή τους και την αποφυγή κινδύνων που

52 Karkazis, John, The Pursuit of a New Order in Europe and the Middle East, journal "Middle East Forum", Issue 10, University of the Aegean, Chios, June 2012, p. 4.

53 Mearsheimer, John, Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2006, σελ. 21-23.

54 Hedley, Bull, Η Άναρχη Κοινωνία. Μελέτη της Τάξης στην Παγκόσμια Πολιτική, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2001, σελ. 86-92.

55 Gilpin, Robert, Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2004, σελ. 167.

56 Cox, R. W., Realism, Positivism and Historicism, στο Cox R. W. & Sinclair T. J., Approaches to World Order, Cambridge University Press, Cambridge, 1996, p.p. 22-24.

57 Μπρουκάν, Σ., Η Διαλεκτική της Διεθνούς Πολιτικής, Εκδόσεις Ειρήνη, Αθήνα, 1993, σελ. 79.

58 Hedley Bull, the Anarchical Society: A Study of Order in World Politics, London, 1997, p.p. 253-254.

59 Cox, R., Global Perestroika, στο Miliband R. & Panich L., New World Order? The Socialist Register, Monthly Review Press, London, 1992, p.p. 43-49.

συνιστούν απειλή για την ακεραιότητά τους, συνασπίζονται με μεγαλύτερες δυνάμεις⁶⁰, χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων κρατών είναι η Ελλάδα και ιδιαίτερα η Κύπρος. Μεγάλο ζητούμενο της υψηλής στρατηγικής την οποία χαράσσουν είναι και πρέπει να είναι η δημιουργία ισχυρών και σταθερών συμμαχιών.

Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί το γεωγραφικό, πολιτικό, στρατιωτικό, οικονομικό και εν τέλει στρατηγικό σταυροδρόμι τριών ηπείρων και ακόμη περισσότερων πολιτισμών. Πλείστα αντικρουόμενα συμφέροντα στοιβάζονται σε μία μικρή σχετικά περιοχή, κάτι που έχει ως αποτέλεσμα τη γένεση συγκρούσεων. Η σύνθεση αυτών δημιουργεί πεπλεγμένες καταστάσεις με ευκαιρίες, προκλήσεις και κινδύνους για χώρες που επιδιώκουν να διαδραματίσουν εξέχοντα ρόλο στη περιοχή, όπως η Ελλάδα, η Τουρκία και φυσικά η αμερικανική Υπερδύναμη.

2.8. Η Μεσόγειος υπό το πρίσμα της Ασφάλειας στη Νέα Τάξη Πραγμάτων

Η παραδοσιακή θεώρηση των στρατιωτικών προβλημάτων ασφάλειας ως το αντικείμενο που μονοπωλεί την εξωτερική πολιτική, έχει πλέον μεταβληθεί.⁶¹ Η ασφάλεια ενός κράτους επηρεάζεται πλέον από ένα πλέγμα οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντολογικών παραμέτρων.⁶² Κομβικής σημασίας είναι η οικουμενική διάσταση που έχει προσλάβει η ασφάλεια, ξεφεύγοντας από στενά γεωγραφικά πλαίσια. Συνεπώς η γόνιμη αντιμετώπισή της απαιτεί συντονισμένες διακρατικές δράσεις και συνέργεια πολιτικών - οικονομικών μηχανισμών.⁶³ Εξ' άλλου η ασφάλεια συνιστά θεμελιακή προϋπόθεση της ανάπτυξης, καθόσον οι συγκρούσεις καταστρέφουν τις κοινωνικές υποδομές, ενθαρρύνουν την εγκληματικότητα και αποτελούν εμπόδιο στις επενδύσεις, καθιστώντας την εν γένει οικονομική δραστηριότητα ανέφικτη.⁶⁴ Εκτιμάται ότι οι εντάσεις στην περιοχή της Μεσογείου θα εξακολουθούν να υπάρχουν καθόσον πρόκειται για μια περιοχή με ιστορικές αντιπαράθεσεις, εθνικού, θρησκευτικού και πολιτισμικού χαρακτήρα, αν κρίνουμε και από το παράδειγμα της αντιπαράθεσης Ελλάδας/Κύπρου με την Τουρκία. Αναμενόμενη επίσης είναι η εμφάνιση στην περιοχή, νέων προβλημάτων μεταξύ αυτών και υπερεθνικά προβλήματα, η επίλυση των οποίων θα προαπαιτεί τη συνεργασία πολλών

⁶⁰ Ευαγόρου, Ευαγόρας, Τα μικρά κράτη και η στρατηγική τους στο Διεθνές Σύστημα: Η περιπτώσιολογική Μελέτη της Κύπρου, Αθήνα 2007, σελ. 65-69.

⁶¹ Tsaltas, Gr., *L'Occident, le Système de Sécurité International et la Méditerranée Orientale dans la Moitié du 20ème Siècle*, in *Revue Internationale d'Histoire Militaire*, éd. Commission Hellénique d'Histoire Militaire, Athènes, 2001, p.p. 105-118.

⁶² Dalaklis, D., Siousiouras P. and Karkazis J., Ο.π., p. 11.

⁶³ Γρηγορίου, Πέτρος, Η Ασφάλεια ως Καθοριστικός Παράγων ανάμεσα στην Ανάπτυξη και το Περιβάλλον, στη Μεσόγειο Θάλασσα και το Αιγαίο, Εκδόσεις ΙΣΤΑΜΕ, Αθήνα, 1999, σελ. 74.

⁶⁴ Dalaklis, D. and Siousiouras, P., *A Secure Europe in a Better World-European Security Strategy*, 2003, p. 25,

κρατών.

2.9. Συμπεράσματα κεφαλαίου

Στο παρόν κεφάλαιο έγινε παρουσίαση του θεωρητικού υποβάθρου της εργασίας σε συνδυασμό με την ανάλυση του γεωπολιτικού περιβάλλοντος στο οποίο ανήκει η Ελλάδα και η Κύπρος. Ειδικότερα, δόθηκε έμφαση στο γεωπολιτικό περιβάλλον της Ευρασίας και της Μεσογείου, ενώ αναλύθηκε η στρατηγική αξία της Μεσογείου. Ταυτόχρονα, παρουσιάστηκαν οι θεωρητικές βάσεις της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας και της Υψηλής Στρατηγικής, ενώ αναλύθηκε ο πολιτικός ρεαλισμός μέσα στο σύγχρονο στρατηγικό περιβάλλον στη Μεσόγειο. Όλα τα παραπάνω αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου να αναλυθούν και να εξηγηθούν τα αίτια της περιπτώσιολογικής μελέτης της εργασίας.

Στη συνέχεια, θα γίνει ανάλυση του ενεργειακού περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής μας και θα παρουσιαστούν τα ενεργειακά προφίλ χωρών οι οποίες έχουν άμεση συνάφεια με Ελλάδα και Κύπρο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

«ΤΟ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ - ΝΕΑ ΚΟΙΤΑΣΜΑΤΑ»

3.1. Το Ενεργειακό Περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου- γενικό πλαίσιο.

Οι γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί για την ενέργεια στην Ανατολική Μεσόγειο εξελίσσονται σφοδρότεροι έπειτα από την ανακάλυψη των νέων ενεργειακών κοιτασμάτων στη θαλάσσια περιοχή που εκτείνεται μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ, αλλά και μεταξύ Κρήτης, Καστελόριζου και Κύπρου. Θα εξετάσουμε τα ενεργειακά προφίλ των κρατών της περιοχής και τις πιθανές προοπτικές που διανοίγουν τα νέα κοιτάσματα για την Ελλάδα και την Κύπρο, σε συνδυασμό με τη στρατηγική της ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ.

Οι έρευνες στην Ανατολική Μεσόγειο ξεκίνησαν στα τέλη της δεκαετίας του 1960, ενώ τα τελευταία χρόνια η αμερικάνικων συμφερόντων εταιρεία Noble Energy ανακοίνωσε σημαντικές ανακαλύψεις κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην περιοχή. Πρόκειται για το κοίτασμα «Tamar» (250 bcm - billion cubic meters- δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα) δυτικά των Ισραηλινών ακτών το 2009, το κοίτασμα «Leviathan» (476 bcm) επίσης δυτικά του Ισραήλ το 2010 και το κοίτασμα «Αφροδίτη» στη θαλάσσια περιοχή νοτίως της Κύπρου το 2011.

Το 2010, το Κέντρο Γεωλογικών Μελετών των ΗΠΑ (U.S. Geological Survey - USGS) δημοσίευσε σχετική μελέτη για την ύπαρξη κοιτασμάτων φυσικού αερίου και πετρελαίου στη θαλάσσια περιοχή μεταξύ Κύπρου, Ισραήλ, Γάζας, Λιβάνου και Συρίας.⁶⁵ Σύμφωνα με τη μελέτη του USGS, η συνολική πιθανή ύπαρξη αποθεμάτων φυσικού αερίου και πετρελαίου της περιοχής, εκτιμάται περίπου σε 345 τρις κυβικά πόδια (tcf) και 8 δις βαρέλια αντίστοιχα. Η Νορβηγική εταιρεία Petroleum Geo-Services προέβλεψε επίσης την πιθανότητα ύπαρξης υδρογονανθράκων στη θαλάσσια περιοχή νοτίως της Κρήτης αλλά και στο ελληνικό τμήμα του πεδίου του «Ηροδότου».

Οι εκτιμήσεις αυτές είναι αυτονόητο ότι επιδρούν στις σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας καθώς και στις σχέσεις μεταξύ Κύπρου, Τουρκίας και Ισραήλ. Παράλληλα, το Ισραήλ δεν επιθυμεί να καταστεί η Τουρκία ως κόμβος μεταφοράς προς την Ευρώπη του

65 Αρχική εκτίμηση 1,7 δις πετρελαίου και 122 τρις κυβικά πόδια φυσικού αερίου.

αερίου που θα βρεθεί στην ΑΟΖ του, καθώς οι δύο χώρες τελούν σε παρατεταμένη κρίση.⁶⁶

3.1.1. Το Ενεργειακό περιβάλλον του Ισραήλ

Το Ισραήλ παραδοσιακά κάλυπτε τις ενεργειακές ανάγκες του με εισαγωγές. Ωστόσο, με την ανακάλυψη φυσικού αερίου στο οικόπεδο «Mari-B» το 2000, η χώρα απέκτησε μια εγχώρια πηγή ενέργειας. Κατόπιν της ανακάλυψης αυτής, οι εταιρείες Noble Energy και Delek συνέχισαν τις έρευνες για φυσικό αέριο στη θαλάσσια περιοχή εγγύς των ακτών του Ισραήλ και ανακάλυψαν τα κοιτάσματα «Tamar» και «Leviathan». Πρόκειται για τα μεγαλύτερα κοιτάσματα στην Αν. Μεσόγειο τα οποία δύνανται να καλύψουν τις εγχώριες ανάγκες του Ισραήλ και ταυτόχρονα να καταστήσουν τη χώρα εξαγωγέα φυσικού αερίου. Το «Tamar» προορίζεται να καλύψει τις ανάγκες της χώρας για τα επόμενα 25-30 χρόνια⁶⁷ ενώ το «Leviathan» προορίζεται για εξαγωγές.⁶⁸ Τέλος, υφίσταται και το κοιτάσμα «Dalit» το οποίο εκτιμάται ότι διαθέτει περίπου 15 bcm φυσικού αερίου. Το Ισραήλ επί του παρόντος εισάγει φυσικό αέριο από την Αίγυπτο (72 bcf ετησίως) μέσω του αγωγού Arish – Ashkelon, ήτοι παρακλάδι του Arab Gas Pipeline. Η χώρα έχει οριοθετήσει την ΑΟΖ της με την Κύπρο και την Αίγυπτο (μέση γραμμή/ ίση απόσταση), παρά το γεγονός ότι δεν έχει υπογράψει τη Σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας.⁶⁹ Οι ανακαλύψεις των κοιτασμάτων εντός της ισραηλινής ΑΟΖ, θα προσδώσουν μελλοντικά στη χώρα ενεργειακή αυτάρκεια και συνακόλουθα σταδιακή απεξάρτηση από την Αίγυπτο. Το κοιτάσμα «Leviathan» συνορεύει ανατολικά με το κυπριακό Οικόπεδο 12, γεγονός που συνέβαλε στην οριοθέτηση των ΑΟΖ των δύο χωρών καθώς και στη συμφωνία συνεκμετάλλευσης του «Leviathan». Στα σύνορα των ΑΟΖ των δύο χωρών βρίσκονται τα σημαντικότερα κοιτάσματα της Αν. Μεσογείου.⁷⁰

Οι αναβαθμισμένες ελληνο-ισραηλινές σχέσεις τα τελευταία έτη, έχουν αφετηρία σε μεγάλο βαθμό τον ενεργειακό τομέα. Αποδεικνύεται επομένως, ότι η συνεργασία στον τομέα της Ενέργειας μπορεί να αποτελέσει εφαλτήριο για σύναψη συμμαχιών και συνεργασιών μεταξύ των κρατών και σε άλλους τομείς (Άμυνα, Οικονομία κλπ) κάτι το οποίο πράγματι υλοποιείται τα τελευταία έτη μεταξύ των τριών χωρών Ελλάδα – Κύπρου-

66 Πελώνη, Α., Λεβιάθαν: Το Μεγάλο Παιχνίδι στην Αν. Μεσόγειο, 2010. Βλέπε περισσότερα στο σύνδεσμο: <http://www.tanea.gr/kosmos/article/?aid=4605176>

67 Γασιδάς, Ι. & Νικολετοπούλου, Θ., Ο.π.

68 Tagliapietra S., Ο.π.

69 United Nations Convention on the Law of the Sea, (Montego Bay, 10 December 1982): Entry Into Force Generally and for Australia: 16 November 1994

70 Ελευθεροτυπία, Γεωπολιτική Αλλαγή στη Μέση Ανατολή: Λευκωσία – Τελ Αβίβ Ψάχνουν στα Βαθιά, 2010. Βλέπε αναλυτικά στο σύνδεσμο: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=174994>

Ισραήλ.

3.1.2. Το Ενεργειακό Περιβάλλον του Λιβάνου

Ο Λίβανος δεν διαθέτει εγχώριους ενεργειακούς πόρους και εισάγει φυσικό αέριο μέσω του αραβικού αγωγού Arab Gas Pipeline. Επιπλέον επίκειται η συμμετοχή του στην κατασκευή του Islamic Gas Pipeline. Η χώρα σκοπεύει να διεκδικήσει ποσοστό επί του ισραηλινού κοιτάσματος «Leviathan», καθόσον καίτοι τα σημεία εξόρυξης βρίσκονται στο Ισραήλ, μέρος του «Leviathan» εκτείνεται στην ΑΟΖ του Λιβάνου.⁷¹ Μεταξύ των δύο χωρών υπάρχουν αντιπαραθέσεις αναφορικά με την οριοθέτηση ΑΟΖ τους. Επίσης, με δεδομένο ότι η ΑΟΖ της χώρας συνορεύει με την ΑΟΖ της Κύπρου, ο Λίβανος έχει δικαίωμα να προκηρύξει διαγωνισμό για εξερεύνηση και συνεκμετάλλευση πιθανών κοιτασμάτων φυσικού αερίου επί δύο Οικοπέδων νοτίως της Κύπρου. Μία λεπτομερής τρισδιάστατη έρευνα που διεξήχθη από τη Νορβηγική εταιρεία Spectrum ASA το 2012, οδήγησε στην εκτίμηση ότι οι νοτιοανατολικές ακτές της χώρας διαθέτουν κοιτάσματα φυσικού αερίου της τάξεως των 707 bcm.⁷² Η πολιτική σταθερότητα της χώρας καθώς και η εξέλιξη του πολέμου στη Συρία είναι ζητήματα κομβικής σημασίας για τη διεξαγωγή δραστηριοτήτων εκμετάλλευσης πιθανών κοιτασμάτων φυσικού αερίου.⁷³

3.1.3. Το Ενεργειακό Περιβάλλον της Συρίας

Παρά το σφοδρό πόλεμο αλλά και την πρόσφατη τουρκική εισβολή που δέχτηκε η χώρα, η Συρία είναι μια πετρελαιοπαραγωγός χώρα της οποίας όμως τα αποθέματα σταδιακά εξαντλούνται. Η Συρία προσπάθησε πριν από τις αραβικές εξεγέρσεις να εξάγει φυσικό αέριο από ίδια κοιτάσματα, καθώς σύμφωνα με την τελευταία επίσημη έρευνα, εκτιμάται ότι διαθέτει αποθέματα της τάξεως των 8,5 tcf και συνολική ετήσια παραγωγή 219 bcf.⁷⁴ Επίσης, η Συρία εισάγει φυσικό αέριο από την Αίγυπτο (5-6 bcf) μέσω του αραβικού αγωγού Arab Gas Pipeline. Επιπλέον, η χώρα το 2009 προχώρησε στη σύναψη μνημονίου συνεργασίας με τη Τουρκία για την κατασκευή διακλάδωσης του Arab Gas Pipeline προς την περιοχή Kilisr της Τουρκίας.

71 Μάζης, Ιωάννης, Οι Αραβικές Εξεγέρσεις και η Αναδιαμόρφωση του Αραβοισλαμικού Κόσμου, στο συλλογικό έργο: Το Ζήτημα της Ειρήνης στη Νοτιο – Ανατολική Μεσόγειο, Εκδόσεις Λειμών, Αθήνα, 2013, σελ. 80-82.

72 Γατσίδας, Ι.&. Νικολετοπούλου Θ, ο.π.

73 Tagliapietra, S., Towards a New Eastern Mediterranean Energy Corridor? Natural Gas Developments Between Market Opportunities and Geopolitical Risks, 2013. Βλέπε αναλυτικότερα στο <http://www.feem.it/getpage.aspx?id=5321&sez=Publications&padre=73>

74 Γατσίδας, Ι.&. Νικολετοπούλου, Ενεργειακά Αποθέματα στην Ελλάδα και την Ανατολική Μεσόγειο, 2013. Βλέπε αναλυτικά: http://indeepanalysis.gr/sites/default/files/meletes/ellada_os_diakomistiko_kentro.pdf

Η ενεργειακή στρατηγική της χώρας υπήρξε πολυδιάστατη, καθώς συνεργάζεται και με το Αζερμπαϊτζάν, για μεταφορά αζέριου φυσικού αερίου μέσω ενός υπό κατασκευή αγωγού ο οποίος θα διέρχεται από την Τουρκία. Το 2011, συμφώνησε με το Ιράν και το Ιράκ για συμμετοχή στην κατασκευή του Islamic Gas Pipeline για μεταφορά ιρανικού φυσικού αερίου προς την Ευρώπη, διαμέσου Ιράκ, Συρίας και Λιβάνου. Το υπόψη φυσικό αέριο θα παρακάμπτει τα στενά του Ορμούζ. Η ενεργειακή ασφάλεια της Συρίας εκτιμάται ότι θα επηρεαστεί και από τα προσφάτως ανακαλυφθέντα κοιτάσματα της Ανατολικής Μεσογείου που έδειξαν οι έρευνες της USGS για την περιοχή της Λεβαντίνης. Η περιοχή αυτή αποτελεί μέρος των ΑΟΖ της Συρίας, του Λιβάνου και του Ισραήλ.⁷⁵ Η Συρία είχε προκηρύξει διαγωνισμό τεσσάρων Οικοπέδων που γειτνιάζουν με τμήμα της Κυπριακής ΑΟΖ⁷⁶ σχέδια τα οποία ανεστάλησαν λόγω του εμφυλίου πολέμου.

Η ανάπτυξη στρατηγικού επιπέδου σχέσεων της Κύπρου και της Ελλάδας με τη Συρία, δύναται να ενισχύσει τον ενεργειακό άξονα Ελλάδος – Κύπρου στη ΝΑ Μεσόγειο καθώς η χώρα διατηρεί παραδοσιακά στενές σχέσεις με την Αίγυπτο. Επίσης η Συρία περιλαμβάνει και το Λίβανο, ο οποίος αναγνωρίστηκε από τις ΗΠΑ ως προέκταση της Συρίας, έπειτα από την προσχώρηση της Συρίας στις συμμαχικές δυνάμεις κατά τον πόλεμο του Κόλπου. Επιπροσθέτως, μία ενδεχόμενη στρατηγική συμμαχία Αθηνών – Λευκωσίας – Τελ Αβίβ – Καΐρου – Δαμασκού /Βηρυτού, θα προσδώσει στον άξονα Ελλάδος – Κύπρου σημαντικό ειδικό βάρος, ώστε να επιλεγούμε από το Ισραήλ ως ενεργειακοί εταίροι.

3.1.4. Το Ενεργειακό Περιβάλλον της Αιγύπτου

Η Αίγυπτος υπερκαλύπτει τις εγχώριες ανάγκες και έχει τη δυνατότητα εξαγωγών καθώς τα εγχώρια επιβεβαιωμένα αποθέματα φυσικού αερίου υπολογίζονταν ήδη το 2012 σε πάνω από 2,2 tcm.⁷⁷ Στη βάση αυτών, το 70% της παραγωγής προέρχεται από κοιτάσματα του Κωνικού Πεδίου στα ανοικτά του Δέλτα του Νείλου. Οι εξαγωγές της κατευθύνονται προς τη Λιβύη, τη Συρία, το Ισραήλ και την Ιορδανία. Η μεταφορά του εξαγόμενου αερίου γίνεται κατά 30% μέσω αγωγών (Arab Gas Pipeline) και το υπόλοιπο διατίθεται στις ΗΠΑ, την Ισπανία και τη Γαλλία, με τη μορφή υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG). Η εγχώρια παραγωγή αναμένεται να αυξηθεί, καθώς η μελέτη της USGS εκτιμά ότι στο Κωνικό Πεδίο στο Δέλτα του Νείλου υπάρχουν 106 tcf φυσικού αερίου.⁷⁸

75 Bruneton, A. et al, E. Konofagos and A. Foscolos, The importance of Eastern Mediterranean gas fields for Greece and the EU, 2012. σελ. 5. Βλέπε: [http://www.elliny.gr/includes /event/eastmediterranean_gas_fields_jan12.pdf](http://www.elliny.gr/includes/event/eastmediterranean_gas_fields_jan12.pdf)

76 Γασιδάς, Ι.&. Νικολετοπούλου, ό.π.

77 Ο.π.

78 Bruneton, A. et al, E. Konofagos and A. Foscolos, ο.π., p. 4.

Το 2015 στο πλαίσιο ερευνών στη θαλάσσια περιοχή της χώρας, ανακοινώθηκε από την ιταλική ENI, η ανακάλυψη πιθανότατα του μεγαλύτερου παγκοσμίως κοιτάσματος φυσικού αερίου, του «Zohr», το οποίο γειτνιάζει με τα Οικόπεδα 10,11 και 12 της κυπριακής ΑΟΖ.⁷⁹

3.1.5. Το Ενεργειακό Περιβάλλον της Κύπρου

Η χώρα στις αρχές της δεκαετίας του '90 ξεκίνησε τις έρευνες για εντοπισμό υδρογονανθράκων. Ωστόσο ουσιαστικά παρέμεινε ανεξερεύνητη έως το 2011, καθώς δεν υπήρξαν γεωτρήσεις σε βάθος μεγαλύτερο των 2 χιλιομέτρων.⁸⁰ Το 2007 η Κυπριακή Δημοκρατία ανακοίνωσε τον πρώτο γύρο αδειοδοτήσεων για διερευνητικές και ακολούθως εξερευνητικές γεωτρήσεις, στη βάση των οποίων η εταιρεία Noble διεξήγαγε έρευνες στο Οικόπεδο 12, όπου το 2011 ανακαλύφθηκε το κοιτάσμα φυσικού αερίου «Αφροδίτη».⁸¹ Πλέον της Noble, άδειες για εξερεύνηση του Οικόπεδου 12 έλαβε η Delek και η Avner. Η Κυπριακή Δημοκρατία έχει υπογράψει συμφωνίες οριοθέτησης της ΑΟΖ της, με την Αίγυπτο (2003), το Λίβανο (2007) και το Ισραήλ (2010). Οι οριοθετήσεις βασίστηκαν στη διεθνώς αποδεκτή αρχή της «μέσης γραμμής» και σύμφωνα με τους όρους της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας.⁸² Με τον τρόπο αυτό η Κυπριακή Δημοκρατία απέκτησε αποκλειστικά δικαιώματα στην εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων εντός της σχετικής οριοθετημένης περιοχής. Η κυπριακή κυβέρνηση εξήγγειλε διεθνή διαγωνισμό για το δεύτερο γύρο αδειοδοτήσεων ο οποίος ολοκληρώθηκε το 2012. Ο υπόψη διαγωνισμός επέφερε πέντε συμφωνίες για Οικόπεδα της κυπριακής ΑΟΖ. Η ιταλική εταιρεία ENI/Kogas υπέγραψε με την κυπριακή πλευρά συμβάσεις για έρευνες στα Οικόπεδα 2,3 και 9. Η ENI είναι επικεφαλής ενός κονσόρτσιουμ κατέχοντας το 80% των μετοχών, ενώ η κορεατική εταιρεία Kogas κατέχει το υπόλοιπο 20%. Επίσης η γαλλική TOTAL υπέγραψε αντίστοιχες συμβάσεις για έρευνες στα Οικόπεδα 10 και 11.⁸³ Εν τω μεταξύ, το 2016 εισήλθε στην κοινοπραξία εκμετάλλευσης του κοιτάσματος «Αφροδίτη», η εταιρεία British Gas/Shell. Ακολούθως, η Κυπριακή Δημοκρατία προχώρησε σε τρίτο γύρο αδειοδοτήσεων για τα

79 Βαλιαντής, Μάριος, Τα επόμενα βήματα στην Κυπριακής ΑΟΖ, Φιλελεύθερος, 10-04-2017, βλέπε: <http://www.philenews.com/f-me-apopsi/paremvaseis-ston-f/article/387231/ta-epomena-bimata-stin-kypriaki-aoz>

80 Drevet, Jean-François & Andreas, Theofanous, Cyprus and the EU: Appraisal and Challenges, Notre Europe, 2012.

81 Νικολάου, Α.Κ., Οι Έρευνες για Κοιτάσματα Υδρογονανθράκων σε Θαλάσσιες Ζώνες Ελλάδος και Κύπρου και η Πολιτική των Γειτονικών Χωρών. Βλέπε: http://kostasxan.blogspot.gr/2010/08/blog-post_691.html

82 Siousiouras, P. & Chrysochou, G., the Aegean Dispute in the Context of Contemporary Judicial Decisions on Maritime Delimitation, University of the Aegean, Chios, 2014.

83 Υπουργείο Ενέργειας Εμπορίου και Βιομηχανίας Κυπριακής Δημοκρατίας, βλέπε: <http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/All/AF4DB4AEBBE418AEC2257F5A00310F7D?OpenDocument>

Οικόπεδα 6, 8 και 10 πλησίον του αιγυπτιακού κοιτάσματος «Zohr». Κατόπιν αυτού, το Οικόπεδο 6 παραχωρήθηκε στη κοινοπραξία ENI-TOTAL, το Οικόπεδο 8 στην ENI και το Οικόπεδο 10 στην αμερικανικών συμφερόντων κοινοπραξία Exxon Mobil Exploration and Production Cyprus (Offshore) Limited - Qatar Petroleum International Upstream O.P.C.⁸⁴ Οι έρευνες στο Οικόπεδο 10 είναι εξαιρετικά αισιόδοξες καθώς πιθανολογείται η ύπαρξη αποθεμάτων φυσικού αερίου της τάξεως 5 έως 8 tcf.⁸⁵

Μερίδιο επί των μελλοντικών κερδών εκ του κοιτάσματος «Αφροδίτη», διεκδικεί το ψευδοκράτος της «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου – ΤΔΒΚ». Η διεκδίκηση υποστηρίζεται και από τη Τουρκία, η οποία ισχυρίζεται ότι η κυβέρνηση της Κύπρου δεν έχει την αρμοδιότητα να λαμβάνει μονομερώς αποφάσεις σχετικές με τους φυσικούς πόρους του νησιού. Η Τουρκία ισχυρίζεται επίσης ότι οι σχετικές έρευνες πρέπει να σταματήσουν έως την επίλυση του κυπριακού προβλήματος. Το ψευδοκράτος μάλιστα της «ΤΔΒΚ» ανέθεσε στην εταιρεία Turkish Petroleum (TPAO) την έρευνα για υδρογονάνθρακες στη θαλάσσια περιοχή βορείως του κατεχόμενου τμήματος του νησιού.

Παρά τις επίμονα προκλητικές ενέργειες της Άγκυρας στην κυπριακή ΑΟΖ, η Κύπρος έχει ακόμα λόγους να αισιοδοξεί καθώς οι πράξεις της Τουρκίας δεν υποστηρίζονται από τις ΗΠΑ, την ΕΕ και από τα αραβικά κράτη της περιοχής. Επιπλέον, η Τουρκία σταδιακά περιθωριοποιείται, ιδιαίτερα έπειτα από τον ακραιφνή ισλαμικό προσανατολισμό που υιοθέτησε, έπειτα από την επιχειρούμενη συνταγματική εκτροπή.⁸⁶ Η Τουρκία επίσης έχει ιδιαίτερα συγκρουσιακές σχέσεις με το Ισραήλ, οι οποίες μάλιστα επιδεινώθηκαν⁸⁷ από την ισραηλινή επιδρομή στη διεθνή ανθρωπιστική νηοπομπή της Γάζας όπου βρήκαν το θάνατο εννέα Τούρκοι ακτιβιστές που επέβαιναν στο ferryboat «Μαβί Μαρμαρά» (Μάιος 2010).⁸⁸ Στον αντίποδα, η Κυπριακή Δημοκρατία είναι ιδιαίτερα επιμελής στην οικοδόμηση πολιτικών υποστήριξης από τις γειτονικές χώρες της. Η Κυπριακή Δημοκρατία όπως και η Ελλάδα ανέπτυξαν τα τελευταία χρόνια ισχυρούς δεσμούς με το Ισραήλ και την Αίγυπτο.

84 Ο.π,
βλέπε: <http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/All/A67433660527A27BC225829400323423?OpenDocument>

85 ExxonMobil makes natural gas discovery offshore Cyprus. Βλέπε αναλυτικότερα στο σύνδεσμο: https://corporate.exxonmobil.com/news/newsroom/news-releases/2019/0228_exxonmobil-makes-natural-gas-discovery-offshore-cyprus

86 Siousiouras, P. & Chourdakis K. (May 9, 2017). The Debatable European Future of Turkey: A Constructivist Approach, SSRN Conflict Studies: International Relations Theory e-Journal, id 2965731, Rochester, NY 14607, United States, p.p. 14-15.

87 Προκλήθηκε διπλωματική κρίση με την Τουρκία να υποβαθμίζει τη διπλωματική της εκπροσώπηση στο Ισραήλ και να απελέσει τον πρέσβη του Ισραήλ στην Άγκυρα. Ακολούθως διέκοψε και τη διμερή στρατιωτική συνεργασία.

88 Patrick, Keddie, Remembering the Mavi Marmara victims, βλέπε: <https://www.aljazeera.com/news/2016/06/remembering-mavi-marmara-victims-160630105303709.html>

3.1.6. Το Ενεργειακό Περιβάλλον της Τουρκίας

Η Τουρκία διαθέτει κοιτάσματα φυσικού αερίου τα οποία βρίσκονται πρωτίστως στη Μαύρη Θάλασσα εντός της ΑΟΖ της, η οποία οριοθετήθηκε το 1986. Το σημαντικότερο κοιτάσμα της είναι το «Marmara Kuzey», το οποίο βρίσκεται στη θάλασσα του Μαρμαρά. Η ετήσια συνολική παραγωγή της ανέρχεται σε 25 bcf περίπου, ενώ τα συνολικά αποθέματά της το 2011 ήταν 215 bcf. Οι ετήσιες ενεργειακές ανάγκες της ανέρχονται σε 1,3 tcf και καλύπτονται από την εγχώρια παραγωγή της καθώς και από εισαγωγές.⁸⁹ Οι εισαγωγές λαμβάνουν χώρα από τη Ρωσία (600 bcf ετησίως) μέσω των αγωγών Romania – Bulgaria – Turkey Pipeline και Blue Stream, από το κοιτάσμα Shah Deniz του Αζερμπαϊτζάν στη Κασπία Θάλασσα (1 tcf ετησίως) μέσω του αγωγού Baku – Tbilisi – Erzurum, από το Ιράν (49 bcf ετησίως) μέσω του αγωγού Iran – Turkey Pipeline καθώς και από την Αλγερία και Νιγηρία (175 bcf LNG).⁹⁰ Η χώρα αποτελεί σημαντικό κόμβο διαμετακόμισης ενέργειας καθώς διέρχονται από αυτή αγωγοί, τόσο αμερικανικών όσο και ρωσικών συμφερόντων.⁹¹

Η Τουρκία όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, διεκδικεί δικαιώματα επί των ανακαλυφθέντων κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην Αν. Μεσόγειο. Παρά το γεγονός ότι δεν έχει υπογράψει τη Σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας, η Τουρκία όρισε μια ευρέων διαστάσεων ΑΟΖ στην περιοχή της Αν. Μεσογείου, η οποία επικαλύπτει μέρος της ελληνικής και της κυπριακής ΑΟΖ. Επιπλέον προχώρησε σε αδειοδοτήσεις ερευνών αμφισβητώντας ευθέως τα κυριαρχικά δικαιώματα Ελλάδος και Κύπρου στις ΑΟΖ τους. Θεωρεί ότι η νήσος Μεγίστη δεν διαθέτει ΑΟΖ και ως εκ τούτου απομειώνει το εύρος της ελληνικής ΑΟΖ στην Αν. Μεσόγειο. Χαράσσει δε τη δική της ΑΟΖ στην περιοχή με έναρξη τις τουρκικές ακτές, ώστε να μην ενώνονται η ελληνική και η κυπριακή ΑΟΖ. Η Τουρκία αμφισβητεί απροκάλυπτα το δικαίωμα της Κυπριακής Δημοκρατίας για μονομερή εκμετάλλευση των οικοπέδων που βρίσκονται εντός του δυτικού τμήματος της κυπριακής ΑΟΖ, ισχυριζόμενη ότι παραβιάζεται η τουρκική Υφαλοκρηπίδα, καθόσον δεν ελήφθη υπόψη, κατά τη διαδικασία οριοθέτησης των ΑΟΖ, μεταξύ Κύπρου – Ισραήλ και Κύπρου – Αιγύπτου.

Η Τουρκία επίσης υποστηρίζει ότι και οι δύο κοινότητες της Κύπρου έχουν δικαιώματα στα υπεράκτια αποθέματα υδρογονανθράκων. Κατέθεσε δε πρόταση στον ΟΗΕ για το σχηματισμό μιας επιτροπής η οποία θα αποφασίζει για τους υδρογονάνθρακες και τα απορρέοντα εξ αυτών έσοδα, η οποία απορρίφθηκε από την Κύπρο. Κατόπιν η

89 USEIA, Energy Country Analysis. Βλέπε: <http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Turkey/turkey.pdf>

90 Ο.π.

91 Βλέπε αναλυτικά: Karkazis John, The Strengths and Weaknesses of the Emerging Regional Powers and the Strategic Threats they are Facing (The Case of Turkey), University of the Aegean, Chios, 2012.

Τουρκία και το ψευδοκράτος της Βορείου Κύπρου υπέγραψαν συμφωνία για την οριοθέτηση των μεταξύ τους θαλασσίων ζωνών και δόθηκε άδεια στην τουρκική εταιρεία πετρελαίου για διεξαγωγή ερευνών. Η χώρα επίσης προσβλέπει στην έρευνα και εκμετάλλευση πιθανών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στη θαλάσσια περιοχή μεταξύ Μερσίνας, Αλεξανδρέττας, Καρπασίας και Κερύνειας, όπου παρανόμως οριοθέτησε ζώνες κυριαρχίας σε συνεργασία με το ψευδοκράτος της Βορείου Κύπρου.

Στο πλαίσιο επίλυσης του Κυπριακού ζητήματος, οι ηγέτες των δύο κοινοτήτων της Κύπρου συναντήθηκαν το Σεπτέμβριο του 2014 προκειμένου να επιταχυνθούν οι διαπραγματεύσεις. Κατόπιν, τον Οκτώβριο του 2014 οι νέες γεωτρήσεις στα κυπριακά Οικόπεδα πυροδότησαν νέες συγκρούσεις. Η Τουρκία κάλεσε την Κύπρο να απέχει από μονομερείς ενέργειες σχετικά με τη διαχείριση υδρογονανθράκων και ακολούθως η δεύτερη έπαυσε τις διαπραγματεύσεις, κάτω από τις έρευνες του τουρκικού σκάφους Barbaros εντός της Κυπριακής ΑΟΖ.⁹² Οι τουρκικές πιέσεις και η προκλητικότητα συνεχίζεται με αμείωτη ένταση στην περιοχή όπου η Τουρκία απειλεί διαρκώς ότι θα προβεί σε γεωτρήσεις εντός της Κυπριακής ΑΟΖ, ενέργεια η οποία συνιστά κατάφωρη παραβίαση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας.

3.1.7. Το Ενεργειακό Περιβάλλον της Ελλάδας

Η Ελλάδα καλύπτει τις ανάγκες της σε φυσικό αέριο με εισαγωγές (135 bcf ετησίως)⁹³ προερχόμενες από τη Ρωσία μέσω αγωγών που διασχίζουν τα Βαλκάνια, την Αλγερία (με LNG το οποίο απουγροποιείται στη Ρεβουθούσα) και το Αζερμπαϊτζάν μέσω του αγωγού Τουρκίας – Ελλάδας που καταλήγει στη Κομοτηνή.⁹⁴ Ο αγωγός αυτός σχεδιαζόταν να επεκταθεί προς την Ιταλία (Italy – Turkey – Greece Interconnector), αλλά το Αζερμπαϊτζάν επέλεξε να μεταφέρει το φυσικό αέριο της Κασπίας προς την ΕΕ μέσω του συνδυασμού αγωγών TAP και TANAP. Ο αγωγός TAP διέρχεται από τη Βόρεια Ελλάδα και αναμένεται να αποδώσει σημαντικά ενεργειακά και οικονομικά οφέλη στη χώρα μας. Καταβάλλονται προσπάθειες όπως ο αγωγός TAP και ο υπό σχεδίαση διασυνδετήριος αγωγός Ελλάδας – Βουλγαρίας (ICBG) ενωθούν στη Κομοτηνή, για τη μεταφορά φυσικού αερίου από το Αζερμπαϊτζάν στη Βουλγαρία, μια χώρα που βασίζει το σύνολο των εισαγωγών της σε φυσικό αέριο στη Ρωσία.⁹⁵

Το ενεργειακό τοπίο όμως της χώρας αλλάζει άρδην, κατόπιν των πρόσφατων

92 Günaydin, E. B., Can South-Eastern Mediterranean Gas be a Supply for the EU?, 2014. Βλέπε στο σύνδεσμο: <http://www.iai.it/sites/default/files/iaiw1417.pdf>

93 USEIA, Energy Country Analysis. Βλέπε: <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=GR>

94 Interconnection Turkey, Greece, Italy (ITGI) pipeline. Βλέπε <https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/turkeygreeceitalypip/>

95 TAP, 2014. Βλέπε σύνδεσμο: <http://www.tap-ag.com/the-pipeline/building-the-pipeline/in-greece>

ανακαλύψεων φυσικού αερίου στην Αν. Μεσόγειο. Το 2010 το ελληνικό Υπουργείο Ενέργειας ανέθεσε σε ομάδα ειδικών τη διερεύνηση πιθανής ύπαρξης αποθεμάτων υδρογονανθράκων στα ελληνικά θαλάσσια ύδατα. Οι ειδικοί κατέγραψαν γεωλογικές ομοιότητες μεταξύ της περιοχής νοτίως της Κρήτης με αυτήν που βρίσκεται μεταξύ της Κύπρου και του Ισραήλ. Πιθανολογείται η ύπαρξη αποθεμάτων φυσικού αερίου ανερχόμενα περίπου σε 3.5 tcm. Το 2011 ψηφίστηκε ο Νόμος περί της καταχώρησης του δικαιώματος εκμετάλλευσης του υπεδάφους όλων των θαλάσσιων περιοχών εντός της αιγιαλίτιδας ζώνης, της υφαλοκρηπίδας αλλά και της ελληνικής ΑΟΖ. Κατόπιν συστάθηκε η Ελληνική Εταιρεία Υδρογονανθράκων Α.Ε. και προκηρύχθηκε διαγωνισμός για έρευνα πιθανής ύπαρξης υδρογονανθράκων στα Ιωάννινα, το Δυτικό Πατραϊκό Κόλπο και το Κατάκολο.⁹⁶ Το ΥΠΕΚΑ εκτιμά τα αποθέματα στον Πατραϊκό Κόλπο σε 200 εκατομμύρια βαρέλια, στα Ιωάννινα σε 50 έως 80 εκατομμύρια βαρέλια και στο Κατάκολο σε τρία εκατομμύρια βαρέλια. Η περιοχή εντός του πεδίου του «Ηροδότου», νοτιοανατολικά της Κρήτης μεταξύ ελληνικής (εφόσον ανακηρυχθεί) και κυπριακής ΑΟΖ, εμφανίζει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την Ελλάδα καθώς είναι πλούσια σε φυσικό αέριο, όπως έδειξαν οι σεισμικές έρευνες στην περιοχή που διεξήχθησαν από τη Νορβηγική εταιρία Petroleum Geo – Services (PGS) το 2013, η οποία αδειοδοτήθηκε κατόπιν διεθνούς διαγωνισμού. Τα στοιχεία αυτά δημιουργούν την αισιόδοξη εκτίμηση ότι επίκειται η εξοικονόμηση χρημάτων λόγω της μείωσης εισαγωγών καυσίμων, ανερχόμενα περίπου σε 5% του ΑΕΠ, ενώ ταυτόχρονα η Ελλάδα μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικό ενεργειακό κόμβο διαμετακόμισης φυσικού αερίου προς την ΕΕ, υπό την θεμελιακή προϋπόθεση της ανακήρυξης και κατόπιν της οριοθέτησης της ΑΟΖ της με τα όμορα κράτη.⁹⁷

Πράγματι, τον Ιούνιο του 2019 υπεγράφη η σύμβαση μίσθωσης για την παραχώρηση του δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στις θαλάσσιες περιοχές Δυτικά της και Νοτιοδυτικά της Κρήτης. Η ως άνω σύμβαση υπεγράφη μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και των εταιρειών «Exxon Mobil – Total – ΕΛΠΕ (Ελληνικά Πετρέλαια)». Η ανωτέρω σύμβαση αφορά θαλάσσιες περιοχές έκτασης πλέον των 20 χιλ τετρ. δυτικά και 19,8 χιλ τετρ. νοτιοδυτικά της Κρήτης. Στην ανάδοχο κοινοπραξία ως ανεφέρθη, συμμετέχουν οι εταιρείες TOTAL (40% ποσοστό), EXXONMOBIL (40% ποσοστό) και τα Ελληνικά Πετρέλαια (20% ποσοστό). Η ερευνητική περίοδος διαρκεί 8 έτη (με δυνατότητα παράτασης). Στο διάστημα αυτό θα λάβουν χώρα σεισμικές έρευνες και γεωτρήσεις σε βάθος 4.000 μέτρων. Περαιτέρω, λαμβάνονται σημαντικά μέτρα προστασίας του Περιβάλλοντος. Επίσης, το Δημόσιο καθ όλη τη διάρκεια της έρευνας θα

96 ΥΠΕΚΑ, Σύνομο Χρονικό Ανακαλύψεων Υδρογονανθράκων στην Ελλάδα. Βλέπε αναλυτικότερα σύνδεσμο: <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=765&language=el-GR>

97 Tagliapietra S., ο.π.

λαμβάνει μισθώματα από τις Εταιρείες.⁹⁸

Πρακτικά η ως άνω σύμβαση ανοίγει το δρόμο για την εκμετάλλευση της ΑΟΖ και αναβαθμίζει τη θέση της Ελλάδας στον ενεργειακό χάρτη σηματοδοτώντας παράλληλα την συνέχιση και παγιοποίηση της ήδη ενισχυμένης συμμαχίας κρατών της Νοτιανατολικής Μεσογείου στον τομέα της Ενέργειας και όχι μόνο.

3.2. Η Γεωπολιτική της Ενέργειας στη Μεσόγειο

Με επίκεντρο τους πλούσιους ενεργειακούς πόρους της ευρύτερης Μεσογειακής λεκάνης, οι περιφερειακοί και διεθνείς δρώντες επιδίδονται σε σφοδρούς γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς, ώστε να επιτύχουν γεωγραφική διαφοροποίηση των ενεργειακών εισαγωγών τους για να απομειώσουν την εξάρτησή τους από την ασταθή Μέση Ανατολή. Οι δυνάμεις αυτές καθώς και οι μεγάλες διεθνείς επιχειρήσεις επιζητούν τον έλεγχο, τόσο των ενεργειακών πόρων της περιοχής, όσο και της διαμετακόμισής τους. Οι υπόψη ανταγωνισμοί με επίκεντρο τους υδρογονάνθρακες της Ευρασίας επιβεβαιώνουν τον ισχυρισμό του Zbigniew Brzezinski, ο οποίος αποκάλεσε την Ευρασία ως «Μεγάλη Σκακιέρα» όπου το «Μεγάλο Παιχνίδι» αναβιώνει στις ημέρες μας με περισσότερους παίκτες, οι οποίοι διεκδικούν την παγκόσμια πρωτοκαθεδρία.⁹⁹

Διαχρονική πρωταρχική επιδίωξη των «Μεγάλων Δυνάμεων» είναι η άσκηση της παγκόσμιας κυριαρχίας η οποία προϋποθέτει τον έλεγχο του πετρελαίου και του φυσικού αερίου. Ο έλεγχος της ενέργειας θα επιτρέψει στις «Μεγάλες Δυνάμεις» να εξασφαλίσουν τη δική τους ανάπτυξη και να καθορίζουν το ρυθμό ανάπτυξης των λοιπών χωρών. Στη βάση αυτή, το «Μεγάλο Παιχνίδι»¹⁰⁰ του 19^{ου} αιώνα, αναβιώνει με σφοδρούς ανταγωνισμούς νέων παικτών,¹⁰¹ με τις ΗΠΑ, τη Ρωσία και την Κίνα να αποτελούν τους κεντρικούς παίκτες, ενώ η Τουρκία και το Ιράν έχουν δευτερεύοντα ρόλο. Το διακύβευμα είναι ο έλεγχος τόσο της παραγωγής των ενεργειακών πόρων, όσο και της μεταφοράς αυτών στις διεθνείς αγορές, με το δεύτερο μέρος να αποτελεί έναν πιο έντονο ανταγωνισμό.

Εν τω μεταξύ, ο έλεγχος της ενέργειας θα αποκτά διαρκώς αυξημένη προστιθέμενη

⁹⁸ ΑΠΕΜΠΕ

⁹⁹ Brzezinski, Zbigniew, Η Μεγάλη Σκακιέρα. Η Αμερικανική Υπεροχή και οι Γεωστρατηγικές της Επιταγές, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 1998, σελ. 73.

¹⁰⁰ Ο όρος «Μεγάλο Παιχνίδι» εμφανίστηκε για πρώτη φορά στο μυθιστόρημα «Κιμ» του Βρετανού βικτοριανού συγγραφέα Ρ. Κίπλινγκ. Έκτοτε χρησιμοποιείται για να περιγράψει τη στρατηγική σύγκρουση μεταξύ της επεκτατικής Ρωσικής Αυτοκρατορίας και της αυτοκρατορικής Βρετανίας, με σκοπό την επικράτηση στη Κεντρική Ασία. Η περίοδος αυτή χρονολογείται από το 1813 έως την Αγγλορωσική Σύμβαση του 1907.

¹⁰¹ Παπαδοπούλου, Ειρήνη, Το «Νέο Μεγάλο Παιχνίδι» της Μεταφοράς Ενέργειας και Γεωπολιτική Σημασία της Περιοχής των Βαλκανίων στα Πλαίσια Αυτού, Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Μάιος – Αύγουστος 2007, σελ. 48.

αξία, καθώς τα αποθέματα ακολουθούν πτωτική τάση. Αναλυτικότερα, τα παγκόσμια αποθέματα πετρελαίου εξαντλούνται με ετήσιο ρυθμό 6% ενώ η ζήτηση του αγαθού αυξάνεται ετησίως σε ποσοστό 2%. Συνακόλουθα, η παγκόσμια βιομηχανία πετρελαίου πρέπει να αναπληρώσει το αντίστοιχο του 8% ετησίως σε νέα αποθέματα πετρελαίου, ώστε να διατηρηθούν η εύρυθμη αγορά του αγαθού και η παγκόσμια οικονομία.¹⁰² Ο «πόλεμος» λοιπόν για την ενέργεια, θα εξελίσσεται εντονότερος στη «διεθνή σκακιέρα». Η έκβασή του θα διαμορφώνει νέες γεωπολιτικές ισορροπίες, συσχετισμούς και συμμαχίες. Η εκτίμηση αυτή απορρέει από τη βεβαιότητα ότι στο εγγύς μέλλον, η παγκόσμια παραγωγή ενεργειακών πόρων θα αδυνατεί να καλύψει την αντίστοιχη ζήτηση, με αποτέλεσμα οι τιμές των αγαθών να παραμένουν σε υψηλά επίπεδα ενώ ταυτόχρονα οι χώρες οι οποίες θα έχουν πρόσβαση στην ενέργεια θα ισχυροποιούνται περαιτέρω.

Η πρόκληση για τα κράτη της Ελλάδας και της Κύπρου είναι να αντισταθμίσουν την έλλειψη ισχύος τους στον στρατιωτικό και οικονομικό τομέα με την εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων που μπορεί να προσφέρουν τα ενεργειακά αποθέματα που αναμένεται να ανακαλυφθούν εντός των ΑΟΖ τους, σε πολιτικό, διπλωματικό και διεθνές επίπεδο.

3.3. Η Στρατηγική Ενεργειακής Ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Τα τελευταία χρόνια υφίσταται ένας γεωπολιτικός ανταγωνισμός μεταξύ ΗΠΑ και Ρωσίας για τον έλεγχο, τόσο των ενεργειακών πηγών της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου όσο και των οδών διαμετακόμισης των ενεργειακών πόρων της Κασπίας και του Καυκάσου προς την Ευρώπη και τις αγορές της Δύσης. Οι χώρες που επιλέγονται για τη διαμετακόμιση των πόρων από πλούσιες σε ενεργειακά αποθέματα περιοχές, ώστε αυτοί να καταλήξουν στην ΕΕ, αναβαθμίζονται γεωπολιτικά, αποκτώντας εξασφαλισμένη πρόσβαση στους εν λόγω ενεργειακούς πόρους καθώς και οικονομικά οφέλη. Επομένως, υφίσταται δεινός ανταγωνισμός μεταξύ χωρών, προκειμένου αυτές να αποτελέσουν περιοχές διαμετακόμισης ενέργειας.¹⁰³ Η Ευρώπη αδυνατεί να καλύψει τις ενεργειακές ανάγκες της από τις εγχώριες πηγές που διαθέτει στη Νορβηγία και τη Μεγάλη Βρετανία. Εκτιμάται ότι η ΕΕ καλύπτει από εγχώριες πηγές περίπου το 20% της ζήτησης σε πετρέλαιο και το 40% της ζήτησης σε φυσικό αέριο ετησίως.¹⁰⁴ Συνεπώς το υπόλοιπο της ζήτησης καλύπτεται από εισαγωγές, πρωτίστως από τη Βόρεια Αφρική, τη Μέση Ανατολή και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ.

¹⁰² BP Statistical Review of World Energy, June 2011, p. 6.

¹⁰³ Αρβανιτόπουλος, Κων/νος, *Ανάλεκτα Διεθνούς Πολιτικής*, Εκδόσεις Ι. Σίδερης, Αθήνα, 2007, σελ. 216-217.

¹⁰⁴ Nies, S., *Gas and Oil to Europe: Geopolitical Perspectives with a Particular Focus on the Impact of the Russian-Georgian War*, Institut Français des Relations Internationales, A paper presented at the Delphi Conference of EKEM, Delphi, 12-14 Σεπτεμβρίου 2008.

Αναφορικά με την πολιτική της ενέργειας που ακολούθησε η ΕΕ τα τελευταία έτη, ορόσημο αποτελεί το έτος 2000, όπου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε την «Πράσινη Βίβλο».¹⁰⁵ Πρόκειται για την εκπόνηση μίας μακροπρόθεσμης ενεργειακής στρατηγικής της ΕΕ, η οποία ως αντίβαρο της ανησυχίας για την αυξανόμενη ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ μετά την άνοδο των τιμών του αργού πετρελαίου, προέβλεψε τη βέλτιστη διαχείριση της εσωτερικής κατανάλωσης, την ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και τη χρήση του φυσικού αερίου ως μια εναλλακτική λύση σε σχέση με το πετρέλαιο. Στο πλαίσιο αυτό, δομήθηκε μία μακροπρόθεσμη εταιρική σχέση της ΕΕ με τη Ρωσία προκειμένου η τελευταία να εφοδιάζει τις χώρες της ΕΕ με φυσικό αέριο.¹⁰⁶ Οι αγαστές σχέσεις μεταξύ Ευρώπης και Ρωσίας στη βάση των αμοιβαίων συμφερόντων (μέχρι την κρίση της Ουκρανίας), αποτελούσε μία εν δυνάμει απειλή για τις ΗΠΑ, οι οποίες αποσκοπώντας να διατηρήσουν την παγκόσμια ηγεμονία τους, επιθυμούν την ενεργειακή απεξάρτηση της ΕΕ από τη Ρωσία. Η υπόψη όμως απεξάρτηση αποτελεί συνάμα και προσδοκία της ΕΕ, καθώς η ενεργειακή ασφάλεια της τελευταίας τέθηκε σε κίνδυνο το 2006 όπου σημειώθηκε κρίση φυσικού αερίου μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας, καθώς και το 2009 όπου έλαβε χώρα κρίση μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ. Η κρίση της Κριμαίας το 2014 προσέθεσε έναν επιπλέον δομικό λίθο στις ανησυχίες της ΕΕ. Οι κρίσεις αυτές οδήγησαν σε μια σειρά μέτρων προς ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας της «Γηραιάς» Ηπείρου, η οποία πλέον επανεξετάζει τη στρατηγική ενεργειακής της ασφάλειας.

Κατά τη δεκαετία 2002-2012 η συνολική εγχώρια παραγωγή ενέργειας της ΕΕ κατέγραψε μείωση κατά 15%. Επιπλέον, η ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ εμφανίζει έντονη εξάρτηση από τις κλιματικές αλλαγές, ενώ συνάμα η ΕΕ, επωμίζεται σχεδόν αποκλειστικά το κόστος των πολιτικών που υιοθέτησε για την αντικατάσταση των ορυκτών καυσίμων από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.¹⁰⁷ Η ενεργειακή στρατηγική της ΕΕ, κατόπιν των παραπάνω αντιξοοτήτων, προσανατολίσθηκε στη χάραξη νέων διαδρομών εφοδιασμού με φυσικό αέριο από την Κασπία. Στο πλαίσιο αυτό τελούν σε διαπραγμάτευση, σχεδιασμοί αγωγών μεταφοράς φυσικού αερίου της Κασπίας προς την ΕΕ, οι οποίοι παρακάμπτουν τη Ρωσία και την Ουκρανία. Μεταξύ αυτών και ένας συνδυασμός αγωγών φυσικού αερίου, ο «Νότιος Διάδρομος – South Corridor».

Μια άλλη συνιστώσα της ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ, αποτελεί ο εφοδιασμός της με υγροποιημένο φυσικό αέριο (LNG) καθώς σε αντίθεση με το αέριο που διακινείται με αγωγούς, οι τερματικοί σταθμοί LNG παρέχουν πρόσβαση σε ένα ευρύ φάσμα

105 Πράσινη Βίβλος, Ευρωπαϊκή Στρατηγική για Αειφόρο, Ανταγωνιστική και Ασφαλή Ενέργεια, COM (2006), Βρυξέλλες, 8 Μαρτίου 2006.

106 Aoun, M.C., European Energy Security Challenges and Global Energy Trends: Old Wine in New Bottles? 2015. Βλέπε: <http://www.iai.it/sites/default/files/iaiw1503.pdf>

107 Aoun, M.C., Ο.π.

προμηθευτών. Αρκετοί τερματικοί σταθμοί LNG κατασκευάστηκαν κατά τη διάρκεια των τελευταίων 10 ετών, στην Ισπανία, τη Γαλλία, την Ιταλία, την Πορτογαλία, την Ελλάδα / Ρεβυθούσα, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ολλανδία και το Βέλγιο. Κατόπιν των επενδύσεων αυτών, οι ποσότητες LNG που εισρέουν στην Ευρώπη ανέρχονται ετησίως σε 186 bcm.¹⁰⁸

Καθίσταται σαφές επομένως, ότι η δρομολόγηση νέων εναλλακτικών πηγών τροφοδοσίας ενέργειας διαφορετικών από τους παραδοσιακούς, μεταβάλλει τους συσχετισμούς ισχύος στην περιοχή και δημιουργεί νέα δεδομένα. Επιπλέον, όπως θα καταδειχτεί και παρακάτω, μια εναλλακτική πηγή τροφοδοσίας ενέργειας για την Ε.Ε μέσω της Ελλάδας και της Κύπρου σύμφωνα με τα παραπάνω, θα αποτελούσε εξαιρετική ευκαιρία για την πλήρη ενεργειακή απεξάρτηση της Ευρώπης.

3.4. Η Γεωπολιτική «Μάχη» των Αγωγών Φυσικού Αερίου στη Μεσόγειο.

Ο «Νότιος Διάδρομος» θα μεταφέρει αρχικά στην Ευρώπη ετησίως, ποσότητα 10 Δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα (bcm) φυσικού αερίου που αντιπροσωπεύει το 2% των αναγκών της ΕΕ. Ωστόσο έχει στρατηγική αξία για την ΕΕ, καθώς αποτελεί ένα τέταρτο διάδρομο φυσικού αερίου - στους ήδη υφιστάμενους της Νορβηγίας (Βόρειας Θάλασσας), της Βόρειας Αφρικής και της Ρωσίας. Η αρχικά προγραμματισμένη συνεισφορά του Νοτίου Διαδρόμου που βασιζόταν στο σχεδιασμό του αγωγού Nabucco, αφορούσε περίπου στο 10 με 20% της συνολικής ζήτησης φυσικού αερίου στην ΕΕ (45 με 90 bcm ετησίως). Ο αγωγός Nabucco ως τμήμα του Νοτίου Διαδρόμου, θα μετέφερε φυσικό αέριο από το Τουρκμενιστάν και το Αζερμπαϊτζάν προς την Ευρώπη, μέσω του τουρκικού δικτύου αγωγών καθιστώντας την Τουρκία ως ρυθμιστή του Νότιου Διαδρόμου και συνακόλουθα της ευρωπαϊκής ενεργειακής αγοράς. Το εγχείρημα αυτό απέτυχε καθώς δεν εξασφαλίσθηκαν οι ποσότητες αερίου που θα καθιστούσαν τον υψηλής χωρητικότητας αγωγό Nabucco ως οικονομικά βιώσιμο.

Ο Νότιος Διάδρομος βασίζεται πλέον στον αγωγό TAP (Trans Adriatic Pipeline).¹⁰⁹ Ο TAP επιλέχθηκε το 2013 από την κρατική κοινοπραξία του Αζερμπαϊτζάν Shah Deniz, ως συνέχεια του αγωγού TANAP (Trans – Anatolian Natural Gas Pipeline), ο οποίος διέρχεται από τη Τουρκία και θα μεταφέρει Αζέρικο φυσικό αέριο προς την Ευρώπη. Ο αγωγός TAP, θεωρείται ο «ακρογωνιαίος λίθος» της υλοποίησης του ευρωπαϊκού Νότιου Διαδρόμου φυσικού αερίου και δημιουργεί νέα δεδομένα στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης. Έχει σχεδιαστεί να μεταφέρει φυσικό αέριο από τη Κασπία, μέσω της Ελλάδας και της

108 Αουπ, Μ.Σ., Ο.π.

109 TAP-AG.gr, ο TAP με μια ματιά.

Βλέπε: <https://www.tap-ag.gr/%CE%9F-%CE%91%CE%B3%CF%89%CE%B3%CF%8C%CF%82>

Αλβανίας, στην Νότια Ιταλία διασχίζοντας την Αδριατική Θάλασσα.¹¹⁰ Εντός της ελληνικής επικράτειας ο αγωγός θα ξεκινάει από τα Ε/Τ σύνορα στους Κήπους του Νομού Έβρου και θα καταλήγει στα Ε/Α σύνορα του Νομού Καστοριάς.¹¹¹

Εκτιμάται, ότι ο αγωγός δύναται να μεταφέρει 10 έως τα 20 bcm φυσικού αερίου ανά έτος. Με βάση μετριοπαθείς εκτιμήσεις, η Ευρώπη θα χρειαστεί τουλάχιστον 500 bcm φυσικού αερίου ετησίως για τα επόμενα έτη και η σχεδιαζόμενη χωρητικότητα του TAP θα καλύπτει 2 με 5% της ζήτησης. Είναι προφανές ότι ο TAP δεν μπορεί να αλλάξει δραματικά την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης και δεν λύνει το ενεργειακό πρόβλημα της ΕΕ.¹¹²

Οι ΗΠΑ έχουν ως πρωταρχική επιδίωξη αναφορικά με την ενεργειακή στρατηγική για την ΕΕ, τη δημιουργία ενός αγωγού που θα μειώνει την ευρωπαϊκή ενεργειακή εξάρτηση από τη Ρωσία. Συνεπώς, έπειτα από τη ματαίωση του φιλόδοξου σχεδιασμού Nabucco, οι ΗΠΑ στηρίζουν τον TAP ως εναλλακτικό τρόπο προστασίας των συμφερόντων τους.¹¹³ Η στρατηγική επιδίωξη της Ρωσίας είναι η διατήρηση της ηγεμονικής θέσης της αναφορικά με την κάλυψη των ευρωπαϊκών ενεργειακών αναγκών. Ως εκ τούτου, η χώρα συναίνεσε στην υλοποίηση του μικρής χωρητικότητας TAP, αντιτάχθηκε όμως στην υλοποίηση του μεγάλης χωρητικότητας Nabucco.¹¹⁴

Η Ρωσία επιπλέον, ξεκίνησε την κατασκευή του αγωγού South Stream για τη μεταφορά φυσικού αερίου στην Ευρώπη. Ο αγωγός αυτός προβλεπόταν να λειτουργήσει το 2015 μεταφέροντας ετησίως 63 bcm. Το Νοέμβριο του 2014 ο σχεδιασμός ματαιώθηκε, με τυπική υπαιτιότητα της Βουλγαρίας αλλά με ουσιαστική των ΗΠΑ. Επί του παρόντος, το ρώσικο αέριο φτάνει στη ΝΑ Ευρώπη μέσω δύο δικτύων αγωγών. Το πρώτο διέρχεται από την Ουγγαρία και καταλήγει στις πρώην Γιουγκοσλαβικές Δημοκρατίες, ενώ το δεύτερο δίκτυο διασχίζει κάθετα τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, και κατόπιν διακλαδίζεται προς Τουρκία, Ελλάδα και Βόρεια Μακεδονία.

3.5. Συμπεράσματα κεφαλαίου.

Στο παρόν κεφάλαιο αναλύθηκαν εκτενώς τα ενεργειακά προφίλ της ευρύτερης περιοχής της Μεσογείου και των επιμέρους χωρών οι οποίες άπτονται του ενδιαφέροντος των δύο κρατών. Αναδείχτηκε η σπουδαιότητα της Ενεργειακής αυτάρκειας και η επιρροή

110 Ο.π.

111 Πρωτόπαπας Ξ. Γ., Ελληνική Ενεργειακή Στρατηγική και Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Ασφάλεια, Σεπτέμβριος 2014. Βλέπε: <http://www.defencenews.gr/index.php/energeiaka/574-elliniki-energeiaki-stratigiki-kai-evropaiki-energeiaki-asfaleia>

112 Φίλης, Γεώργιος, TAP & Ελλάδα: Εσωτερικές Παράμετροι & Περιφερειακά Γεωπολιτικά Παίγνια, 2014. Βλέπε: <http://www.reporter.gr/Eidhseis/Epicheirhseis/energy/item/245815-TAR-Ellada-Eswterikes-Parametroi-Perifereiaka-Gewpolitika-Paignia>

113 Ο.π.

114 Ο.π.

που ασκεί στους συσχετισμούς ισχύος μεταξύ των κρατών. Κατόπιν των ανωτέρω συμπεραίνεται ότι τα επόμενα έτη ο ανταγωνισμός των κρατών με επίκεντρο τα ζητήματα της Ενέργειας αναμένεται να ενταθεί. Η διαμόρφωση της κατάλληλης ενιαίας για τις δύο χώρες Υψηλής Στρατηγικής με προσανατολισμό στα ενεργειακά ζητήματα με τη δημιουργία των απαραίτητων και αναγκαίων συνεργασιών και με τρίτα κράτη, ενδέχεται να αναβαθμίσει το ρόλο της Ελλάδας και της Κύπρου στην περιοχή τα επόμενα χρόνια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1. «Ο Γεωστρατηγικός Άξονας Ελλάδας– Κύπρου στην Ανατολική Μεσόγειο»

Στο παρόν κεφάλαιο αναλύεται ο γεωστρατηγικός άξονας της Ελλάδας και της Κύπρου στο ευρύτερο περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου στο οποίο ανήκουν. Περαιτέρω εξετάζεται η γεωστρατηγική θέση των δύο χωρών ενώ γίνεται ανάλυση του πλαισίου της Στρατηγικής της Συνεργασίας και του Δόγματος Ενιαίου Αμυντικού Χώρου. Παρουσιάζεται η σχέση τους με τρίτες χώρες όπως το Ισραήλ, η Αίγυπτος κλπ, μέσα από τις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται τόσο στον τομέα της Ενέργειας όσο και στον τομέα της Άμυνας και Ασφάλειας. Επίσης, αναλύεται η μεταφορά νέων ενεργειακών πόρων από τις δύο χώρες προς την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τέλος, δίνεται έμφαση στα ζητήματα κήρυξης και οριοθέτησης των ΑΟΖ Ελλάδας – Κύπρου και τις ενεργειακές συμμαχίες που αναδεικνύονται στην περιοχή.

4.1.1. Η Γεωστρατηγική Θέση της Ελλάδας

Η Ελλάδα αποτελεί ένα σημαντικό κόμβο θαλασσίων και ηπειρωτικών διαδρομών, ευρισκόμενη στο κέντρο της θαλάσσιας οδού που συνδέει τη Μαύρη Θάλασσα με τη Μεσόγειο. Διαμέσου της Κρήτης ελέγχει τις θαλάσσιες οδούς του άξονα Γιβραλτάρ - Διώρυγα Σουέζ. Μέσω δε της Κέρκυρας, ελέγχει τον πορθμό του Οτράντο, ο οποίος έχει πρόσβαση στην Αδριατική Θάλασσα και το Ιόνιο Πέλαγος.¹¹⁵ Παράλληλα, η γεωστρατηγική θέση της Ελλάδας καθίσταται σημαντική και για την ίδια την Ε.Ε καθώς δια μέσω της Ελλάδας διέρχεται η ίδια η Ε.Ε. Τα σύνορα της Ελλάδας με την Τουρκία αποτελούν και σύνορα της Ε.Ε με την Τουρκία. Η γεωστρατηγική θέση της Ελλάδας απαιτεί τη χάραξη μακροπρόθεσμης υψηλής στρατηγικής προκειμένου αφενός να εκμεταλλευτεί τα πλεονεκτήματα που της παρέχει η θέση αυτή και αφετέρου να αποκρούσει εξωτερικούς κινδύνους που δημιουργούνται εξαιτίας της σπουδαιότητας της γεωστρατηγικής της θέσης.

4.1.2. Η Γεωστρατηγική Θέση της Κύπρου

Η Κύπρος αποτελεί περιοχή ιδιαίτερης γεωστρατηγικής σημασίας στην Ανατολική Μεσόγειο. Για το λόγο αυτό άλλωστε υφίστανται αμερικάνικες και βρετανικές ηλεκτρονικές

115 Πρεβελάκης, Γεώργιος, Γεωπολιτική της Ελλάδας, Εκδόσεις Libro, Αθήνα, 1998, σελ. 15.

βάσεις στο Λευκόνοικο, στο όρος Τρόδος, καθώς και βρετανικές στρατιωτικές βάσεις στη Δεκέλεια και το Ακρωτήρι, οι οποίες καθιστούν τη νήσο ως το «ηλεκτρονικό αυτί» των αμυντικών συστημάτων της Δύσης στην Ανατολική Μεσόγειο.¹¹⁶ Η στρατηγική σημασία της Κύπρου αναγνωρίζεται και από το Αμερικανικό Επιτελείο Ευρωπαϊκών Δυνάμεων το οποίο επικεντρώνει στην εγγύτητα του νησιού με τους ενεργειακούς πόρους της Βόρειας Αφρικής, της Κασπίας και της Μέσης Ανατολής.¹¹⁷ Τέλος η υψηλή γεωστρατηγική αξία της Κύπρου σε συνδυασμό με τη στρατηγική σημασία του Αιγαίου, έχει ανάγλυφα αποτυπωθεί και από τον πρώην Πρωθυπουργό της Τουρκίας, Αχμέτ Νταβούτογλου, κατά τον οποίο η Κύπρος δεν δύναται να αγνοηθεί από τους στρατηγικούς σχεδιασμούς των περιφερειακών ή διεθνών δρώντων για τη Μεσόγειο.¹¹⁸

Η Κύπρος λόγω, αφενός της υψηλής γεωστρατηγικής σημασίας της και αφετέρου του μικρού μεγέθους της είναι ευάλωτη σε εξωτερικές απειλές με πρώτη αυτή της Τουρκίας. Τη φυσική αδυναμία της, η Κύπρος επιδιώκει σταδιακά να υποκαταστήσει, και να εξισορροπήσει στο μέτρο του δυνατού την ισχύ της Τουρκίας, είτε με συμμαχίες με μεγαλύτερα κράτη από αυτήν όπως είναι η Ελλάδα, το Ισραήλ, ΗΠΑ κ.α, είτε με συμμετοχή της σε διεθνείς οργανισμούς, στους οποίους η Τουρκία δεν συμμετέχει.¹¹⁹ Η συμμετοχή της Κύπρου σε έναν ισχυρό οικονομικό συνασπισμό (όπως είναι η Ε.Ε) της προσφέρει εξωτερική εξισορρόπηση έναντι της Τουρκίας ενώ η ελλαδική και η κυπριακή στρατηγική θα κρίνονταν για το βαθμό εκμετάλλευσης του παράγοντα αυτού. Τα μικρά κράτη, λόγω της αδυναμίας ισχύος, επιδιώκουν να εξισορροπήσουν μια επιθετική εις βάρος τους δύναμη με εξωτερική εξισορρόπηση, δηλαδή με συμμαχίες και συνεργασίες.¹²⁰

116 Μάζης, Ιωάννης, Γεωστρατηγική Ανάλυση της Παρούσας Συγκυρίας στη Ν.Α. Μεσόγειο, Γεωστρατηγική, Τεύχος 6, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Σεπτέμβριος – Δεκέμβριος 2006, σελ. 25.

117 Μάζης, Ιωάννης, Γεωστρατηγική Ανάλυση της Παρούσας Συγκυρίας στη Ν.Α. Μεσόγειο, Ο.π., σελ. 26.

118 Νταβούτογλου, Αχμέτ, Το Στρατηγικό Βάθος και η Διεθνής Θέση της Τουρκίας, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2010, σελ. 274 -280.

119 Ευαγόρου, Ευαγόρας, Τα μικρά κράτη και η Στρατηγική τους στο Διεθνές Σύστημα: η περιπτώσιολογική μελέτη της Κύπρου.

120 Ευαγόρου, Ευαγόρας, Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις από το 1923 έως σήμερα, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2010, σελ 154.

4.2.1 Η Στρατηγική Συμμαχία και το Δόγμα Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδας – Κύπρου (Δ.Ε.Α.Χ)

Μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο όπου αναδείχτηκαν οι αδυναμίες και η έλλειψη στρατιωτικού συντονισμού μεταξύ των ηγεσιών των Ενόπλων Δυνάμεων Ελλάδας και Κύπρου, παρά τις διακηρυχθείσες συμφωνίες Ζυρίχης- Λονδίνου και την εγκατάσταση ελληνικής στρατιωτικής δύναμης στο νησί, κατέστη απαραίτητη η σφυρηλάτηση της στρατιωτικής συνεργασίας μεταξύ των δύο κρατών. Η συνεργασία αυτή έλαβε σταδιακά τη μορφή του Δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου (ΔΕΑΧ) το οποίο υιοθετήθηκε το 1993 από τις κυβερνήσεις Ανδρέα Παπανδρέου και Γλαύκου Κληρίδη¹²¹ και αποτέλεσε την ύψιστη μορφή συνεργασίας των δύο κρατών..

Η σύλληψη του ΔΕΑΧ από τον Ανδρέα Παπανδρέου στηριζόταν στην ανάγκη μια ενιαίας αντιμετώπισης και ανάσχεσης του τουρκικού επεκτατισμού. Έγινε με αυτό τον τρόπο συνείδηση στο Έθνος ότι στην Κύπρο δίνεται η μάχη ολόκληρου του Ελληνισμού και αν η μάχη αυτή χαθεί, θα υπάρξει βαθύ ρήγμα και στην υπόλοιπη περίμετρο του Ελληνισμού.

Κατά την υλοποίησή του ΔΕΑΧ η οποία έλαβε χώρα σε μεγάλο βαθμό στα τέλη της δεκαετίας του 1990, πραγματοποιούνταν κοινές ασκήσεις Ελλάδας – Κύπρου (Άσκηση Νικηφόρος κ.α) ενώ αεροπλάνα της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας συμμετείχαν στις ασκήσεις αυτές με ταυτόχρονη ρίψη αλεξιπτωτιστών στην Κύπρο. Έλαβαν χώρα κοινοί σχεδιασμοί και κοινά μνημόνια χειρισμού κρίσεων. Κατασκευάστηκε το αεροδρόμιο “Ανδρέας Παπανδρέου” στην Πάφο το οποίο και σήμερα είναι εξαιρετικά χρήσιμο επιχειρησιακά. Με αυτό τον τρόπο επιτεύχθηκε η στρατιωτική κάλυψη της Κύπρου από εδάφους (ΕΛΔΥΚ), θαλάσσης και αέρος.

Ο Γλαύκος Κληρίδης είχε αναφέρει χαρακτηριστικά: « Για πρώτη φορά στη μακράιωνη ιστορία της Κύπρου, είδαμε να υπερίπτανται και να προσγειώνονται στο νησί μας...αεροπλάνα της ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας. Για πρώτη φορά επίσης είδαμε να καταπλέουν φρεγάτες και υποβρύχια του ελληνικού πολεμικού ναυτικού και να ελλιμενίζονται στα λιμάνια της Κύπρου και τη ναυτική βάση Ζύγι. Η δύναμη της ΕΛΔΥΚ ενισχύθηκε. Ολόκληρη δύναμη μετατράπηκε σε μηχανοκίνητη με τεθωρακισμένα άρματα μεταφοράς προσωπικού, ενώ καλύπτονταν από πυραυλικά

¹²¹ Βαληνάκης, Γιάννης, Από τον Ψυχρό Πόλεμο στη Νέα Εποχή, στο Γιάννης Βαληνάκης (επιμ.), Ελληνική Εξωτερική Πολιτική και Ευρωπαϊκή Πολιτική 1990-2010, Εκδόσεις Σιδέρης, 2012, σελ. 53-54.

συστήματα κατά τις μετακινήσεις της.»¹²²

Με αυτό τον τρόπο, η Κύπρος μεταβλήθηκε σταδιακά σε στρατηγικό παίκτη που ανατρέπει τους τουρκικούς σχεδιασμούς, καθώς λόγω του ΔΕΑΧ δίνεται στην Ελλάδα η δυνατότητα να διευρύνει γεωγραφικά την ανταπόδοση χτυπήματος και να πλήξει ασφαλείς καθαρά τουρκικούς στρατιωτικούς και οικονομικούς στόχους¹²³

Άλλωστε, η λειτουργία του ΔΕΑΧ έχει προβληματίσει ιδιαίτερα την Τουρκία κατά την υλοποίησή του, όπως αναφέρει ο Νταβούτογλου: «*Το θέμα των πυραύλων, που προορίζονταν να εγκατασταθούν στην Κύπρο, εμπειρείχε τον κίνδυνο η στρατιωτική δυναμική της Ελληνο-Ρωμαϊκής συμμαχίας (Δ.Ε.Α.Χ) να αποκτήσει την ισχύ ώστε να είναι σε θέση να απειλεί τις περιοχές της Μικράς Ασίας πέραν των σημείων πρόσβασης που έχουν (σε αυτές) τα νησιά του Αιγαίου*».¹²⁴

Το Δ.Ε.Α.Χ κατά τα μέσα προς τέλος της δεκαετίας του 2000 είχε ατονήσει σε ένα βαθμό και από μεγάλο μέρος της κοινής γνώμης σε Ελλάδα και Κύπρο θεωρήθηκε ότι εγκαταλείφθηκε. Εντούτοις, με συνεχείς δηλώσεις εκπροσώπων των κυβερνήσεων Ελλάδας και Κύπρου και με διάφορες συμβολικές ενέργειες, όπως με τη συμμετοχή αεροσκαφών της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας σε στρατιωτικές ασκήσεις στην Κύπρο¹²⁵, επιδιώκεται να καταστεί σαφές από τις δύο χώρες προς όλες τις κατευθύνσεις ότι το δόγμα είναι σε συνεχή και αδιάλειπτη ισχύ και ότι τα δύο κράτη από άποψη αμυντική αποτελούν μια αδιάσπαστη ενότητα.

Τα τελευταία γεγονότα που λαμβάνουν χώρα με τις απειλές του Ερντογάν να αυξάνονται συνεχώς και τα ερευνητικά τουρκικά πλοία να παραβιάζουν την κυπριακή ΑΟΖ, έχουν θέσει σε συναγερμό τις Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις όπου σε συντονισμό με την κυπριακή Εθνοφρουρά βρίσκονται σε συνεχή επαγρύπνηση. Γεγονός που λαμβάνεται υπόψη από την Άγκυρα και αυτός είναι ο κύριος λόγος όπου δεν προβαίνει, παρά τις καθημερινές πλέον απειλές της στο «επόμενο βήμα».

Η κύρια επιδίωξη του δόγματος αυτού είναι η «Στρατηγική της Αποτροπής». Η Ελλάδα επιχειρεί να μεταφέρει το μήνυμα στον επίδοξο επιδρομέα ότι το κόστος που θα υποστεί, θα είναι μεγαλύτερο από τα οφέλη που προσδοκά να έχει, και ότι θα τον συνέφερε περισσότερο να μην αναλάβει επιθετική δράση. Αυτό είναι και το περιεχόμενο της διακήρυξης περί ενιαίου αμυντικού χώρου Ελλάδας – Κύπρου, καθώς και της

¹²² Κληρίδης, Γλαύκος, Ντοκουμέντα μιας εποχής, εκδόσεις Πολιτεία, Λευκωσία 2007, σελ 160.

¹²³ Κυριαζής, Ν. και Σωμάκος, Λ., Ελλάδα – Τουρκία, Άμυνα και Οικονομία, εκδόσεις ΕΣΤΙΑ, Αθήνα, 1999.

¹²⁴ Νταβούτογλου, Αχμέτ. Το Στρατηγικό Βάθος: Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2010, σελ. 280.

¹²⁵ Το Βήμα, 17-10-2019, «Ατσάλινο Βέλος»: Εντυπωσιακή Άσκηση στην Κύπρο με τη συμμετοχή ελληνικών F-16, βλέπε: <https://www.tovima.gr/2019/10/17/politics/atsalino-velos-entyposiaki-askisi-stin-kypro-me-ti-symmetoxi-ellinikon-f-16/>

προειδοποίησης προς τη Τουρκία ότι νέα απόπειρα στρατιωτικής προέλασής της στο νησί θα συνιστούσε *casus belli* για την Ελλάδα.¹²⁶

Η λογική της αμυντικής συνεργασίας των δύο κρατών δεν αποτελεί σαφώς μια πρόσφατη ιδέα. Από αρχαιοτάτων χρόνων, από την εποχή του Στρατηγού Κίμωνα η Ελλάδα στεκόταν στο πλευρό της Κύπρου και την ενίσχυε στρατιωτικά, με όποια μέσα διέθετε – σαφώς πολύ υποδεέστερα και φτωχότερα μέσα από ό,τι σήμερα- προκειμένου να αντιμετωπίσουν τους κοινούς κινδύνους (Πέρσες κ.α). Τούτο συνέβαινε για λόγους γεωστρατηγικούς, γεωπολιτικούς αλλά και λόγω της αυτονόητης και αυθόρμητης επιθυμίας ενίσχυσης και συνεισφοράς προς τους ομοεθνείς κατοίκους της Κύπρου.

Σήμερα, υπάρχουν αρκετές εισηγήσεις για την ενίσχυση του συντονισμού μεταξύ των δύο κρατών σε όλα τα επίπεδα, προκειμένου να εξασφαλιστεί η επιβίωσή τους. Η ενιαία από Ελλάδα και Κύπρο, αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής, προβλέπεται τόσο από τις συνθήκες Ζυρίχης – Λονδίνου, όσο και από τις υπογραφείσες και εν πλήρη ισχύ και δεσμεύουσες τις δύο χώρες αμυντικές συμφωνίες στα πλαίσια του ΔΕΑΧ και των υπογραφέντων κοινών συστημάτων χειρισμού κρίσεων. Τα παραπάνω προβλέπουν εν ολίγοις, ότι επιθετική ενέργεια εναντίον του ενός εκ των δύο κρατών σημαίνει επίθεση εναντίον και των δύο κρατών, κάτι που σηματοδοτεί την έναρξη του επιχειρησιακού συντονισμού Ελλάδας και Κύπρου με πολεμικά μέσα προκειμένου να ανασχεθεί ο κοινός κίνδυνος.

Παράλληλα, η εφαρμογή και η ενίσχυση της ενεργειακής συνεργασίας και ενός ενιαίου ενεργειακού χώρου ανάμεσα στις δύο χώρες, αποτελεί επίσης μία εφικτή προσέγγιση¹²⁷ με αμοιβαία οφέλη όπως θα αναλύσουμε διεξοδικά παρακάτω.

4.2.2. Οι Νεο-οθωμανικές βλέψεις της Τουρκίας και το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας».

Τα τελευταία έτη η Τουρκία έχει αναβαθμίσει τις απειλές και διεκδικήσεις της, τόσο δια του Προέδρου Ερντογάν όσο και δια του πρώην Α/ΓΕΕΘΑ και νυν Υπουργού Άμυνας Ακάρ, προβαίνοντας συχνά σε επίκληση της λεγόμενης «Γαλάζιας Πατρίδας», στην οποία αμφότεροι έχουν επανειλημμένα αναφερθεί. Πρόκειται για μία έννοια επεκτάσεως της τουρκικής κυριαρχίας στον ευρύτερο χώρο της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Σύμφωνα με χάρτες που έχει επιδείξει η τουρκική πλευρά, η «Γαλάζια Πατρίδα» καλύπτει ένα μεγάλο τμήμα της Ανατολικής Μεσόγειου, την Κύπρο και σχεδόν το μισό Αιγαίο, εις

¹²⁶ Αριστοτέλους, Αρίστος, Το Δόγμα Του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδας – Κύπρου, Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών, Λευκωσία, 1998, σελ. 122-124.

¹²⁷ Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, Το Κυπριακό Ζήτημα, στο Γιάννης Βαληνάκης (επιμ.), Ελληνική Εξωτερική Πολιτική και Ευρωπαϊκή Πολιτική 1990-2010, Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2012, σελ. 74-75.

βάρος ζωτικών συμφερόντων της Ελλάδας και της Κύπρου.

Μία σειρά ενεργειών της Τουρκίας επιβεβαιώνουν ότι επιδιώκεται η δημιουργία προϋποθέσεων για την μετέπειτα υλοποίηση των παράνομων διεκδικήσεων, με απώτερο στόχο την ανασύσταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ενδεικτικά αναφέρεται η σύλληψη των δύο Ελλήνων στρατιωτικών το 2018, η καθημερινή αθρόα διοχέτευση προσφύγων προς την ελληνική επικράτεια, η κατάφωρη αμφισβήτηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΑΟΖ της και όχι μόνο, οι συνεχείς παραβιάσεις του Εθνικού Εναερίου Χώρου της Ελλάδας, παραβάσεις και υπερπτήσεις οι οποίες συνιστούν απτή παραβίαση της κυριαρχίας της Ελλάδας. Εν προκειμένω, κατά τους πρώτους δέκα μήνες του 2019 έχουν λάβει χώρα 75 υπερπτήσεις τουρκικών μαχητικών στην περιοχή του συμπλέγματος του Καστελορίζου¹²⁸ καθώς και μία συνεχής κήρυξη NAVTEX στα επίμαχα σημεία (όπως νότια του Καστελορίζου) στους χώρους ελληνικών και κυπριακών συμφερόντων. Επιπροσθέτως, το 2012 ο Πρόεδρος Ερντογάν προέβη σε δηλώσεις στο πλαίσιο συνεδρίου του AKP, με κύριο σύνθημα *«όποιος έχει τις ρίζες του στο 1453, έχει στόχο του το 2023»*. Ο ίδιος το 2016 δήλωσε στο πλαίσιο εορτασμών για την άλωση της Κωνσταντινούπολης, ότι *«κανένας δεν είναι τόσο ισχυρός για να μας χωρίσει από τη γη μας, από την περιοχή της Θράκης ή από τη Μεσόγειο, που διεκδικήσαμε μετά το 1453»*. Περαιτέρω, κατά καιρούς ο Ερντογάν προβαίνει σε δηλώσεις περί αναθεώρησης της Συνθήκης της Λωζάννης κ.α

Σε επιστολή που απέστειλε η Τουρκία ως απάντηση στη διαμαρτυρία της Κυπριακής Δημοκρατίας για το ζήτημα της παραβίασης των κυριαρχικών δικαιωμάτων της, λόγω της διεξαγωγής ερευνών του τουρκικού σειсмоγραφικού σκάφους Barbaros εντός της κυπριακής ΑΟΖ και συγκεκριμένα στα οικόπεδα 1,8,9 και 12, υποστηρίζει ότι ο Μεσημβρινός (28ο 00' 00") που τέμνει τη Ρόδο δεν συνιστά το εξωτερικό όριο των διεκδικήσεων της επί της υφαλοκρηπίδας, αλλά από εκείνο το σημείο και δυτικά θα ξεκινήσει η διαδικασία για οριοθέτηση με τις γειτονικές χώρες, βάσει των οριοθετήσεων στο Αιγαίο. Ο ισχυρισμός αυτός της γείτονος εκλαμβάνει ολόκληρη την ελληνική και κυπριακή υφαλοκρηπίδα ως τουρκικές. Επιχειρείται δηλαδή ο διαχωρισμός της διαδικασίας οριοθέτησης με την Ελλάδα σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο. Η Τουρκία εμμένει στην άποψη ότι ακόμα και τα μεγάλα νησιά, όπως είναι η Κρήτη και η Ρόδος, δεν δικαιούνται ΑΟΖ πέραν των χωρικών υδάτων τους (6 ή 12 ναυτικά μίλια) και ότι στην Ανατολική Μεσόγειο η υφαλοκρηπίδα διαμοιράζεται μεταξύ των χωρών με τις έναντι ηπειρωτικές ακτές, δηλαδή την Τουρκία και την Αίγυπτο. Στην εν λόγω τουρκική επιστολή

¹²⁸ Χαραλαμπίδης, Μάνος, Μπαράζ τουρκικών υπερπτήσεων στο σύμπλεγμα του Καστελορίζου, 14-11-2019, βλέπε <https://www.tanea.gr/2019/11/14/greece/mparaz-tourkikon-yperptiseon-sto-symplegma-tou-kastelORIZOU/>

αναφέρεται επιπλέον ότι, τα εξωτερικά όρια της τουρκικής υφαλοκρηπίδας στη συγκεκριμένη περιοχή «βάσει του διεθνούς δικαίου» ακολουθούν τη «μέση γραμμή μεταξύ της τουρκικής και αιγυπτιακής ακτογραμμής, μέχρι του σημείου που θα οριοθετηθεί ΔΥΤΙΚΑ του Μεσημβρινού 28ο 00' 00", βάσει του αποτελέσματος των μελλοντικών συμφωνιών οριοθέτησης στο Αιγαίο, καθώς και στη Μεσόγειο μεταξύ των ενδιαφερόμενων κρατών, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις επικρατούσες παραμέτρους και ειδικές συνθήκες».129

Το σύνολο των παραπάνω ενεργειών και δηλώσεων της Τουρκίας λαμβάνουν τη μορφή του «υβριδικού πολέμου», καταδεικνύοντας την ξεκάθαρη στόχευσή της για μεταβολή του υφιστάμενου εδαφικού status quo των δύο χωρών, Ελλάδας και Κύπρου, όπως αυτό καθορίζεται στη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάνης και το νομικό καθεστώς που απορρέει από το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS). Η εμμονή δε της Τουρκίας στις παραπάνω ενέργειες και δηλώσεις, έχει ως απώτερο στόχο τον επηρεασμό της διεθνούς κοινής γνώμης, ώστε εν τέλει να θεωρηθεί ότι τα ανιστόρητα και ανύπαρκτα δικαιώματα που επικαλείται, υφίστανται εν τοις πράγμασι. Η στρατηγική της Τουρκίας επικεντρώνεται στο casus belli, ώστε μία ενδεχόμενη εκδήλωση επιθετικής ενέργειας εκ μέρους της, να λάβει χώρα κατόπιν εξασφάλισης νομιμοποιητικής βάσης. Επί παραδείγματι, μία κλιμακούμενη ένταση στο Αιγαίο ή την Ανατολική Μεσόγειο, δύναται να εξασφαλίσει στην Τουρκία τη συναίνεση ή το συμβιβασμό της διεθνούς κοινότητας, στην οποία θα δοθεί η εσφαλμένη εντύπωση του νομίμου των διεκδικήσεών της στην περιοχή.

Αναφορικά με τον υβριδικό πόλεμο στον οποίο επιδίδεται η Τουρκία, πρόκειται για μίας μορφής μετεξέλιξη του πολεμικού φαινομένου. Η Τουρκία είναι πιθανόν να μην προβεί σε πράξη κήρυξης πολέμου με την Ελλάδα ή την Κύπρο, αλλά κάνοντας χρήση υβριδικών μεθόδων επιδίδεται ήδη σε ένα άτυπο παιχνίδι πολέμου. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι υβριδικές επιχειρήσεις της Τουρκίας διαδραματίζονται χωρίς να πυροδοτούν την ενεργοποίηση του άρθρου 5 του NATO καθώς και την παρέμβαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.

Μία επισκόπηση του πολεμικού φαινομένου διαχρονικά, από το Θουκυδίδη έως τον Παναγιώτη Κονδύλη, αποκαλύπτει τη διαρκή μεταβολή του πολέμου, ο οποίος συνιστά μία πολύπλοκη δραστηριότητα. Κατά τον Β'ΠΠ υπήρξε η πεποίθηση ότι ο πόλεμος άγγιξε την τελική εξελικτική έκφασή του. Σύμφωνα με το κλασικό πόνημα «De iure belli ac pacis»¹³⁰ (On the Law of War and Peace) το οποίο αναφέρεται στο νομικό καθεστώς του πολέμου, μεταξύ του πολέμου και της ειρήνης δεν υπήρχε ενδιάμεση κατάσταση. Το πολεμικό

129 Μελέτης Νικόλαος, Η Τουρκία διεκδικεί από Ελλάδα Κρήτη μέχρι Κύπρο, 12-04-2019, βλέπε: <https://www.liberal.gr/diplomacy/i-tourkia-diekdikei-apo-ellada-kriti-mechri-kupro/247928>

130 Hugo Grotius, «De Jure Belli ac Pacis», Paris, 1625.

φαινόμενο ήταν οριοθετημένο χρονικά, με την κήρυξη του πολέμου, τις στρατιωτικές επιχειρήσεις και εν τέλει την παύση αυτού στη βάση κάποιας συνθήκης. Η πεποίθηση αυτή μεταβλήθηκε άρδην κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, όπου το δίπολο ΗΠΑ-ΕΣΣΔ, με τήρηση αριστοτεχνικών ισορροπιών απέτρεψε μία νέα παγκόσμιας εμβέλειας σύγκρουση. Στη συνέχεια το πολεμικό φαινόμενο μετεξελίχθηκε περαιτέρω. Την τυπολογία του συμβατικού πολέμου, ακολούθησαν οι συγκρούσεις χαμηλής έντασης, ο πόλεμος μικρής κλίμακας, ο ανταρτοπόλεμος και η τρομοκρατία. Εν τέλει, το πολεμικό φαινόμενο εξελίσσεται σήμερα σε μίας μορφής υβριδικού ή μη γραμμικού πολέμου.¹³¹

Πρόκειται για πόλεμο που λαμβάνει χώρα με ταυτόχρονη χρήση κλασικών και ασύμμετρων μεθόδων, στο συμβατικό και το ηθικό πεδίο, απειλώντας το σύνολο των Κέντρων Βάρους¹³² του αντιπάλου. Γενικότερα, μία σύγκρουση που εκφεύγει των στενών ορίων του συμβατικού πολέμου μπορεί να είναι υβριδική. Για το λόγο αυτό, η αντιμετώπιση των υβριδικών προκλήσεων καθίσταται δύσκολη και απαιτεί τη συνέργεια στρατιωτικής ισχύος με ταυτόχρονη χρήση νέων τεχνολογιών και ασύμμετρων μεθόδων. Η μετεξέλιξη αυτή του πολεμικού φαινομένου, επιβεβαιώνει για μία ακόμη φορά τον Clausewitz κατά τον οποίο «ο πόλεμος είναι κάτι περισσότερο από έναν πραγματικό χαμαιλέοντα, ο οποίος προσαρμόζει τα χαρακτηριστικά του κατά περίπτωση».¹³³ Σημειωτέον ότι ο αντίπαλος δύναται να ενδυθεί με το μανδύα μη κρατικής ή ακόμα και μη στρατιωτικής οντότητας.

Αναφορικά με το υβριδικό οπλοστάσιο της Τουρκίας, ιδιαίτερα επικίνδυνο είναι το ενδεχόμενο πρόκλησης επεισοδίων τα οποία ενδέχεται να κλιμακωθούν εν είδει ασύμμετρης απειλής σε ελληνικά νησιά ή αστικά κέντρα της ενδοχώρας αλλά και στην Κυπριακή Δημοκρατία εκ μέρους ταραχοποιών μεταναστών αλλά και προσφύγων που έχουν εισέλθει στις δύο χώρες. Οι κοινωνικές αυτές ομάδες, δύναται σχετικά εύκολα να εργαλειοποιηθούν σε μελλοντικό χρόνο, από τον ψυχολογικό πόλεμο της Τουρκίας. Τα συναισθήματα που διακατέχονται (απογοήτευση, αδικία, φόβος και αβεβαιότητα για το μέλλον), η χαμηλή στάθμη μόρφωσης και η πενιχρή οικονομική τους κατάσταση, καθιστά τις υπόψη ομάδες ιδιαίτερα ευάλωτες σε προπαγάνδα.

Ιδιαίτερα επικίνδυνη είναι η ενδεχόμενη ανάθεση υβριδικών επιχειρήσεων σε διακρατικούς δρώντες (τουρκόφωνους ή μουσουλμάνους γενικότερα), οι οποίοι μπορούν να ενεργήσουν σε ατραπούς όπου ο επίσημος τουρκικός στρατός δεν νομιμοποιείται να

131 Beatrice Heuser, 2010, "The Evolution of Strategy: Thinking War from Antiquity to the Present", Cambridge University Press, Cambridge, UK.

132Μαυρόπουλος, Παναγιώτης, 2014, "Το Κέντρο Βάρους", βλέπε: http://www.warandstrategy.gr/images/Article-Images/%CE%A4%CE%9F_%CE%9A%CE%95%CE%9D%CE%A4%CE%A1%CE%9F_%CE%92%CE%91%CE%A1%CE%9F%CE%A5%CE%A3.pdf

133 Clawzewitz, "On War", Princeton University Press, Princeton, 1987, New Jersey, USA.

κινηθεί.

Κομβικό ρόλο στο υβριδικό οπλοστάσιο της γείτονος, κατέχει το Τουρκικό προξενείο της Κομοτηνής, το οποίο διαθέτει περίπου 2.000 υπαλλήλους που ασκούν πολυποίκιλη δραστηριότητα στο εσωτερικό της Ελλάδας. Αποτελεί ένα δούρειο ίππο του ελληνισμού, διαμέσω του οποίου ασκείται σημαντική επιρροή από το τουρκικό κράτος στη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης. Αξιοσημείωτες είναι οι προκλητικές δηλώσεις του Τούρκου αντιπρόεδρου, Χακάν Τσαβούσογλου, κατά την επίσκεψη του στη γενέτειρα του Κομοτηνή, στις 3 Νοέμβρη 2017, όπου ο τελευταίος δήλωσε ότι «σκοπός της Τουρκίας είναι να διατηρεί τη μειονότητα κοντά στη μητέρα πατρίδα».¹³⁴

Οι προκλήσεις της Τουρκίας και η έλλειψη σεβασμού στο Διεθνές Δίκαιο αποτελούν εν τω πράγματι μία διαρκή «ύβριν», όπως άλλωστε η εννοιολογική προσέγγιση της λέξεως «υβριδικός».¹³⁵ Στην αρχαία Ελλάδα η «ύβρις» χρησιμοποιούνταν για την απόδοση βίαιης ή αλαζονικής συμπεριφοράς των ανθρώπων, αντίθετη με τους νόμους ή τον άγραφο θεϊκό νόμο, η οποία τελούσε σε αναντιστοιχία με τη θνητή φύση τους. Συνιστούσε προσβολή προς τους θεούς καθώς θεωρούταν ως επιχειρούμενη εξομοίωση με αυτούς.¹³⁶

Η υψίστη σημασία του υβριδικού πολέμου γίνεται κατανοητή εάν αναλογιστούμε τη χρήση του από την παραστρατιωτική οργάνωση Χεσμπολάχ του Λιβάνου, η οποία πέτυχε το 2006 να σπάσει το αήπητο του ισχυρού Ισραηλινού στρατού.¹³⁷ Πρόκειται δηλαδή για επικράτηση ενός μη κρατικού δρώντα έναντι σε ένα τακτικό στρατό διεθνούς φήμης.¹³⁸ Επιπροσθέτως, η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσική Ομοσπονδία το 2014, αποτελεί την κορωνίδα του υβριδικού μοντέλου, καθώς δεν κατεγράφη ιστορικά η κήρυξη πολέμου. Εν προκειμένω, έλαβε χώρα πολιτική κινητοποίηση σε συνδυασμό με σχεδόν αναίμακτη συγκαλυμμένη στρατιωτική επέμβαση.¹³⁹ Καταλυτικό ρόλο στο όλο εγχείρημα το οποίο αιφνιδίασε το NATO σηματοδοτώντας για τη Συμμαχία ένα νέο μοντέλο απειλής προς διαχείριση,¹⁴⁰ διαδραμάτισε ο ρωσόφωνος πληθυσμός της Κριμαίας.¹⁴¹ Το τρομοκρατικό κτύπημα της 9/11 όντας ασύμμετρο, σχετίζεται έμμεσα με τον υβριδισμό.

Η Τουρκία, πλέον των υβριδικών επιχειρήσεων που διεξάγει, επενδύει υπέρογκα

134 Iefimerida, Προκλητικός ο Τσαβούσογλου από τη Θράκη-μίλησε για «τουρκική μειονότητα», 3-11-2017, βλέπε <https://www.iefimerida.gr/news/373602/proklitikos-tsavovsogloy-apo-ti-thraki-milise-gia-toyrkiki-meionotita-eikones-vinteo>

135 Liddell-Scott, Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης, 2007.

136 Γεωργοπαπαδάκου Α., Ελληνική Γραμματολογία, Εκδόσεις Μαλλιάρης, 1998, σελ. 264.

137 Gilbert Achcar and Warschawski Michel, "Η Επίθεση των 33 Ημερών", 2007, σελ. 59-77.

138 Glenn R.W., "Thoughts on Hybrid Conflict", Small Wars Journal, 2009, p.p. 188-196.

139 Kudors A., "Hybrid War-A New Security Challenge for Europe", Notes of Latvian Presidency of the Council of the EU, 2015,.

140 Monaghan Andrew, "Putin's Way of War, the War in Russia's Hybrid Warfare", Strategic Studies Institute, 2016.

141 Palmer D.A.R., "Back to the future? Russia's Hybrid Warfare, Revolutions in Military Affairs and Cold War Comparisons", Research paper 120, NATO Defense College, Rome, 2015, p.p. 8-10.

ποσά για στρατιωτικούς σκοπούς. Το 2018 δαπάνησε 19 δις δολάρια, ήτοι 25% περισσότερα από τις αντίστοιχες επενδύσεις του 2017. Πάγια γεωστρατηγική επιδίωξη της χώρας είναι η ενδυνάμωση της στρατιωτικής ισχύος της, στο πλαίσιο των νεο-οθωμανικών βλέψεων της να καταστεί ως κομβικός δρώντας διεθνούς εμβέλειας. Υπό το πρίσμα αυτό, η Τουρκία αποσκοπεί στην κατασκευή αεροπλανοφόρου και την απόκτηση πυρηνικών όπλων.¹⁴² Τα νέα αυτά δεδομένα θα μεταβάλλουν τις ισορροπίες ισχύος στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου, της οποίας απειλούν τη σταθερότητα. Σαφώς η εν δυνάμει αυτή απειλή θα πρέπει να τύχει αντικείμενο εξέτασης σε διεθνές επίπεδο.

Αποτελεί δε γενική παραδοχή, η απουσία έμπρακτης εφαρμογής της πολιτικής «μηδενικών προβλημάτων με τις γειτονικές χώρες – δόγμα Νταβούτογλου», όπως διακήρυττε η κυβέρνηση του ΑΚΡ. Η χώρα, αντί να επιλύσει τα παλαιότερα προβλήματα, δημιούργησε και νέα.¹⁴³ Μία επισκόπηση των διμερών σχέσεων της, καταδεικνύει τη διατήρηση της παράνομης κατοχής στην Κύπρο, τις συγκρουσιακές σχέσεις της με την Αρμενία, τη δημιουργία εντάσεων στα Βαλκάνια το Αιγαίο και το Ιράκ, την ανάμειξή της στα εσωτερικά του Ισραήλ, την εμπλοκή της στον εμφύλιο της Συρίας, καθώς και την παρεμπόδιση διεξαγωγής ερευνών για εκμετάλλευση φυσικών πόρων στη Μεσόγειο, υπέρ της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις της Τουρκίας στα βόρεια σύνορα της Συρίας αποκαλύπτουν περίτρανα ότι η χώρα διαθέτει πολιτική βούληση, αξιόμαχες ένοπλες δυνάμεις και εσωτερική κοινωνική νομιμοποίηση, ώστε να προβαίνει σε πολεμικές επιχειρήσεις στον επιθυμητό τόπο και χρόνο.

Η Τουρκία, ισχυροποιώντας τη θέση της στο διεθνές στερέωμα και ενισχύοντας την εσωτερική της ισχύ, θα εξακολουθήσει να διεκδικεί και να αμφισβητεί τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας και της Κύπρου, τόσο με εμφανείς όσο και με καλυμμένες επιχειρήσεις, προκειμένου να πραγματοποιήσει τους στρατηγικούς της σχεδιασμούς. Εν κατακλείδι, οι υβριδικές διαστάσεις της τουρκικής απειλής είναι υπαρκτές και καθιστούν επιτακτική την ανάγκη δημιουργίας από ελληνικής πλευράς, ενός ευέλικτου μοντέλου αντιμετώπισης ανάλογων απειλών.

Από πλευράς Ελλάδας, λαμβάνουν χώρα κατά καιρούς αυστηρές δηλώσεις του Προέδρου της Δημοκρατίας, του εκάστοτε πρωθυπουργού και αρμοδίων υπουργών εις βάρος της τουρκικής προκλητικότητας. Ταυτόχρονα λαμβάνουν χώρα και οι τριμερείς συνεργασίες Ελλάδας – Κύπρου Ισραήλ και Ελλάδας – Κύπρου – Αιγύπτου όπως έχει

142 Harshaw Tobin, "Turkey is the World's New Nuclear Menace", 2019, Bloomberg. Βλέπε: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2019-11-16/nato-nukes-erdogan-s-turkey-is-becoming-a-major-threat>

143 Koskouvelis, Ilias, "The Problem with Turkey's 'Zero Problems'", Middle East Quarterly, 2013, p.p. 47-56.

αναφερθεί παραπάνω και θα αναλύσουμε και στη συνέχεια. Οι συνεχείς συνεργασίες τόσο στον ενεργειακό τομέα, όσο και στο στρατιωτικό (κοινές ασκήσεις Κύπρου – Ελλάδα – ΗΠΑ – Ισραήλ κ.α) λειτουργούν σε ένα βαθμό αποτρεπτικά, αναστέλλοντας εν μέρει τις επεκτατικές βλέψεις της Τουρκίας. Η αλαζονική ωστόσο περιφρόνηση των παραπάνω από τον Πρόεδρο Ερντογάν θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη από την Ελλάδα και την Κύπρο καθώς δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η Τουρκία λειτουργεί εντός ενός σχεδιασμού συνεπή προς τις οθωμανικές της βλέψεις.

Κατόπιν των παραπάνω, συμπεραίνουμε ότι δεν δυνάμεθα να βασίζουμε την επιβίωση της χώρας μας, μόνο στο Διεθνές Δίκαιο και τη σύμπραξη συμμαχιών. Απαραίτητη είναι η ενίσχυση της στρατιωτικής ισχύος μας αλλά και η κατανόηση της φύσης των υβριδικών απειλών σε συνδυασμό με την ανάπτυξη των αντίστοιχων μηχανισμών αντίδρασης. Επιπρόσθετα, επί του παρόντος, οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις διεξάγουν επιχειρησιακή σχεδίαση στη βάση της παραδοσιακής διακρατικής πολεμικής σύγκρουσης. Ο υβριδικός πόλεμος όμως που ήδη διεξάγεται από τη γείτονα, δεν αναγράφεται στα εγχειρίδια δυτικού τύπου. Το γεγονός αυτό επιβάλλει τη δόμηση μίας νέας επιχειρησιακής σχεδίασης η οποία θα επικεντρώνει στην υβριδική διάσταση, προβλέποντας την ορθή χρήση των διαθέσιμων μέσων, ώστε με νέες ενδεδειγμένες τακτικές να αντιμετωπίζεται η αριθμητική και τεχνολογική υπεροπλία της Τουρκίας.

4.3.Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες (ΑΟΖ) στη Μεσόγειο - Ελλάδα

Ιδιαίτερα κρίσιμο ρόλο στο γεωπολιτικό status quo της Ανατολικής Μεσογείου και συνεπώς και της Ελλάδας και της Κύπρου, διαδραματίζουν οι προβλέψεις της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (Montego Bay, 1982) που τέθηκε σε ισχύ για την ΑΟΖ. Στο άρθρο 56 της Σύμβασης, αναφέρονται τα δικαιώματα, αρμοδιότητες και υποχρεώσεις του παράκτιου κράτους εντός της ΑΟΖ. Σύμφωνα με το άρθρο 56, το παράκτιο κράτος έχει κυριαρχικά δικαιώματα για έρευνα, εκμετάλλευση, διατήρηση και διαχείριση των ζώντων ή μη πόρων του βυθού, του υπεδάφους και των υπερκείμενων υδάτων καθώς και για οικονομικές δραστηριότητες για παραγωγή ενέργειας από ανέμους, ύδατα ή ρεύματα.¹⁴⁴ Η Σύμβαση προβλέπει ρητά ότι τα νησιά διαθέτουν ΑΟΖ.¹⁴⁵ Η Τουρκία δεν υπέγραψε την υπόψη Σύμβαση¹⁴⁶ καθόσον η Ελλάδα λόγω των πολλών νησιών που διαθέτει, θα είχε την αποκλειστική οικονομική εκμετάλλευση ολόκληρου του Αιγαίου. Αξιοσημείωτο είναι ότι η ελληνική ΑΟΖ (εφόσον ανακηρυχθεί) είναι διπλάσια από την

144 Σιούσιουρας, Πέτρος, Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, Ο.π., σελ. 116.

145 Ροζάκης, Χρήστος, Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και το Διεθνές Δίκαιο, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2013.

146 Sioussiouras, P. and Chrysochou, G., the Aegean Dispute in the Context of Contemporary Judicial Decisions on Maritime Delimitation, University of the Aegean, Chios, 2014, p. 38.

τουρκική, ενώ η Τουρκία είναι εξαπλάσια σε έκταση από τη χώρα μας. Επιπλέον, ιδιαίτερα καθοριστική είναι η ΑΟΖ του συμπλέγματος Καστελόριζου (το σύμπλεγμα περιλαμβάνει 14 νησιά και βραχονησίδες, εκ των οποίων κατοικείται η Μεγίστη, η Στρογγύλη και η Ρω), η οποία συνορεύει με την κυπριακή ΑΟΖ, γεγονός που περιορίζει τα κυριαρχικά δικαιώματα της Τουρκίας σε μια στενή λωρίδα.¹⁴⁷ Η Τουρκία διαφωνεί με την ελληνική προσέγγιση ισχυριζόμενη ότι, αφενός το σύμπλεγμα Καστελόριζου δεν διαθέτει ΑΟΖ,¹⁴⁸ αφετέρου η χάραξη της ελληνικής ΑΟΖ πρέπει να υλοποιηθεί σύμφωνα με την αρχή της ευθυδικίας¹⁴⁹ και όχι με την αρχή της μέσης γραμμής (equidistance).¹⁵⁰ Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι η Ελλάδα πρέπει να αποτελέσει εξαίρεση από την εφαρμογή του Δικαίου της Θάλασσας, καθόσον τα ιδιαίτερα γεωγραφικά και γεωλογικά χαρακτηριστικά της, την καθιστούν ως μία «ειδική περίπτωση» η οποία θα πρέπει να αντιμετωπισθεί με ad hoc συμφωνίες στη βάση της «ιδιαιτερότητάς της». Οι ισχυρισμοί αυτοί βασίζονται στο γεγονός ότι το Αιγαίο είναι ημίκλειστη θάλασσα¹⁵¹ με πληθώρα νησιών, νησίδων και βράχων με εγγύτητα στις ακτές της Ασίας.¹⁵²

Οι παραπάνω ισχυρισμοί της Άγκυρας καταλήγουν στην πρόταση εφαρμογής της μέσης γραμμής ανάμεσα στις ελληνικές και τις τουρκικές ακτές,¹⁵³ μία εκδοχή που αποσκοπεί στο διαχωρισμό του Αιγαίου Πελάγους στον 25^ο Μεσημβρινό,¹⁵⁴ δηλαδή στη διάσπαση της γεωγραφικής ενότητας του ελλαδικού χώρου.¹⁵⁵ Εν τω μεταξύ, η Τουρκία έχει οριοθετήσει ΑΟΖ με την πρώην ΕΣΣΔ στη Μαύρη Θάλασσα με εφαρμογή της αρχής της μέσης γραμμής.¹⁵⁶ Κατόπιν οριοθέτησε ομοίως ΑΟΖ με τη Βουλγαρία και τη

147 Δρουσιώτης, Μακάριος, Εγκαταλείφθηκε η Έρευνα στις Περιοχές που Αμφισβητεί η Τουρκία - Τουρκικό Ματ στο Σκάκι των Πετρελαίων, Εφημερίδα «Πολίτης», 30 Νοε 2008.

148 Siousiouras, P. and Chrysochou, G., Ο.π., p. 36.

149 Σιούσιουρας, Πέτρος, Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, Ο.π., σελ. 111.

150 Η Τουρκία παρερμηνεύει την αρχή της ευθυδικίας, καθόσον η αρχή αυτή λειτουργεί **intra legem**, συνεπώς και στην περίπτωση ευθυδικίας η χάραξη της γραμμής οριοθέτησης γίνεται με τη μέση γραμμή. Βλέπε: Πέτρος Σιούσιουρας, Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας και Casus Belli, η Πολιτική της Άγκυρας στις Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, Αεροπορική Επιθεώρηση, Τεύχος 65, Σεπτέμβριος 2001, σελ. 17.

151 Βλέπε άρθρα 122, 123 Σύμβασης Montego Bay για τις κλειστές και ημίκλειστες θάλασσες.

152 Οικονομίδης, Κων/νος, Η Νέα Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας και η Ελλάδα: Τα Υπέρ και τα Κατά, Εκδόσεις ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 1995-96, σελ. 34.

153 Η Τουρκία αγνοεί τα ελληνικά νησιά του Ανατολικού Αιγαίου τα οποία αποκαλεί «αιγιακά νησιά», μετατοπίζοντας έτσι την γραμμή οριοθέτησης στο μέσο του Αιγαίου Πελάγους. Βλέπε: Πέτρος Σιούσιουρας, Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας και Casus Belli, η Πολιτική της Άγκυρας στις Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, Ο.π., σελ. 25.

154 Ο 25ος Μεσημβρινός διέρχεται δυτικά Ηρακλείου Κρήτης, περνά από το στενό του Καφηρέα (Εύβοια) δυτικά Μυκόνου, διασχίζει την Τήνο, περνά δυτικά Λήμνου και σε μικρή απόσταση από Ξάνθη (150 χλμ από Ε/Τ σύνορα).

155 Τσάλτας, Γρηγόρης, Το Καθεστώς της Ηπειρωτικής Υφαλοκρηπίδας σύμφωνα με τη Νέα Σύμβαση (1982) για το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας και τα Ελληνικά Συμφέροντα, στο Διεθνές Δίκαιο και Διεθνής Πολιτική, Εκδόσεις Παρατηρητής, Δεκέμβριος 1984, σελ. 201-202.

156 Τα δύο κράτη προχώρησαν σε συμφωνία για οριοθέτηση ΑΟΖ με τη μέθοδο ανταλλαγής επιστολών, στις 23 Δεκέμβρη 1986 και στις 6 Φεβρουαρίου 1987. Βλέπε: Charney J.I. & Alexander L.M., International Maritime Boundaries, Vol. 11, Martinus Nijhoff Publishers, 1993, p.p. 1701-1707.

Ρουμανία.¹⁵⁷ Παρόλα αυτά, η Τουρκία δεν προτίθεται να πράξει το ίδιο στη Μεσόγειο, με την Ελλάδα και με άλλες χώρες. Συνεπώς η Μαύρη Θάλασσα η οποία αποτελεί μια «κλειστή ή ημίκλειστη θάλασσα» όπως ακριβώς και η Μεσόγειος, έχει «διαμοιρασθεί» από τα παράκτια κράτη της, με οριοθετήσεις ΑΟΖ.¹⁵⁸ Εν κατακλείδι, η διάσταση των τουρκικών προσεγγίσεων αναφορικά με τις οριοθετήσεις θαλασσιών ζωνών στη Μαύρη Θάλασσα και το Αιγαίο, εγείρει προβληματισμό και προφανώς αποσκοπεί σε υποκρυπτόμενες επωφελείς επιδιώξεις¹⁵⁹ κάτι που δημιουργεί και αναμένεται να δημιουργεί συνεχώς τεταμένο κλίμα στις σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας.

4.4. Οι Προοπτικές Μεταφοράς Νέων Ενεργειακών Πόρων από Ελλάδα/Κύπρο σε ΕΕ

Η ενεργειακή αναβάθμιση της Αν. Μεσογείου προσέλκυσε το ενδιαφέρον για σχεδιασμό νέων ενεργειακών διαδρομών προς την Ευρώπη και τις αγορές της Δύσης. Στο πλαίσιο αυτό, εξετάζεται η εκδοχή κατασκευής ενός αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου των νέων ενεργειακών πόρων προς τη Δυτική και Κεντρική Ευρώπη. Η νέα ευρωπαϊκή ενεργειακή στρατηγική θέτει ως προτεραιότητα την επιλογή του αγωγού East Mediterranean Pipeline (East Med) ο οποίος θα μεταφέρει προς την ΕΕ ετησίως, περίπου 10 bcm αερίου. Η επιλογή αυτή επιβεβαιώθηκε από τον Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τον Μάιο του 2013.¹⁶⁰ Ο σχεδιασμός αυτός θα προσφέρει στην ΕΕ ενεργειακή απεξάρτηση από τη Ρωσία και από ασταθείς περιοχές της Μ. Ανατολής και Β. Αφρικής, συνεκτιμώντας και τις αραβικές εξεγέρσεις που προκάλεσαν εξαιρετική πολιτική αστάθεια. Τα πολλά υποσχόμενα κοιτάσματα ενεργειακών πόρων της Κύπρου, του Ισραήλ και της Ελλάδος, ενδέχεται να εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητα του Αγωγού. Κομβικής σημασίας βέβαια είναι η απόφαση του Ισραήλ, αναφορικά με τον τρόπο που θα εξάγει φυσικό αέριο προς την Ευρώπη, καθορίζοντας ουσιαστικά και τη στρατηγική σχέση του με την Ελλάδα και την Κύπρο.¹⁶¹

Η εναλλακτική εκδοχή της μεταφοράς κυπριακού φυσικού αερίου μέσω του Ισραήλ,

157 Sioussiouras, P. and Chrysochou G., Ο.π., p. 39.

158 Βλέπε αναλυτικά: Πέτρος Σιούσιουρας, Γεωπολιτική και Δίκαιο της Θάλασσας στην Αν. Μεσόγειο, Foreign Affairs Hellenic Edition, Ιαν 2015.

159 Σιούσιουρας, Πέτρος, Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη: Οριοθετήσεις στη Μαύρη Θάλασσα και στην Κύπρο, στο συλλογικό έργο «Σύγχρονες Ματιές στις Νομικές και Πολιτικές Όψεις, Διεθνών Οργανώσεων – Διεθνών Οργανισμών», (επιμ.) Στέλιος Περράκης, Ελληνική Εταιρεία Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων, Εκδόσεις Α. Ν. Σάκουλα, Αθήνα, 2009, σελ. 44.

160 Τσαλακός, Γ., 2013, τρίγωνο ενεργειακής σταθερότητας με Κύπρο, Ελλάδα και Ισραήλ στην Ανατολική Μεσόγειο. 09 -08 – 2013. Βλέπε: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5034457/energeia-statherothtas-sthn-anatolikh-mesogeio/>

161 Ντόκος, Θάνος, η στρατηγική σχέση Ελλάδας – Ισραήλ, 15-08-2012. Βλέπε αναλυτικά: <http://www.kathimerini.gr/731477/opinion/epikairohta/arxeio-monimes-sthles/h-strathgikh-sxesh-elladas-israhl>

με τον αραβικό αγωγό (Arab Gas Pipeline) ο οποίος συνδέει την Αίγυπτο, το Ισραήλ, τη Συρία και το Λίβανο, είναι επισφαλής. Ο λόγος είναι η γεωπολιτική αστάθεια της περιοχής, ο εμφύλιος πόλεμος της Συρίας καθώς και οι συγκρουσιακές σχέσεις του Ισραήλ με το Λίβανο και τον αραβικό κόσμο γενικότερα. Συνεπώς η επιλογή του αγωγού East Med είναι περισσότερο δελεαστική λύση για την ΕΕ.

Ο αγωγός East Med θα συνδέει Ισραήλ, Κύπρο, Ελλάδα και Ιταλία. Σε περίπτωση επιβεβαίωσης νέων ελληνικών υπεράκτιων αποθεμάτων, πιθανολογείται η κατασκευή ενός αγωγού ο οποίος θα συνδέει την Κρήτη με την ηπειρωτική Ελλάδα. Η σύνδεση όμως της Κρήτης με την Κύπρο είναι μία τεχνολογική πρόκληση με πολλές τεχνικές δυσκολίες. Πρόκειται για τμήμα αγωγού μήκους περίπου 633 Km το οποίο θα αναπτυχθεί σε βάθη από 800 έως 2000 μέτρα. Το κατασκευαστικό κόστος του υπόψη τμήματος των 633 Km, ανέρχεται περίπου σε 20 δις δολάρια και το συνολικό κόστος είναι λίαν υψηλό.¹⁶²

4.5. Ο Ενεργειακός Άξονας Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ

Το Νοέμβριο του 2012, η Ελλάδα, η Κύπρος και το Ισραήλ, υπέγραψαν συμφωνία για τη συγκρότηση ομάδων εργασίας προκειμένου να υπάρξει ένας ενεργειακός διάδρομος στην Αν. Μεσόγειο, ώστε να εξάγεται φυσικό αέριο από το Ισραήλ και την Κύπρο στην Ελλάδα. Υφίστανται τρεις κύριες επιλογές οι οποίες θα αναλυθούν παρακάτω. Η πρώτη επιλογή προβλέπει την κατασκευή κοινής μονάδας υδροποίησης φυσικού αερίου μεταξύ Ισραήλ και Κύπρου στην περιοχή «Βασιλικός», η δεύτερη μια μονάδα υδροποίησης στην Ισραηλινή επικράτεια και η τρίτη την κατασκευή του αγωγού East Med Pipeline. Επιπλέον μελετάται η κατασκευή του Ευρασιατικού Ηλεκτρικού Διασυνδετήριου αγωγού (Euro Asia Electricity Interconnector), για τη σύνδεση των τριών χωρών και τη μεταφορά του φυσικού αερίου τους με τη μορφή ηλεκτρικής ενέργειας, στις αγορές της Ευρώπης.

Αναφορικά με την πιθανή κατασκευή Σταθμού Υδροποίησης Φυσικού Αερίου εντός του Ισραήλ οι πιθανές περιοχές κατασκευής της υπόψη μονάδας περιλαμβάνουν το λιμάνι Eilat στην Ερυθρά Θάλασσα και τα λιμάνια Ashkelon, Ashdod και Haifa στη Μεσόγειο. Πρόκειται για επιλογή που προσελκύει το ενδιαφέρον των διεθνών εταιρειών, ωστόσο εγείρονται ζητήματα από τους κατοίκους των περιοχών, αφενός λόγω περιβαλλοντικών ανησυχιών και αφετέρου λόγω ανησυχιών διατάραξης του ανεπτυγμένου τουρισμού στις υπόψη περιοχές. Τέλος, ο περιορισμένος χώρος των παραπάνω λιμανιών εγείρει φόβους για την πλοήγηση μεγάλων δεξαμενόπλοιων.¹⁶³

162 Tagliapietra, S., Ο.π.

163 Tagliapietra, S.,Ο.π.

4.6. Η Σπουδή και οι Προοπτικές Γεωστρατηγικού Άξονα Ελλάδας- Κύπρου

Ο εντοπισμός, η εξόρυξη και εξαγωγή σημαντικών ποσοτήτων φυσικού αερίου εντός της κυπριακής ΑΟΖ και η διαμετακόμισή τους στις δυτικές αγορές θα πρέπει να ωθήσει Ελλάδα και Κύπρο στη θέσπιση μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής. Άλλωστε η προσδοκία για φυσικό αέριο και οι συνακόλουθες γεωτρήσεις που ξεκίνησε η Κυπριακή Δημοκρατία το 2011 στις παράκτιες περιοχές της, δημιούργησαν έναν κοινό τόπο για την ανάδυση μιας γεωστρατηγικής συμμαχίας ανάμεσα σε Κύπρο και Ισραήλ.¹⁶⁴ Το Ισραήλ οδηγήθηκε νομοτελειακά στη συμμαχία, έπειτα από την ακύρωση της παραδοσιακής στρατηγικής συνεργασίας του με την Τουρκία, η οποία αποτέλεσε για χρόνια βασικό δομικό λίθο της Αρχιτεκτονικής της Δύσης στη Μεσόγειο.¹⁶⁵ Η Τουρκία, έπειτα από την εκδήλωση των αραβικών εξεγέρσεων του 2011, επιχειρεί την άσκηση επιρροής και την εδραίωσή της ως περιφερειακή ηγεμονική δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή.¹⁶⁶ Για το λόγο αυτό άλλωστε ενεπλάκη και στον εμφύλιο της Συρίας ενισχύοντας το σουνιτικό άξονα. Στο πλαίσιο της πραγμάτωσης των μαξιμαλιστικών και αναθεωρητικών προσδοκιών της¹⁶⁷ η συγκρουσιακή σχέση της με το Ισραήλ ήταν επιβαλλόμενη εξέλιξη.¹⁶⁸ Η Τουρκία επίσης, επιχειρεί συνεχώς με τις ενέργειές της να καταστεί τροχοπέδη στην επιχειρούμενη γεωστρατηγική και γεωοικονομική αναβάθμιση της Κυπριακής Δημοκρατίας, η οποία προσπαθεί να αποτελέσει σημαντικό ενεργειακό κόμβο της Μεσογείου, καθόσον μία τέτοια εξέλιξη θα επιφέρει υποβάθμιση του αντίστοιχου ρόλου που κατέχει η Τουρκία στη περιοχή, καθώς από τα εδάφη της διέρχονται σημαντικοί ενεργειακοί αγωγοί αμερικανικών και ρωσικών συμφερόντων.¹⁶⁹

Ταυτόχρονα, η Τουρκία επιχειρεί να αποτρέψει τυχόν συνομολογήσεις ΑΟΖ στην Ανατολική Μεσόγειο εκ μέρους της Ελλάδας. Οι παραπάνω αναφερόμενες έρευνες της Κυπριακής Δημοκρατίας διεξήχθησαν στο Οικόπεδο 12 της κυπριακής ΑΟΖ από την αμερικανικών συμφερόντων Noble Energy, το 30% της οποίας ανήκει σε ισραηλινά συμφέροντα. Οι έρευνες οδήγησαν στην ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων φυσικού

164 Balcer, Adam, Enlisting Business to Help Loosen the Gordian Knot around Cyprus, Economy Policy CEPS Commentaries, 2012.

165 Aphrodite's Gift: Can Cypriot Gas Power a New Dialogue?, Europe Report 216, International Crisis Group, 2 Απριλίου 2012.

166 Cornell, Svante, Gerald Knaus & Manfred Scheich, Dealing with a Rising Power: Turkey's Transformation and its Implications for the EU, Centre for European Studies, 2012.

167 Siousiouras, P., Chourdakis, K. and Grekos D. (2018), The European Union and the Securitization Process: the case of Turkish Candidacy, Middle East Forum, Special Issue "Towards a New Order in the Region: Frontiers redesign in the Middle East and the Balkans and their impact on World Geopolitical Dynamics".

168 Τσακίρης, Θεόδωρος, Το Ενεργειακό Παιχνίδι στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο. Τι Αλλάζει με την Αραβική Εξέγερση, Foreign Affairs The Hellenic Edition, 27.1.2012.

169 Μάζης, Ιωάννης, Ο Γεωστρατηγικός Άξονας Ισραήλ - Κύπρου - Ελλάδος. Οι Τουρκικοί Σχεδιασμοί για την Περιοχή, Foreign Affairs The Hellenic Edition, 6.4.2012.

αερίου στο πεδίο «Αφροδίτη», το οποίο εμπίπτει μερικώς στην ΑΟΖ του Ισραήλ.¹⁷⁰ Η Κυπριακή Δημοκρατία υποστηρίζει το κυριαρχικό της δικαίωμα να διεξάγει έρευνες και εξορύξεις στην ΑΟΖ της, την οποία όπως αναφέρθηκε παραπάνω έχει οριοθετήσει με αντίστοιχες συμφωνίες με την Αίγυπτο (2003), το Λίβανο (2007) και το Ισραήλ (2010). Δεν σύναψε παρόμοιες συμφωνίες με τη Τουρκία, τη Συρία και την Ελλάδα. Η χώρα ισχυρίζεται ότι αξιοποιώντας όπως έχει το δικαίωμα τον ορυκτό πλούτο που βρίσκεται εντός της ΑΟΖ της, θα μπορούσε να μοιραστεί τα οφέλη της εν λόγω αξιοποίησης με τους Τουρκοκύπριους, εφόσον προκύψει μια λύση ομοσπονδίας που θα επανενώσει το διχοτομημένο νησί.¹⁷¹ Στον αντίποδα, η Τουρκία και η τουρκοκυπριακή πλευρά ισχυρίζονται ότι η Κυπριακή Δημοκρατία δεν πρέπει να διεξάγει μονομερώς τις σχετικές έρευνες, καθόσον δεν αναγνωρίζουν την Κυπριακή Δημοκρατία ως ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος με ΑΟΖ. Θεωρούν επίσης τις σχετικές έρευνες της χώρας, ως επιζήμιες για την επανένωση του νησιού, καθόσον το επίμαχο «Κυπριακό Ζήτημα» δεν έτυχε πολιτικής διευθέτησης.¹⁷²

Ένας πιθανός έντονος αντιδυτικός προσανατολισμός της Αιγύπτου, ο οποίος θα προέκυπτε από τις αραβικές εξεγέρσεις και ανατροπές που σημειώθηκαν στη χώρα, θα αποτελούσε αρνητικό γεγονός για την Κυπριακή Δημοκρατία καθώς θα μπορούσε να οδηγήσει σε αναθεώρηση της συμφωνίας οριοθέτησης της ΑΟΖ της, με την Κυπριακή Δημοκρατία. Θα μπορούσε επίσης να υποστηρίξει τις αξιώσεις του Λιβάνου σε βάρος του Ισραήλ, αναφορικά με την αξιοποίηση του πεδίου φυσικού αερίου «Leviathan».¹⁷³ Επίσης, μία ενδεχόμενη επιδείνωση των σχέσεων της Αιγύπτου με το Ισραήλ, θα μπορούσε να οδηγήσει το τελευταίο στην επιλογή κυπριακού εδάφους για την κατασκευή τερματικού σταθμού υδροποίησης φυσικού αερίου, συνδυάζοντας έτσι το «Leviathan» και το κυπριακό πεδίο «Αφροδίτη, προκειμένου να προβεί σε εξαγωγές στις δυτικές αγορές.¹⁷⁴ Εκτιμάται ότι τα παραπάνω σενάρια καθώς και η έκβαση του «Κυπριακού Ζητήματος», θα δεχθούν καταλυτικές επιρροές από το υφιστάμενο εξελισσόμενο ψυχροπολεμικό κλίμα μεταξύ του Ισραήλ και της Τουρκίας.¹⁷⁵

Η ενεργειακή συνεργασία Ελλάδας και Κύπρου σηματοδοτεί ορατές ευκαιρίες και προοπτικές για τις δύο χώρες καθώς με αυτό τον τρόπο αναμένεται να αξιοποιήσουν από

170 Kassinis, Solon, *Offshore Cyprus: A New Frontier & Emerging Region*, Ministry of Commerce, Industry and Tourism, 2011.

171 Ο.π.

172 Oğurlu, Ebru, *Rising Tensions in the Eastern Mediterranean: Implications of Turkish Foreign Policy*, Instituto Affari Internazionali, Working Papers 12, 2012.

173 Ντόκος, Θάνος, Ένταση στην Ανατολική Μεσόγειο: Το γεωπολιτικό «Τετράγωνο» Ελλάδας– Κύπρου– Ισραήλ– Τουρκίας, Κείμενο Εργασίας ΕΛΙΑΜΕΠ 23, 16.11.2011.

174 Τσακίρης, Θεόδωρος, Σημαντική η Εξαγωγική Μεταστροφή του Ισραήλ, Κείμενο Εργασίας ΕΛΙΑΜΕΠ 31, 14.10.2012.

175 Ο.π., σελ. 9.

κοινού τους ενεργειακούς πόρους τους¹⁷⁶ και να επεκτείνουν την υφιστάμενη συνεργασία που λαμβάνει χώρα κατά κύριο λόγο στον τομέα της Άμυνας.

Η υπόψη ενεργειακή συνεργασία μπορεί να εκταθεί σε τρία πεδία: Στη κατασκευή αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου μεταξύ Κύπρου, Ελλάδας και Λεκάνης της Λεβαντίνης,¹⁷⁷ στη κατασκευή τερματικού σταθμού υγροποίησης φυσικού αερίου στη Κύπρο¹⁷⁸ και στη συνομολόγηση ελληνικής και κυπριακής ΑΟΖ στην περιοχή μεταξύ Καστελορίζου και Κύπρου.¹⁷⁹ Οι τρεις συνιστώσες της προτεινόμενης ενεργειακής συνεργασίας (θα αναλυθούν διεξοδικά παρακάτω) ασφαλώς και θα προσκρούσουν σε σκόπελους οι οποίοι θα πρέπει να προσπελασθούν. Πρόκειται για ζητήματα που άπτονται, αφενός των διακρατικών σχέσεων και διενέξεων των δύο χωρών με την Τουρκία, αφετέρου των περιφερειακών ισορροπιών ισχύος που διέπουν την Ανατολική Μεσόγειο.¹⁸⁰

Η ενεργειακή συνεργασία Ελλάδας και Κύπρου θα ενισχύσει καθοριστικά τις οικονομίες των δύο χωρών. Επιπλέον, η Κύπρος θα προσφέρει στο Ισραήλ μια ασφαλή οδό διαμετακόμισης του ισραηλινού αερίου (μαζί με το κυπριακό) προς τις δυτικές αγορές, αποφεύγοντας τη διέλευση από εδάφη της Τουρκίας. Η εξέλιξη αυτή θα τύχει αποδοχής και της ΕΕ. Η υπόψη συνεργασία θα ενισχύσει την ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού της Ελλάδας, καλύπτοντας το 50% των αναγκών της σε φυσικό αέριο, το οποίο εκτιμάται ότι το 2020 θα ανέρχεται περίπου σε 7 δις κυβικά μέτρα.¹⁸¹ Συνακόλουθα, η χώρα μας θα τύχει σημαντικής ενεργειακής απεξάρτησης από άλλες πηγές εισαγωγής φυσικού αερίου. Επίσης, η Ελλάδα θα καταστεί σημαντικός κόμβος διαμετακόμισης ενέργειας της ΕΕ.

Εν κατακλείδι, το πεδίο της «Αφροδίτης» και τα λοιπά δεκατέσσερα πεδία της κυπριακής ΑΟΖ στα οποία πιθανολογείται η ύπαρξη σημαντικών ποσοτήτων φυσικού αερίου αλλά και πετρελαίου, αποτελούν μία στρατηγική ευκαιρία για την Κύπρο και την Ελλάδα. Εάν τα ανωτέρω οικόπεδα αξιοποιηθούν, θα τονωθεί η οικονομία των κρατών, κάτι που θα έχει ως συνέπεια και την ενίσχυση του γεωστρατηγικού τους ρόλου στην ευρύτερη περιοχή.

4.7. Η Ενεργειακή Συνεργασία Ελλάδας - Κύπρου

176 Τσακίρης, Θεόδωρος, Η Ενεργειακή Διάσταση της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, Κείμενο Πολιτικής ΕΛΙΑΜΕΠ 21, 22.11.2012.

177 Σταμπολής, Κ.Ν., Κερδίζει Έδαφος ο Αγωγός Φυσικού Αερίου Ελλάδος – Κύπρου, Ινστιτούτο Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης (IENA), 10 Ιανουαρίου 2013.

178 Tsakiris, Theodoros, Israeli Gas Export Options Blurred, Briefing Note ELIAMEP 36, 13.12.2012.

179 Ντόκος, Θάνος, ό.π., σελ. 11.

180 Xenakis, Dimitris, Greece in a Changing Euro-Mediterranean Setting: Guidelines for Future Action, Hellenic Center for European Studies (EKEM), 2009.

181 Τσακίρης, Θεόδωρος, Το Ενεργειακό Παιχνίδι στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο. Τι Αλλάζει με την Αραβική Εξέγερση, Ό.π.

Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί ανάλυση και περιγραφή των τριών πεδίων της προτεινόμενης ενεργειακής συνεργασίας Ελλάδας και Κύπρου, υπό το πρίσμα του ιδιαίτερου γεωστρατηγικού status quo της Ανατολικής Μεσογείου.

4.7.1. Κατασκευή Αγωγού Μεταφοράς Φυσικού Αερίου μεταξύ Κύπρου, Ελλάδας και Λεκάνης της Λεβαντίνης

Σύμφωνα με σχετική μελέτη που εκπονήθηκε από τη ΔΕΠΑ το Νοέμβριο του 2012, η κατασκευή αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου μεταξύ Κύπρου, Ελλάδας και της Λεκάνης της Λεβαντίνης είναι τεχνικά εφικτή και βιώσιμη¹⁸² στη βάση τόσο της εκτιμώμενης αποτίμησης των κοιτασμάτων της Ανατολικής Μεσογείου όσο και της υψηλής ζήτησης εκ μέρους της ευρωπαϊκής ενεργειακής αγοράς.¹⁸³ Ο υπόψη αγωγός θα μπορεί να μεταφέρει ετησίως περίπου 10 δις κυβικά μέτρα φυσικού αερίου, αρχικά προς τη Κρήτη και κατόπιν διαμέσου της ηπειρωτικής Ελλάδας, προς την Ιταλία μέσω του υποθαλάσσιου αγωγού POSEIDON ή προς τη Βουλγαρία μέσω του IGB ο οποίος προωθείται ταυτόχρονα.¹⁸⁴ Υπέρ της εκδοχής της κατασκευής του αγωγού, τάσσεται και το Ινστιτούτο Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης (IENE)¹⁸⁵ το οποίο ταυτόχρονα, δεν αποκλείει τη δημιουργία τερματικού σταθμού υδροποίησης φυσικού αερίου στη Κύπρο.¹⁸⁶ Ο υπό σχεδίαση East Med πρόκειται σε πρώτη φάση να έχει μεταφορική ικανότητα 8 δις κυβικά μέτρα ετησίως, συνολικό μήκος 1,188 χλμ και να αποτελείται από τρία βασικά τμήματα. Το πρώτο αφορά τη μεταφορά αερίου από τα υποθαλάσσια κοιτάσματα στη στεριά στη Κύπρο (150 χλμ), το δεύτερο θα συνδέει την Κύπρο με τη Κρήτη (633 χλμ) και το τρίτο θα συνδέει τη Κρήτη με την Ηπειρωτική Ελλάδα διασχίζοντας το Αιγαίο (405 χλμ). Επισημαίνεται ότι ο αγωγός East Med αποτελεί έναν εκ των δώδεκα (12) ευρωπαϊκών διαδρόμων προτεραιότητας (12 priority corridors) και έχει συμπεριληφθεί στα Κοινοτικά Έργα Κοινού Ενδιαφέροντος (PCI). Το γεγονός αυτό συνεπάγεται τη μερική οικονομική υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μία δυνατότητα που καθιστά το σχεδιασμό East Med πιο ελκυστικό.¹⁸⁷

Αναμφίβολα η κατασκευή του αγωγού εξυπηρετεί τα ελληνικά συμφέροντα από γεωπολιτικής άποψης, δεδομένου ότι θα διέλθει από θαλάσσιους χώρους ελληνικής κυριαρχίας, εφόσον βέβαια οριοθετηθούν οι ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας - Κύπρου - Αιγύπτου,

182 Σημείωμα της Πρεσβείας της Ελλάδος στη Κύπρο, Γραφείο Οικονομικών & Εμπορικών Υποθέσεων, 26.11.2012.

183 Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής της Ελλάδας, Δελτίο Τύπου 13ης Δεκεμβρίου 2012.

184 Ο.π.

185 Σταμπολής, Κ.Ν., Ο.π.

186 Ο.π.

187 Σταμπολής, Κ.Ν., Ενέργεια, ο Κρίσιμος Παράγων και η Ενεργειακή Διάσταση της Μεσογείου, Διημερίδα ΑΔΙΣΠΟ με θέμα: Μεσογειακή Ασφάλεια, Ρόλος Ελλάδος και ΝΑΤΟ, Θεσσαλονίκη, 2006.

κάτι που αποτελεί προϋπόθεση sine qua non για τη δυνητική υλοποίηση του East Med. Ανασταλτικό ρόλο στην κατασκευή του αγωγού επιχειρεί η Τουρκία, υποστηρίζοντας ότι θαλάσσιες περιοχές εντός της Κυπριακής ΑΟΖ αλλά και σε μέρος της Ελληνικής από όπου θα διέλθει ο αγωγός, αποτελούν τμήμα της δικής της ΑΟΖ.

4.7.2.Κατασκευή Τερματικού Σταθμού Υγροποίησης Φυσικού Αερίου στη Κύπρο

Ο Τερματικός Σταθμός Υγροποίησης Φυσικού Αερίου αποτελεί ένα σχέδιο κατασκευής τερματικού σταθμού υγροποίησης φυσικού αερίου (ΣΥΦΑ) στο «Βασιλικό» της Κύπρου, ώστε τα υπεράκτια αποθέματα της Κύπρου και του Ισραήλ κατόπιν υγροποίησής τους, να μεταφέρονται με ειδικά δεξαμενόπλοια στην Ελλάδα για απούγροποίηση στο σταθμό της Ρεβυθούσας. Το υπόψη σχέδιο υποστηρίζεται από την κυπριακή κυβέρνηση και την εταιρεία Noble Energy.¹⁸⁸ Η ενδεχόμενη επιλογή του «Βασιλικού» συνεπάγεται την εύκολη εξαγωγή φυσικού αερίου εκ του ισραηλινού τμήματος της «Αφροδίτης» που ονομάζεται Ishai, διαμέσου της Κύπρου. Η επιλογή του «Βασιλικού» αποτελεί από οικονομικής προσέγγισης καλή επιλογή, λόγω της γεωγραφικής γειννίας των κοιτασμάτων των πεδίων «Leviathan» και «Αφροδίτη».

Η επιλογή του «Βασιλικού», αναβαθμίζει - όπως και ο East Med - την Ελλάδα ως κόμβο διαμετακόμισης ενέργειας από την Κύπρο στην Ευρώπη και τη Δύση. Ο ρόλος της μεταφοράς του υγροποιημένου φυσικού αερίου θα προσδώσει στην Ελλάδα διπλωματική ισχύ, πολιτικό κύρος και κομβικό ρόλο στο μεσογειακό και ευρωπαϊκό ενεργειακό χώρο.¹⁸⁹

4.7.3. Κήρυξη και οριοθέτηση Ελληνικής και Κυπριακής ΑΟΖ στην περιοχή μεταξύ Καστελόριζου και Κύπρου

Η ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην περιοχή μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ καθώς και οι εικασίες για ύπαρξη αντίστοιχων ενεργειακών πόρων στην περιοχή μεταξύ Καστελορίζου και Κύπρου, αποτέλεσαν καταλύτη για δημόσιο διάλογο αναφορικά με την οριοθέτηση ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας, Κύπρου και Αιγύπτου.¹⁹⁰ Στο πλαίσιο αυτό, εκπονήθηκε το 2004 το σχέδιο «Ελλάς επί τέσσερα» το οποίο προνοούσε μεταξύ άλλων, την οριοθέτηση ΑΟΖ με την Κύπρο και την Αίγυπτο.¹⁹¹

188 Υπουργείο Ενέργειας Εμπορίου και Βιομηχανίας της Κύπρου, Υπηρεσία Υδρογονανθράκων. Βλέπε αναλυτικά: http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/page19_gr/page19_gr?OpenDocument

189 Stavris, George, Ο.π.

190 Ντόκος, Θάνος, Ο.π., σελ. 7.

191 Το υπόψη σχέδιο αφορούσε στις τρεις εκ των τεσσάρων θάλασσες, ήτοι το Ιόνιο, το Κρητικό πέλαγος και την Ανατολική Μεσόγειο, όχι όμως το Αιγαίο. Βλέπε αναλυτικότερα: Γιάννης Βαληνάκης, Το Σχέδιο «Ελλάς

Ακολούθως, το 2006 ξεκίνησαν συνομιλίες μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου σε επίπεδο εμπειρογνομόνων, αποσκοπώντας στην ένωση της ελληνο-λιβυκής οριοθετικής γραμμής με την αντίστοιχη και συμφωνημένη οριοθετική γραμμή Κύπρου - Αιγύπτου. Οι συνομιλίες συνεχίστηκαν με πολλές δυσκολίες σηματοδοτώντας και τη δυσκολία του όλου εγχειρήματος οριοθέτησης ΑΟΖ στην περιοχή.¹⁹² Οι προβληματισμοί της ελληνικής πλευράς επικεντρώθηκαν σε τρία σημεία. Θεμελιακή προϋπόθεση είναι η διαπίστωση ύπαρξης κοιτασμάτων υδρογαναθράκων στην περιοχή. Επιπλέον, η μονομερής κήρυξη ελληνικής ΑΟΖ δεν είναι αρκετή. Σε περίπτωση μη επίτευξης συμφωνίας με λοιπές ενδιαφερόμενες χώρες για οριοθέτηση ΑΟΖ, απαιτείται η προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο. Τέλος, εάν στη βάση του Δικαίου της Θάλασσας το Καστελόριζο έχει δικαίωμα υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ, εντούτοις είναι πιθανό, το Διεθνές Δικαστήριο να του αποδώσει μειωμένη «επήρεια» και ακολούθως ΑΟΖ μικρότερης έκτασης.¹⁹³

Παρόλο που η πάγια τακτική της Τουρκίας είναι η δημιουργία ζητημάτων - τα οποία συχνά στερούνται και νομικής βάσης - για ενίσχυση των διμερών διαφορών, εντούτοις, η Ελλάδα και η Κύπρος μπορούν να αξιοποιήσουν το παρεχόμενο από το Δίκαιο της Θάλασσας δικαίωμά τους, για οριοθέτηση της ΑΟΖ τους στην περιοχή Καστελόριζου και Κύπρου. Οι δύο χώρες μπορούν να προβούν στη χρήση νομικών ή πολιτικών μέσων, ώστε να ακυρώσουν τις όποιες διεκδικήσεις της Τουρκίας, κατοχυρώνοντας τα δικαιώματά τους. Η οριοθέτηση της ΑΟΖ τους, μπορεί να τεθεί ως διμερές ζήτημα προς επίλυση στο πλαίσιο των διερευνητικών επαφών και να αξιοποιηθεί διαπραγματευτικά. Σε ένα τέτοιο σενάριο και εφόσον δεν σημειωθεί πρόοδος στις διμερείς διαπραγματεύσεις με την Τουρκία, η Ελλάδα και η Κύπρος μπορούν να συνομολογήσουν ΑΟΖ, προτείνοντας στις λοιπές εμπλεκόμενες χώρες (Τουρκία και Αίγυπτο) την προσφυγή τους σε διεθνές δικαιοδοτικό δικαστήριο για τη διευθέτηση του όλου ζητήματος.¹⁹⁴

Η επίτευξη της οριοθέτησης Ελληνικής και Κυπριακής ΑΟΖ στην περιοχή του συμπλέγματος του Καστελόριζου και η αξιοποίηση των ενεργειακών τους πόρων θα σημάνει μια νέα εποχή για τις δύο χώρες οι οποίες θα αναβαθμιστούν γεωστρατηγικά και αναμένεται να αποκτήσουν ισχυρό λόγο στα ενεργειακά ζητήματα στην Ανατολική Μεσόγειο.

Ταυτόχρονα, το διεθνές σύστημα επιβάλλει την έστω πρόσκαιρη δημιουργία συμμαχιών και συνεργασιών μεταξύ κρατών των οποίων τα συμφέροντα τουλάχιστον εν μέρει ταυτίζονται. Η Ελλάδα και η Κύπρος, έχουν ήδη αναπτύξει και αναμένεται να

επί Τέσσερα», Foreign Affairs The Hellenic Edition, 12.6.2012.

192 Ο.π.

193 Ντόκος, Θάνος, Ο.π., σελ. 8.

194 Ο.π., σελ. 9.

αναβαθμίσουν τις συνεργασίες με τρίτα κράτη, στον τομέα κατ' αρχήν της Ενέργειας και κατ' επέκταση και στους υπόλοιπους τομείς, όπως θα αναλύσουμε στο επόμενο υποκεφάλαιο.

4.8. Οι Γεωπολιτικές Επιπτώσεις του Νέου Άξονα Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ

Ο αναδυόμενος ενεργειακός άξονας μεταξύ Ελλάδας, Κύπρου και Ισραήλ, που διαφαίνεται να δομείται στη βάση της διαμετακόμισης του φυσικού αερίου στις δυτικές αγορές, αποτελεί ουσιαστικά μία συνιστώσα ευρύτερης συνεργασίας μεταξύ των υπόψη χωρών, η οποία περιλαμβάνει και στρατιωτική συνιστώσα. Η συνεργασία αυτή είναι υψηλής γεωστρατηγικής σημασίας για την Ανατολική Μεσόγειο. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα, το Ισραήλ και οι ΗΠΑ διεξάγουν από το 2011 την ετήσια τριμερή αεροναυτική άσκηση «Noble Dina»¹⁹⁵ στην Ανατολική Μεσόγειο, με συμμετοχή και της Κύπρου ως παρατηρητή. Πρόκειται για σενάριο προσομοίωσης φύλαξης υποδομών φυσικού αερίου. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι ΗΠΑ διεξήγαγαν την περίοδο 1998-2009 την εξαμηνιαία τριμερή άσκηση έρευνας και διάσωσης (SAR) «Reliant Mermaid»¹⁹⁶ με συμμετοχή του Ισραήλ και της Τουρκίας,¹⁹⁷ η οποία το 2010 ακυρώθηκε, λόγω της αναστολής της στρατιωτικής συνεργασίας Τουρκίας – Ισραήλ που επήλθε κατόπιν των γεγονότων του Μαβί Μαρμαρά. Έκτοτε το Ισραήλ ανέπτυξε ισχυρότερους στρατιωτικούς και οικονομικούς δεσμούς με την Ελλάδα και την Κύπρο.

Αναφορικά με την Τουρκία, η χώρα βλέπει τον ενεργειακό άξονα μεταξύ Ελλάδας, Κύπρου και Ισραήλ με καχυποψία, καθώς διαφαίνεται με σαφήνεια η προοπτική στενότερης συνεργασίας μεταξύ των τριών χωρών, τις οποίες η Τουρκία αντιμετωπίζει ως ανταγωνίστριες χώρες. Η υπόψη προοπτική προσκρούει στις επιδιώξεις της τουρκικής εξωτερικής και ενεργειακής πολιτικής, καθώς η χώρα προσπαθεί να αναδειχθεί ως περιφερειακή δύναμη και ενεργειακός κόμβος. Συνεπώς, τα αναφερόμενα αντικρουόμενα συμφέροντα αποτελούν μια δυνητική εστία αποσταθεροποίησης της Αν. Μεσογείου.

Αναφορικά με την ΕΕ, ο εν λόγω ενεργειακός άξονας θα συμβάλει καθοριστικά στην ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού της για τις επόμενες δεκαετίες. Όπως διεξοδικά αναλύθηκε παραπάνω, η ΕΕ επιδιώκει ενεργειακή απεξάρτηση από τη Ρωσία και γεωγραφική διαφοροποίηση των ενεργειακών εισαγωγών της. Τέλος, η Ευρωπαϊκή

195 Asher, Zeiger, Israel, US and Greece begin annual naval exercise 07-03-2013, βλέπε:

<https://www.timesofisrael.com/israel-us-and-greece-begin-annual-naval-exercise/>

196 Tsiboukis, George, trilateral (US-ISRAEL-GREECE) noble dina exercise begins later this month, 07-03-2017. βλέπε: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/reliant-mermaid-naval-exercise-increasing-the-peacetime-role-of-navies>

197 Reliant mermaid, βλέπε: <https://www.globalsecurity.org/military/ops/reliant-mermaid.htm>

Επιτροπή απεφάνθη ότι το φυσικό αέριο αποτελεί κρίσιμο πόρο για τη μακροπρόθεσμη έως το 2050 ενεργειακή πολιτική της.¹⁹⁸

Η Ρωσία επιθυμεί μια ισχυρή παρουσία στην Αν. Μεσόγειο επικεντρώνοντας στον έλεγχο, τόσο των ενεργειακών πηγών όσο και της μεταφοράς των ενεργειακών πόρων, καθώς και στη διατήρηση της κυρίαρχης θέσης της ως προμηθευτή φυσικού αερίου της ΕΕ. Η Ρωσία διατηρεί αγαστές σχέσεις με Ελλάδα, Κύπρο και Ισραήλ. Ιδιαίτερα με την Κύπρο, η Ρωσία την υποστηρίζει έναντι των διαφορών της με την Τουρκία. Στηρίζει επίσης το κυριαρχικό δικαίωμα της Κύπρου για έρευνα και εκμετάλλευση ενεργειακών πόρων εντός της ΑΟΖ της, παρά τις τουρκικές αντιρρήσεις. Αξιοσημείωτη είναι η χορήγηση δανείου το 2011 στην Κύπρο 2,5 δις δολάρια προκειμένου να στηριχθεί ο τραπεζικός τομέας.¹⁹⁹

Οι ΗΠΑ επιθυμούν τη μεγιστοποίηση των κερδών που απορρέουν από τις ανακαλύψεις των νέων κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην Αν. Μεσόγειο. Η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ για την περιοχή, επικεντρώνει στην ασφάλεια του Ισραήλ,²⁰⁰ τη συμβολή στην πολιτική συμφιλίωση των κρατών της περιοχής και την ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού της ΕΕ μέσω της διαφοροποίησης των ενεργειακών εισαγωγών της ΕΕ. Οι συγκρουσιακές σχέσεις μεταξύ Ισραήλ και Τουρκίας τα τελευταία χρόνια, συνιστούν πρόκληση για την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ στη Μεσόγειο. Προφανώς οι ΗΠΑ θέλουν να εξασφαλίσουν ότι ο ενεργειακός ανταγωνισμός μεταξύ της τριμερούς και της Τουρκίας, αφενός δεν θα επιβαρύνει την αρχιτεκτονική ασφαλείας της περιοχής και αφετέρου δεν θα περιπλέξει ενδεχόμενες μελλοντικές αμερικανικές προσπάθειες να οδηγήσουν τις σχέσεις του Ισραήλ με την Τουρκία σε βελτίωση. Άλλωστε οι ΗΠΑ επιθυμούν για την περιοχή, την επίλυση του κυπριακού προβλήματος και τη βελτίωση των σχέσεων του Ισραήλ με τον αραβικό κόσμο²⁰¹ Προβληματίζονται δε για τον ακραίο ισλαμικό προσανατολισμό της Τουρκίας έπειτα από την αποτυχημένη συνταγματική εκτροπή του 2016, γεγονός που απομάκρυνε τη χώρα από τη Δύση και επέφερε άρση των κεμαλικών παραδόσεων και της δυτικού τύπου εκκοσμίκευσής της.²⁰²

198 European Commission, Treaty Establishing the Energy Community of Southeastern Europe, European Commission, 2005.

199 Ρώσικο δάνειο 2,5 δις ευρώ στην Κύπρο, Ναυτεμπορική, 09-09-2011, <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/322897/rosiko-daneio-25-dis-euro-stin-kupro>

200 Ντόκος, Θάνος & Πιέρρος Φίλιππος, Η Μεσόγειος προς τον 21ο Αιώνα, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1996, σελ.55.

201 Tagliapietra, S., ο.π.

202 Siousiouras, P., Chourdakis, K. and Grekos D. (2017), "The European Vision of Turkey Approached from the Copenhagen School Security Framework", Journal of International Relations and Foreign Policy, Vol. 5, No. 1, American Research Institute for Policy Development, Monticello, NY 12701, United States, ISSN 2333-5874, p. 16.

Το τελευταίο διάστημα είναι υπό διαβούλευση στις ΗΠΑ το «Νομοσχέδιο για την Ασφάλεια και την Ενεργειακή Συνεργασία στην Ανατολική Μεσόγειο», ή East Med Act. Το συγκεκριμένο νομοσχέδιο προσπαθεί να ορίσει την πολιτική των ΗΠΑ στην Ανατολική Μεσόγειο. Οι εισηγητές του επιμένουν ότι επί των ημερών μας αποκτά ιδιαίτερη σημασία η συνεργασία των ΗΠΑ με την Ελλάδα, την Κύπρο και το Ισραήλ και σε ότι αυτό ορίζει έναν άξονα συνεργασίας για την ασφάλεια στην περιοχή. Το νομοσχέδιο περιλαμβάνει την υπενθύμιση της συνεχιζόμενης κατοχής τμήματος της Κύπρου αλλά και τα προβλήματα που έχουν υπάρξει με τις αμφισβητήσεις των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κύπρου. Το νομοσχέδιο επιμένει στην ανάγκη να αναβαθμιστεί η συνεργασία των ΗΠΑ για ζητήματα ασφαλείας με τη Δημοκρατία της Κύπρου, ενώ επισημαίνει και την ανάγκη να αποκρουστεί η προσπάθεια ρωσικής επιρροής στην ευρύτερη περιοχή. Ως προς τα ενεργειακά, το νομοσχέδιο επιμένει στην ανάγκη στήριξης των δύο μεγάλων αγωγών στην ευρύτερη περιοχή, του Trans Andriatic και του East Med, Η πιο σημαντική αλλαγή πολιτικής που εισηγείται το συγκεκριμένο νομοσχέδιο είναι η άρση του σημερινού εμπάργκο για την πώληση όπλων στην Κυπριακή Δημοκρατία.²⁰³

4.9. Συμπεράσματα κεφαλαίου.

Ο τομέας της Ενέργειας αποτελεί σήμερα το σημαντικότερο διαπραγματευτικό χαρτί της Ελλάδας και της Κύπρου, μέσω της αξιοποίησης του οποίου μπορούν να επιδιώξουν πολλά οφέλη σε όλους τους τομείς. Η ενεργειακή απεξάρτηση της ΕΕ από τη Ρωσία και η σημασία που οι ΗΠΑ δίνουν στην περιοχή για λόγους οι οποίοι αναλύθηκαν ανωτέρω μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό παράγοντα στην ανάδειξη των δύο χωρών σε πρωταγωνιστές των εξελίξεων στην ευρύτερη περιοχή τα επόμενα χρόνια.

Παράλληλα, η ενίσχυση της υφιστάμενης αμυντικής συμμαχίας Ελλάδας - Κύπρου προσδοκάται ότι θα κατέχει πρωταρχικό ρόλο στην ατζέντα της εξωτερικής πολιτικής των δύο κρατών το επόμενο διάστημα. Οι τομείς της Άμυνας και της Ενέργειας είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι καθώς δεν νοείται στις παρούσες συνθήκες αξιοποίηση των ενεργειακών αποθεμάτων δίχως ενισχυμένη Άμυνα και Ένοπλες Δυνάμεις, ενώ ταυτόχρονα η αξιοποίηση των ενεργειακών αποθεμάτων οδηγεί στη βελτίωση της Οικονομίας και ακολούθως στην αύξηση των οικονομικών πόρων για τις αμυντικές δαπάνες.

²⁰³ ΤΟ ΒΗΜΑ, 29.06.2019.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

«Συμπεράσματα – προοπτικές»

Οι μακράιωνες σχέσεις των δύο κρατών Ελλάδας – Κύπρου λαμβάνουν σήμερα νέα πιο ενισχυμένη μορφή σύμφωνα με τα παραπάνω. Οι δύο χώρες εξαιτίας της γεωστρατηγικής θέσης τους δύνανται να αναβαθμίσουν το ρόλο τους στην περιοχή, εφορμούμενες περαιτέρω και υπό το πρίσμα των πρόσφατων γεωπολιτικών εξελίξεων στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Ο τομέας της Ενέργειας μέσω της αξιοποίησης των νέων εμπορικά εκμεταλλεύσιμων κοιτασμάτων φυσικού αερίου εντός της κυπριακής ΑΟΖ, δύνανται να επιφέρει μία αναβαθμισμένη σχέση μεταξύ των δύο κρατών, η οποία μπορεί να συνεισφέρει στις υφιστάμενες σχέσεις συνεργασίας και η οποία δύνανται να ενισχυθεί περαιτέρω από το Ισραήλ και άλλα γειτονικά κράτη (Αίγυπτος, Ιορδανία κλπ) λόγω των μεγάλων αποθεμάτων φυσικού αερίου εντός των ΑΟΖ τους. Στην περίπτωση αυτή, η Ελλάδα και η Κύπρος θα καταστούν σημαντικοί κόμβοι διαμετακόμισης ενέργειας και προμηθευτές της ΕΕ, σε μία ιδιαίτερα κρίσιμη για την τελευταία συγκυρία, όπου επιδιώκει τη γεωγραφική διαφοροποίηση των ενεργειακών εισαγωγών της. Βέβαια το εγχείρημα της οριοθέτησης ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου, ενέχει κινδύνους όσον αφορά τις περιφερειακές ισορροπίες ισχύος. Επιπλέον, θεμελιακή τροχοπέδη για την πρόοδο της υπόψη ενεργειακής συνεργασίας είναι η δυναμική διεύρυνση της στρατιωτικής ισχύος ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία, εις βάρος της Ελλάδας.

Εν κατακλείδι, Ελλάδα και Κύπρος, προκειμένου να υπερβούν τους σκοπέλους προχωρώντας σε ευρεία συνεργασία, προσδοκάται ότι θα χαράξουν μία κοινή πολιτική με ιδιαίτερη έμφαση στην Άμυνα και την Ενέργεια, αξιοποιώντας άπαντα τα πολιτικά, νομικά, διπλωματικά και στρατιωτικά διατιθέμενα μέσα. Η εν λόγω συνεργασία, θα αποτελεί συνέχεια και ενίσχυση της ήδη υπάρχουσας συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών, συνθέτοντας περαιτέρω τον πυρήνα μίας ευρύτερης συνεργασίας και ενός στενού εναγκαλισμού από τρίτα κράτη, δομώντας ένα γεωστρατηγικό άξονα στην Ανατολική Μεσόγειο με πρωταγωνιστές την Ελλάδα και την Κύπρο. Σύμφωνα με την ανάλυση που προηγήθηκε, ο άξονας αυτός θα είναι ιδιαίτερα εποικοδομητικός για τις δύο χώρες οι οποίες βρίσκονται σε μια περιοχή με ιδιαίτερα συγκρουσιακό περιβάλλον, όπου οι εξελίξεις διαμορφώνονται υπό την άμεση επήρεια του πολιτικού ρεαλισμού.

Ως εκ τούτου, αναφορικά με τα τιθέμενα ερευνητικά ερωτήματα στην εισαγωγή της παρούσης εργασίας, καταλήγουμε στο ότι πράγματι υπάρχει δυνατότητα και επιπλέον ανάγκη συνεργασίας μεταξύ δύο κρατών, εν προκειμένω Ελλάδας – Κύπρου κατά βάση στους τομείς της Άμυνας, της Ενέργειας και της Εξωτερικής Πολιτικής εν γένει. Τούτο συμβαίνει καθώς τα συμφέροντα των δύο κρατών στους παραπάνω τομείς, εν πολλοίς

ταυτίζονται. Περαιτέρω, υφίστανται κοινοί κίνδυνοι, όπως η τουρκική προκλητικότητα και οι διεκδικήσεις σε όλα τα επίπεδα, όπου για την αποτελεσματικότερη τους αντιμετώπιση, η ύπαρξη και διεύρυνση της υφιστάμενης στενής συνεργασίας, επιβάλλεται νομοτελειακά. Ακολούθως, υπό τις παρούσες διεθνείς συνθήκες και ισορροπίες διαμορφώνονται οι προϋποθέσεις στον ενεργειακό καταρχήν τομέα και κατ' επέκταση και στους υπόλοιπους τομείς, για συνεργασία και σύμπλευση και με τρίτα κράτη, όπως η Αίγυπτος, το Ισραήλ, οι ΗΠΑ.

Συμπερασματικά, αναφέρονται τα κάτωθι:

Η αξιοποίηση της γεωστρατηγικής θέσης των δύο χωρών μέσα από κατάλληλες πολιτικές συνεργασίες και συμμαχίες ενδέχεται να επιφέρει σημαντικά οφέλη καθώς Ελλάδα και Κύπρος θα εισέλθουν δυναμικά στο σχεδιασμό του παγκόσμιου ενεργειακού χάρτη. Παράλληλα, η ενεργειακή διπλωματία των δύο χωρών ενδέχεται να αποτελέσει καταλύτη για μια βιώσιμη και στη βάση των αποφάσεων του ΟΗΕ λύση του Κυπριακού Ζητήματος χωρίς ασφυκτικά χρονοδιαγράμματα και επιδιαιτησία.

Περαιτέρω, η ποιοτική αναβάθμιση των Ενόπλων Δυνάμεων των δύο χωρών και η ουσιαστική επανενεργοποίηση του δόγματος ΕΑΧ Ελλάδας – Κύπρου θα αποτελέσει σε ένα βαθμό σημαντικό παράγοντα αποτροπής της τουρκικής προκλητικότητας στην περιοχή. Μέσω της λειτουργίας της Στρατηγικής της Αποτροπής, το ΔΕΑΧ θα αποτελέσει αντίβαρο στις τουρκικές αιτιάσεις και θα καταστεί με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο στην Τουρκία σαφές ότι η Κύπρος δεν είναι μόνη της. Τα ζωτικά εθνικά συμφέροντα της Ελλάδας συνδέονται με αυτά της Κύπρου. Το κοινό αρραγές εθνικό μέτωπο εκτείνεται από τον Έβρο μέχρι την Κύπρο και τυχόν επεκτατικές βλέψεις τη Τουρκίας έναντι ενός οποιουδήποτε χώρου της Ελλάδας ή της Κύπρου θα τη φέρει αντιμέτωπη με το σύνολο των Ενόπλων Δυνάμεων της Ελλάδας και της Κύπρου. Η μοίρα της Ελλάδας και της Κύπρου στα εθνικά ζητήματα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη και γεωπολιτικά αποτελούν ένα κράτος.

Σε συνέχεια των προαναφερθέντων η άσκηση εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής προσδοκάται να γίνει πιο αποτελεσματική. Στο πλαίσιο αυτό οι δύο χώρες είναι ενδεχόμενο να προχωρήσουν στη σύσταση Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας, ώστε να εκπονείται μία μακροπρόθεσμη και βιώσιμη Εθνική Στρατηγική προς εξυπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων, η οποία μεταξύ άλλων θα εμπεριέχει και θεσμοθετημένο άξονα ενεργειακής στρατηγικής. Το Εθνικό Συμβούλιο στην Κύπρο και το ΚΥΣΕΑ στην Ελλάδα δεν έχουν κατορθώσει έως σήμερα να δημιουργήσουν μια ολοκληρωμένη μακροπρόθεσμη Εθνική

Στρατηγική.²⁰⁴ Η πραγματικότητα αυτή συχνά επιφέρει προβλήματα συντονισμού και κενά.²⁰⁵ Εγείρει δε σοβαρές ανησυχίες για το μέλλον, καθόσον οι αποφάσεις επί ζωτικής σημασίας θεμάτων λαμβάνονται ad hoc και απουσία μακροστρατηγικής.

Στο πλαίσιο των συμβουλίων Εθνικής Ασφαλείας οι δύο χώρες θα συμπλέουν σε όλα τα εθνικά ζητήματα και θα υπάρχει ενιαία γραμμή και στάση απέναντι στις τουρκικές αιτιάσεις και σε όλες τις διεθνείς προκλήσεις εντός των πλαισίων της κοινής Αμυντικής πολιτικής τους, του ΔΕΑΧ και ενός ευρύτερου σχεδιασμού κοινού χειρισμού κρίσεων. Τα άτομα που θα απαρτίζουν το Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας αναμένεται να είναι εγνωσμένου κύρους και υπερκομματικά. Ο ρόλος τους απέναντι στην εκάστοτε κυβέρνηση θα είναι συμβουλευτικός, αλλά σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη προτού ληφθούν αποφάσεις υψίστης εθνικής σημασίας. Με αυτό τον τρόπο θα αποφεύγονται ζημιογόνες για τα εθνικά συμφέροντα πράξεις και δεν θα υφίσταται «κενό» στην Εθνική Άμυνα εξαρτώμενο από τη βούληση ή και την απειρία ενίοτε, των εκάστοτε κυβερνώντων.

Εν συνεχεία, στα πλαίσια της μακροπρόθεσμης στρατηγικής που καλούνται να αναπτύξουν τα δύο κράτη, μπορεί να εξεταστεί και το ενδεχόμενο της διασύνδεσής της στρατηγικής συνεργασίας και του ΔΕΑΧ με το Ισραήλ και πιθανόν με άλλες χώρες της περιοχής, όπως της Αιγύπτου κ.α. Επομένως, κομβικής σημασίας είναι η στενή συνεργασία Ελλάδας - Κύπρου - Ισραήλ στους τομείς άμυνας, ασφάλειας, τουρισμού καθώς και στον ενεργειακό τομέα, όπως διεξοδικά αναλύθηκε ανωτέρω. Επιπλέον, η ενίσχυση των σχέσεων με το Ισραήλ θα αποτελέσει καταλύτη στην καθολική εξάλειψη του παραδοσιακού άξονα Ισραήλ – Τουρκίας που υπήρχε μέχρι πρόσφατα κάτι το οποίο είναι ιδιαίτερα ευνοϊκό για την Ελλάδα και την Κύπρο.

Ακολούθως οι δύο χώρες, μπορούν να συνεισφέρουν στην εξομάλυνση των σχέσεων του Ισραήλ με αραβικές χώρες προάγοντας τα κοινά συμφέροντά τους, με αφορμή και την οικοδόμηση ενεργειακών οδών και δρομολόγηση των νέων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων της Ανατολικής Μεσογείου προς τη δυτική Ευρώπη. Με τον τρόπο αυτό θα συμβάλλουν επιπλέον, στην οικονομική διείσδυση του Ισραήλ στον αραβικό κόσμο. Είναι προφανές ότι η υπόψη βοήθεια θα επιφέρει σε Ελλάδα και Κύπρο σημαντικά αντισταθμιστικά οφέλη, καθώς το Ισραήλ αποτελεί την ισχυρότερη οικονομικά, τεχνολογικά και στρατιωτικά αναπτυσσόμενη χώρα της Μεσογείου. Ο νέος άξονας Ελλάδας - Κύπρου - Ισραήλ σε αντίβαρο του ισλαμικού-αντιεβραϊκού άξονα που επιχειρεί να δομήσει η Τουρκία,

204 Σέκερης, Γεώργιος, Εθνική Στρατηγική: Η Μεγάλη Απούσα, Εθνικές Επάλξεις, τεύχος 112, Αθήνα, 2015, σελ. 30.

205 Κλόκκαρης, Φοίβος, Τουρκική Απειλή κατά του Ελληνισμού της Κύπρου, Επιφανίου, Λευκωσία, 2011, σελ. 68.

θα ενισχύσει τη διπλωματική ισχύ των δύο χωρών έναντι στην Τουρκία, κάτι που θα έχει ισχυρό αντίκτυπο στην έκβαση των εθνικών μας ζητημάτων, όπως είναι το Κυπριακό.

Παράλληλα, σημαντικά οφέλη για τις δύο χώρες προσφέρει και η αναβάθμιση της συνεργασίας τους με την Αίγυπτο σε στρατηγικό επίπεδο, συμπεριλαμβανομένου και του στρατιωτικού τομέα, με διεξαγωγή κοινών ασκήσεων και εκπαιδεύσεων, καθώς και συμπράξεων σε θέματα αμυντικής βιομηχανίας. Η συνεργασία των δύο χωρών με την Αίγυπτο και με τη συμμετοχή και του Ισραήλ, τείνει να αποτελέσει ένα τετραμερές περιφερειακό σύστημα ασφαλείας της Μεσογείου, το οποίο σε συνεργασία με τις ΗΠΑ θα συνιστά παράγοντα σταθερότητας στην περιοχή. Η ενίσχυση αυτού του τετραμερούς συστήματος θα απομάκρυνε πλήρως το Ισραήλ από κάθε σκέψη μελλοντικού εναγκαλισμού με την Τουρκία.

Ελλάδα και Κύπρος γίνεται κατανοητό ότι έχουν αυξημένη στρατιωτική αξία στην Ανατολική Μεσόγειο, λόγω της στρατηγικής σημασίας των αμερικανικών βάσεων στην Κρήτη, των βρετανικών βάσεων στην Κύπρο και του ελληνικού εναέριου χώρου, την οποία πρέπει να αξιοποιήσουν προς όφελός τους. Γίνεται επομένως σαφές ότι η Ελλάδα μπορεί να καλύψει άμεσα και αποτελεσματικά, τα δύο κενά «στρατηγικής εμπιστοσύνης» στη νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ. Το πρώτο αφορά στις σχέσεις ΗΠΑ – Τουρκίας και το δεύτερο στις σχέσεις Τουρκίας – Ισραήλ. Η εξέλιξη αυτή θα συμβάλει αφενός στη βελτιστοποίηση της επίλυσης του Κυπριακού Ζητήματος και αφετέρου στην ενδυνάμωση της Ελληνο-αμερικανο-ϊσραηλινής στρατηγικής συνεργασίας.

Οι δύο χώρες διαφαίνεται ότι θα εξακολουθούν να διατηρούν στενή στρατιωτική συνεργασία στη Μεσόγειο, με το Ισραήλ, την Αίγυπτο και άλλες χώρες της περιοχής, όπου και συμμετέχουν σε κοινές αεροναυτικές ασκήσεις. Εφόσον η Ελλάδα εξακολουθεί να διατηρεί της παρουσία της στην Ανατολική Μεσόγειο, θα ενισχύσει τη θέση της ως στρατηγικός εταίρος των ΗΠΑ, τόσο σε διμερές επίπεδο όσο και στα πλαίσια του ΝΑΤΟ. Άλλωστε η προώθηση των εθνικών μας θεμάτων (Κυπριακό, Υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου κ.α) τελεί σε άμεση συνάρτηση με τις επιδιώξεις των ΗΠΑ, σε μια εποχή όπου ο ρόλος των διεθνών οργανισμών και θεσμικών οργάνων έχει υποβαθμισθεί..

Παράλληλα, το ενδεχόμενο η Κυπριακή Δημοκρατία να προβεί σε άμεση προκήρυξη διεθνούς διαγωνισμού για αδειοδότηση ερευνών υδρογονανθράκων, σε όσα εκ των Οικοπέδων της δεν έχει λάβει χώρα έως σήμερα, με σχετική ανάθεση σε εταιρείες, πιθανόν να αποθαρρύνει την Τουρκία από πιθανή πραγματοποίηση παράνομης γεώτρησης επί της κυπριακής ΑΟΖ, η οποία δύναται να δημιουργήσει τετελεσμένο. Κάτι αντίστοιχο θα συμβεί και με την Ελλάδα, η οποία όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενα κεφάλαια, ήδη έχει αρχίσει να προβαίνει σε προκήρυξη αντίστοιχων διαγωνισμών, για την εκμετάλλευση όλων

των πιθανών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων της.

Βιβλιογραφία

- Αλειφαντής, Στέλιος και Χωραφάς, Ευάγγελος, Σύγχρονο Διεθνές Σύστημα και Ελλάδα, Στρατηγικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2001.
- Αρβανιτόπουλος, Κων. & Ήφαιστος, Παναγιώτης, Ευρωπαϊκές Σχέσεις, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 1999.
- Αρβανιτόπουλος, Κων., Ανάλεκτα Διεθνούς Πολιτικής, Εκδόσεις Ι. Σίδερης, Αθήνα, 2007
- Αρβανιτόπουλος, Κων., Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2000.
- Αριστοτέλους, Αρίστος, Το Δόγμα Του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδας – Κύπρου, Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών, Λευκωσία, 1998.
- Αφεντούλη, Ινώ, Ποιά Ευρώπη Θέλουμε, Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα, 1997.
- Βαληνάκης, Γιάννης, Από τον Ψυχρό Πόλεμο στη Νέα Εποχή.
- Βαλιαντής, Μάριος, Τα επόμενα βήματα στην Κυπριακής ΑΟΖ, Φιλελεύθερος, 10-04-2017, <http://www.philenews.com/f-me-apopsi/paremvaseis-ston-f/article/387231/ta-epomena-bimata-stin-kypriaki-aoz>
- Βαρβαρούσης, Π., Στρατηγική Των Παιγνίων: Συνεργασία και Σύγκρουση στις Διεθνείς Σχέσεις, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1998.
- Βιδάλης, Ορέστης, Το Σύγχρονο Γεωπολιτικό Περιβάλλον και η Εθνική μας Πολιτική, Εκδόσεις Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα, 1988.
- Βρεττός, Θ. Οικονομική Γεωγραφία – Διεθνείς Εμπορικές Σχέσεις, Ίδρυμα Ευγενίδη, Αθήνα, 1993.
- Γατσίδας, Ι. & Θ. Νικολετοπούλου, Ενεργειακά Αποθέματα στην Ελλάδα και την Ανατολική Μεσόγειο, 2013. http://indeepanalysis.gr/sites/default/files/meletes/ellada_os_diakomistiko_kentro.pdf
- Γεωργοπαπαδάκου Α., Ελληνική Γραμματολογία, Εκδόσεις Μαλλιάρης, Αθήνα, 1998.
- Γρηγορίου, Πέτρος, Η Ασφάλεια ως Καθοριστικός Παράγων ανάμεσα στην Ανάπτυξη και το Περιβάλλον, στη Μεσόγειο Θάλασσα και το Αιγαίο, Εκδόσεις ΙΣΤΑΜΕ, Αθήνα, 1999.
- Ευαγόρου, Ευαγόρας, Τα μικρά κράτη και η στρατηγική τους στο Διεθνές Σύστημα: Η περιπτώσιολογική Μελέτη της Κύπρου, Αθήνα, 2007.
- Ευαγόρου, Ευαγόρας. *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις από το 1923 έως Σήμερα: Θεωρία Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγική*, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2010.
- Ηλιόπουλος, Κ., Η ευρωπαϊκή πολιτική ενέργειας και οι διεθνείς συμβάσεις της Ελλάδος στον τομέα του φυσικού αερίου, συλλογικό Ενέργεια – Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική, Φαραντούρης, Ν. (επιμέλεια), Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012.

- Ηρακλείδης, Α., Άσπονδοι γείτονες, Ελλάδα – Τουρκία: Η διένεξη του Αιγαίου, εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2007.
- Ήφαιστος, Παναγιώτης, Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων: Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 1999
- Ήφαιστος, Παναγιώτης, Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και το Εξωτερικό, Γ Έκδοση, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2003
- Θεοδωρόπουλος, Β., οι Τούρκοι και εμείς, εκδόσεις Φυτράκης, Αθήνα, 1988.
- Iefimerida, Προκλητικός ο Τσαβούσογλου από τη Θράκη-μίλησε για «τουρκική μειονότητα», 3-11-2017, βλέπε <https://www.iefimerida.gr/news/373602/proklitikos-tsavovsogloy-apo-ti-thraki-milise-gia-toyrkiki-meionotita-eikones-vinteo>
- Κληρίδης, Γλαύκος, Ντοκουμέντα μιας εποχής, εκδόσεις Πολιτεία, Λευκωσία, 2007.
- Κλόκκαρης, Φοίβος, Τουρκική Απειλή κατά του Ελληνισμού της Κύπρου, Εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία, 2011.
- Κολιόπουλος, Κων/νος Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως Σήμερα, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2008
- Κολιόπουλος, Κων/νος, Η Υψηλή Στρατηγική της Αρχαίας Σπάρτης, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2011.
- Κονδύλης, Παναγιώτης, Η Σύγκρουση των Πολιτισμών και οι Απόψεις του Σάμιουελ Χάντινγκτον, 26 – 01 – 1997. <https://kondylis.wordpress.com/2009/01/06/h/>
- Κονδύλης, Παναγιώτης, Θεωρία του Πολέμου, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 2004.
- Κουσκουβέλης, Ηλίας & Λίτσας, Σπυριδών & Κυριακίδης, Κλεάνθης, Η Αραβική Άνοιξη, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2012.
- Κούτσης, Αλέξανδρος Η Γεωπολιτική της Μείζονος Μέσης Ανατολής στο Τέλος του 20ου Αιώνα, Διεθνής Επιθεώρηση Στρατιωτικής Ιστορίας, ΓΕΕΘΑ-Ελληνική Επιτροπή Στρατιωτικής Ιστορίας, Αθήνα, 2001.
- Κουφουδάκης, Β. & Τσαρδανίδης Χ. & Κ. Σωτηρέλης, Η Πολιτική των Υπερδυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο και στον Περσικό Κόλπο, Αθήνα 1989.
- Κύπρος, γεωπολιτικές εξελίξεις στον 21^ο αιώνα, Συλλογικό Έργο, εκδόσεις Monthly review, Αθήνα, 2009.
- Κυριαζής, Ν. και Σωμάκος Λ., Ελλάδα – Τουρκία, Άμυνα και Οικονομία, εκδόσεις ΕΣΤΙΑ, Αθήνα, 1999.
- Κυριακίδης, Κλεάνθης, Από τον Μάχαν στον Κόρμπτετ: Θεωρίες Ναυτικής Ισχύος και Διαχρονική Εφαρμογή Ναυτικής Στρατηγικής στις Ελληνικές Θάλασσες, ΑΔΙΣΠΟ, Θεσ/νίκη, 2012.

- Λιάκουρας, Πέτρος & Γκίκας, Βασίλειος, η κύρωση των διεθνών συνθηκών στο σύγχρονο δημοκρατικό κράτος, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 2005.
- Λιάκουρας, Πέτρος, Διεθνές Δίκαιο και χρήση των θαλάσσιων βυθών για στρατιωτικούς σκοπούς, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 2002.
- Λιάκουρας, Πέτρος, Το Κυπριακό – Από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη- Σε αναζήτηση Ομοσπονδιακής Λύσης, Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2007.
- Λουκάς, Ιωάννης, Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία και Παγκόσμιοι Πόλεμοι, Εκδόσεις Τροχαλία, Αθήνα, 1996.
- Λυγερός, Σταύρος, Κύπρος, Στα όρια του αφανισμού, εκδόσεις Λιβάνης- Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1993.
- Liddell-Scott, Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης, 2007.
- Μάζης, Ιωάννης, Γεωπολιτική Προσέγγιση για ένα Νέο Ελληνικό Αμυντικό Δόγμα, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2006
- Μάζης, Ιωάννης, Γεωστρατηγική Ανάλυση της Παρούσας Συγκυρίας στη Ν.Α. Μεσόγειο, Γεωστρατηγική, Τεύχος 6, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Σεπτέμβριος – Δεκέμβριος 2006.
- Μάζης, Ιωάννης, Οι Αραβικές Εξεγέρσεις και η Αναδιαμόρφωση του Αραβοισλαμικού Κόσμου, στο συλλογικό έργο: Το Ζήτημα της Ειρήνης στη Νότιο – Ανατολική Μεσόγειο, Εκδόσεις Λειμών, Αθήνα, 2013.
- Μαρκεζίνης, Βασίλειος, Μία Νέα Εξωτερική Πολιτική για την Ελλάδα, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2010.
- Μαυρόπουλος, Παναγιώτης, “Το Κέντρο Βάρους”, 2014, βλέπε: http://www.warandstrategy.gr/images/ArticleImages/%CE%A4%CE%9F_%CE%9A%CE%95%CE%9D%CE%A4%CE%A1%CE%9F_%CE%92%CE%91%CE%A1%CE%9F%CE%A5%CE%A3.pdf
- Μελέτης, Νικόλαος, Η Τουρκία διεκδικεί από Ελλάδα Κρήτη μέχρι Κύπρο, 12-04-2019, βλέπε <https://www.liberal.gr/diplomacy/i-tourkia-diekdikei-apo-ellada-kriti-mechri-kupro/247928>
- Mearsheimer, John, Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2011.
- Morgenthau, Hans, Η πολιτική μεταξύ των εθνών, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2016.
- Νικολάου, Α.Κ, Οι Έρευνες για Κοιτάσματα Υδρογονανθράκων σε Θαλάσσιες Ζώνες Ελλάδος και Κύπρου και η Πολιτική των Γειτονικών Χωρών. http://kostasxan.blogspot.gr/2010/08/blog-post_691.html
- Νταβούτογλου, Αχμέτ. Το Στρατηγικό Βάθος: Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας, Εκδόσεις

- Ποιότητα, Αθήνα, 2010.
- Ντόκος, Θάνος & Πιέρρος, Φίλιππος, Η Μεσόγειος προς τον 21ο Αιώνα, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1996.
- Ντόκος, Θάνος, Ένταση στην Ανατολική Μεσόγειο: Το γεωπολιτικό «Τετράγωνο» Ελλάδας– Κύπρου– Ισραήλ– Τουρκίας, Κείμενο Εργασίας ΕΛΙΑΜΕΠ 23, 16.11.2011.
- Ντόκος, Θάνος, η στρατηγική σχέση Ελλάδας – Ισραήλ, 15-08-2012.
<http://www.kathimerini.gr/731477/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/h-strathgikh-sxesh-elladas-israh>
- Οικονομίδης, Κων/νος, Η Νέα Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας και η Ελλάδα: Τα Υπέρ και τα Κατά, Εκδόσεις ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 1995-96
- Παπαδόπουλος, Φαίδων, η εδαφική και πληθυσμιακή πτυχή του κυπριακού προβλήματος.
- Παπαδοπούλου, Ειρήνη Το «Νέο Μεγάλο Παιγνίδι» της Μεταφοράς Ενέργειας και Γεωπολιτική Σημασία της Περιοχής των Βαλκανίων στα Πλαίσια Αυτού, Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Μάιος – Αύγουστος 2007
- Παπασωτηρίου, Χαράλαμπος, Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945- 2002, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2009.
- Παπασωτηρίου, Χαράλαμπος, Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική 6ος- 11ος Αιώνας, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2007.
- Παπασωτηρίου, Χαράλαμπος, Υψηλή Στρατηγική: Ελληνικές Επιλογές στο Νέο Διεθνές Περιβάλλον, στο συλλογικό έργο: Χρ. Γιαλλουρίδης & Παν. Τσάκωνας, Η Νέα Διεθνής Τάξη, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Ζήτημα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1993.
- Παρίσης, Ιωάννης, Η Καθ' Ημάς Θάλασσα, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2013
- Πελώνη, Α., Λεβιάθαν: Το Μεγάλο Παιχνίδι στην Αν. Μεσόγειο, 2010.
<http://www.tanea.gr/kosmos/article/?aid=4605176>
- Πλατιάς, Αθανάσιος, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη, εκδόσεις Εστία, Αθήνα, 2007.
- Πρεβελάκης, Γεώργιος, Γεωπολιτική της Ελλάδας, Εκδόσεις Libro, Αθήνα, 1998
- Πρωτόπαπας, Ξ. Γ.,, Ελληνική Ενεργειακή Στρατηγική και Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Ασφάλεια, Σεπτέμβριος 2014: <http://www.defencenews.gr/index.php/energeiaka/574-elliniki-energeiaki-stratigiki-kai-evropaiki-energeiaki-asfaleia>
- Ραπτόπουλος, Νικόλαος, Οι τρέχουσες εμπορικές και οικονομικές συναλλαγές της Τουρκίας με τις χώρες της άμεσης περιφέρειάς της, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2011
- Ρούκουνας, Εμμ., Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, Αθήνα, 2015.
- Σέκερης, Γεώργιος, Εθνική Στρατηγική: Η Μεγάλη Απούσα, Εθνικές Επάλξεις, τεύχος 112,

Αθήνα, 2015.

Σιούσιουρας, Π. & Χουρδάκης, Κ. & Αντωνάτος, Κ. (2017). Η Καταλυτική Συνεισφορά της “Εξυπνης Ισχύος” ως Στρατηγική Επιλογή Αντιμετώπισης της Σύγχρονης Ορησκειτικής Τρομοκρατίας, Δημοσιευμένη Μελέτη ΕΛΙΣΜΕ.

Σιούσιουρας, Πέτρος, Γεωπολιτική και Ζωτικός Χώρος: Η Μικρασιατική Εκστρατεία και ο Ανταγωνισμός των Μεγάλων Δυνάμεων, εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα, 2012.

Συρίγος, Άγγελος, Ελληνοτουρκικές σχέσεις, β' έκδοση, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2016.

Τζιάρρας, Ζήνωνας και Μούδουρος, Νίκος, Η Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο. Ιδεολογικές όψεις εξωτερικής πολιτικής, Εκδόσεις Τουρίκη, Αθήνα, 2016.

Τσακίρης, Θεόδωρος, Το Ενεργειακό Παιχνίδι στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο. Τι Αλλάζει με την Αραβική Εξέγερση, foreign affairs, 27/01/2012.

Τσαλακός, Γ., 2013, τρίγωνο ενεργειακής σταθερότητας με Κύπρο, Ελλάδα και Ισραήλ στην Ανατολική Μεσόγειο. 09-08-2013.:

<http://www.tanea.gr/news/greece/article/5034457/energeia-statherothtas-sthn-anatolikh-mesogeio/>

Τσάλτας, Γ., Το Καθεστώς της Ηπειρωτικής Υφαλοκρηπίδας σύμφωνα με τη Νέα Σύμβαση (1982) για το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας και τα Ελληνικά Συμφέροντα, στο Διεθνές Δίκαιο και Διεθνής Πολιτική, Εκδόσεις Παρατηρητής, Δεκέμβριος 1984.

Φίλης, Γ., ΤΑΡ & Ελλάδα: Εσωτερικές Παράμετροι & Περιφερειακά Γεωπολιτικά Παίγνια, 2014. <http://www.reporter.gr/Eidhseis/Epicheirhseis/energy/item/245815-TAR-Ellada-Eswterikes-Parametroi-Perifereiaka-Gewpolitika-Paignia>

Χαραλαμπάκης, Μάνος, Μπαράζ τουρκικών υπερπτήσεων στο σύμπλεγμα του Καστελορίζου, 14-11-2019, βλέπε <https://www.tanea.gr/2019/11/14/greece/mparaz-tourkikon-yperptiseon-sto-symplegma-tou-kastelORIZOU/>

Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, Το Κυπριακό Ζήτημα: 1878-1960, Η Συνταγματική Πτυχή, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

Χειλαδάκης, Νίκος, η Μυστική Τουρκία, εκδόσεις Αρχέτυπο, Αθήνα 2002.

Brzezinski, Zbigniew, Η Μεγάλη Σκακιέρα. Η Αμερικανική Υπεροχή και οι Γεωστρατηγικές της Επιταγές, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 1998.

Gilbert, Achcar and Warschawski, Michel, “Η Επίθεση των 33 Ημερών”, 2007.

Waltz, Kenneth, θεωρία Διεθνούς Πολιτικής, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2011

Watson, Adam, Η εξέλιξη της Διεθνούς Κοινωνίας, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2006.

- Abdel, Malak, Suzanne και Stefanos C. Hailis, «Cyprus: EU Admission and Potential Effect on the Cyprus Problem.» *Ethics of Development in a Global Environment*, 19 Αυγούστου 1999.
- Aoun, M.C., European Energy Security Challenges and Global Energy Trends: Old Wine in New Bottles? 2015. <http://www.iai.it/sites/default/files/iaiw1503.pdf>
- Aphrodite's Gift: Can Cypriot Gas Power a New Dialogue?, Europe Report 216, International Crisis Group, 2 Απριλίου 2012.
- Asher, Zeiger, Israel, US and Greece begin annual naval exercise 07-03-2013, <https://www.timesofisrael.com/israel-us-and-greece-begin-annual-naval-exercise/>
- Aydin, Mustafa., *Turkish Foreign Policy: Framework and Analysis*. Άγκυρα: Center for Strategic Studies, 2004.
- Bahcheli, Tozun. "Cyprus in the Post-Cold War Era: Moving Toward a Settlement." Στο *Greek-Turkish Relations and U.S. Foreign Policy: Cyprus, the Aegean, and Regional Stability*, επιμ. Tozun Bahcheli, Theodore A. Couloumbis, και Patricia Carley, 20-29. Washington: United States Institute of Peace, 1997.
- Balcer, Adam, Enlisting Business to Help Loosen the Gordian Knot around Cyprus, Economy Policy CEPS Commentaries, 2012.
- Baştürk, Melike. "The Issue of Cyprus in the EU Accession of Turkey." *Claremont-UC Undergraduate Research Conference on the European Union 2011* (2011).
- Bideleux, Robert & Ian, Jeffries, a History of Eastern Europe: Crisis and Change, Routledge, 1998,
- Buzan, Barry, People, States & Fear: The National Security Problem in International Relations, 1991.
- Cornell, Svante, Gerald Knaus & Manfred Scheich, Dealing with a Rising Power: Turkey's Transformation and its Implications for the EU, Centre for European Studies, 2012.
- Cox, R. W., Realism, Positivism and Historicism, στο Cox R. W. & Sinclair T. J., Approaches to World Order, Cambridge University Press, Cambridge, 1996
- Dokos, Thanos, Who Lost Greece? The Geopolitical Consequences of the Greek Crisis, Briefing Note ELIAMEP 18, February 2012.
- Foreign Policy, Istituto Affari Internazionali, Working Papers 12, 2012.
- Gilpin, G. Robert, War and Change in World Politics, 1986.
- Gilpin, Robert, Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2004
- Glenn R.W., "Thoughts on Hybrid Conflict", Small Wars Journal, 2009.
- Grieco M. Joseph, Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism, International Organization, 42, 1988.

- Grotius, Hugo, «De Jure Belli ac Pacis», Paris, 1625.
- Günaydın E. B., Can South-Eastern Mediterranean Gas be a Supply for the EU?, 2014.
<http://blogs.plymouth.ac.uk/dcsc/2017/03/07/trilateral-us-israel-greece-noble-dina-exercise-begins-later-this-month/>
<http://www.iai.it/sites/default/files/iaiw1417.pdf>
- Heuser, Beatrice, *The Evolution of Strategy: Thinking War from Antiquity to the Present*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, UK.
- Karkazis, John, The Pursuit of a New Order in Europe and the Middle East, journal “Middle East Forum”, Issue 10, University of the Aegean, Chios, June 2012.
- Karkazis, John, The Syrian Crisis as the Prelude of a New Order in the Region, University of the Aegean, Chios, September 2013.
- Kassinis, Solon, *Offshore Cyprus: A New Frontier & Emerging Region*, Ministry of Commerce, Industry and Tourism, 2011.
- Keddie, Patrick, Remembering the Mavi Marmara victims,
<https://www.aljazeera.com/news/2016/06/remembering-mavi-marmara-victims-160630105303709.html>
- Koniotou, Maria. “References to the Cyprus problem during EU-Turkey JPC meeting in Strasbourg.” *Cyprus New Agency (CAN)*.
- Koskouvelis, Ilias, The Problem with Turkey’s ‘Zero Problems’, *Middle East Quarterly*, 2013.
- Kudors A., “Hybrid War-A New Security Challenge for Europe”, Notes of Latvian Presidency of the Council of the EU, 2015.
- Kyris, George. “Turkey, Cyprus and the Turkish Cypriot political parties: The Ephemeral catalyst of EU?” *Turkish Policy Quarterly* 10 (2011): 97-105.
- Leigh, James και Predrag Vukovic. “A Geopolitics of Cyprus.” *Rubin Center – Research in International Affairs*, 22 Δεκεμβρίου 2011. Τελευταία πρόσβαση: 25 Ιουλίου 2016.
<http://www.rubincenter.org/2011/12/a-geopolitics-of-cyprus/>.
- Mackinder, Halford, *Democratic Ideals and Reality*, National Defence University Press, Washington DC, 1942.
- Mattera, Olga, *The New Middle East and the Shite Awakening*, Centro Militare di Studi Strategici, Quarterly Year IV, no 4, Roma, Winter 2006.
- Mearsheimer, John, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2006.
- Michaletos, Ioannis. “Cyprus’s Military Balance: Greek and Turkish Forces in Comparison.” 17 Δεκεμβρίου 2006.

Monaghan, Andrew, *Putin's Way of War, the War in Russia's Hybrid Warfare*, Strategic Studies Institute, 2016.

Oğurlu, Ebru, *Rising Tensions in the Eastern Mediterranean: Implications of Turkish*
Oğuzlu, Tarik. "Turkey and the Cyprus Dispute: Pitfalls and Opportunities." *Ankara Bar Review* 1 (2010).

Osiewicz, Przemyslaw. "Turkey and Its Position on the Cyprus Question Since 1974." *Rocznik Integracji Europejskiej* 7 (2013).

Palmer D.A.R., *Back to the future? Russia's Hybrid Warfare, Revolutions in Military Affairs and Cold War Comparisons*, Research paper 120, NATO Defense College, Rome, 2015.

Robins, Philip. *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy Since the Cold War*. Λονδίνο: Hurst & Company, 2003.

Sayin, Fatih Mehmet. "Solution of the Cyprus Problem and Turkish Position." *Journal of Qafqaz University* 24 (2008)

Siousiouras, P. and Arvanitopoulos ,C., *Geopolitical Designs and Realities in Yugoslavia's Foreign Policy: The Issue of Access to the Sea*, *Journal of Political and Military Sociology*, Vol. 33 (2), Northern Illinois University, USA (DeKalb), 2005.

Siousiouras, P., Chourdakis, K. and Grekos D. (2018), *The European Union and the Securitization Process: the case of Turkish Candidacy*, *Middle East Forum*, Special Issue "Towards a New Order in the Region: Frontiers redesign in the Middle East and the Balkans and their impact on World Geopolitical Dynamics", ISSN 1105-6164.

Spykman, Nickolas, *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*, Harcourt Brace, New Work, 1942.

Spykman, Nickolas, *The Geography of the Peace*, Harcourt Brace and Company, New Work,

Spykman, Nickolas, *The Geography of the Peace*.

Suvarierol, Semin. "The Cyprus Obstacle on Turkey's Road to Membership in the European Union." *Turkish Studies* 4 (2003).

The Transformation of the Alliance, NATO Handbook, NATO Office of Information and Press, Brussels, 1995

Tsiboukis, George, *trilateral (US-ISRAEL-GREECE) noble dina exercise begins later this month*, 07-03-2017. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/reliant-mermaid-naval-exercise-increasing-the-peacetime-role-of-navies>

Van de Broek H., *Preventing Instability, Transatlantic Relations in the '90: The Emergence*

of New Security Architectures – Special Report, Brassey's Inc, 1992.

Waltz, N. Kenneth, Theory of International Politics, Saltzman Institute of War and Peace Studies, Columbia University, New York, 1979.

Λοιπές Διαδικτυακές Πηγές

Ελευθεροτυπία, Γεωπολιτική Αλλαγή στη Μέση Ανατολή: Λευκωσία – Τελ Αβίβ Ψάχνουν στα Βαθιά, 2010. <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=174994>

Ναυτεμπορική, Ρώσικο δάνειο 2,5 δις ευρώ στην Κύπρο, 09 – 09 – 2011, <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/322897/rosiko-daneio-25-dis-euro-stin-kupro>

TAP-AG.gr., ο TAP με μια ματιά.: <https://www.tap-ag.gr/%CE%9F-%CE%91%CE%B3%CF%89%CE%B3%CF%8C%CF%82>

Το Βήμα, «Ατσάλινο Βέλος»: Εντυπωσιακή Άσκηση στην Κύπρο με τη συμμετοχή ελληνικών F-16, 17-10-2019, βλέπε: <https://www.tovima.gr/2019/10/17/politics/atsalino-velos-entyposiaki-askisi-stin-kypro-me-ti-symmetoxi-ellinikon-f-16/>

ΥΠΕΚΑ, Σύντομο Χρονικό Ανακαλύψεων Υδρογονανθράκων στην Ελλάδα. <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=765&language=el-GR>

Υπουργείο Ενέργειας Εμπορίου και Βιομηχανίας Κυπριακής Δημοκρατίας, <http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/All/AF4DB4AEBBE418AEC2257F5A00310F7D?OpenDocument>

Υπουργείο Ενέργειας Εμπορίου και Βιομηχανίας της Κύπρου, Υπηρεσία Υδρογονανθράκων. http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/page19_gr/page19_gr?OpenDocument

Developments Between Market Opportunities and Geopolitical Risks, 2013. <http://www.feem.it/getpage.aspx?id=5321&sez=Publications&padre=73>

ExxonMobil makes natural gas discovery offshore Cyprus. https://corporate.exxonmobil.com/news/newsroom/news-releases/2019/0228_exxonmobil-makes-natural-gas-discovery-offshore-cyprus

Interconnection Turkey, Greece, Italy (ITGI) pipeline. <https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/turkeygreeceitalypip>

Reliant mermaid, <https://www.globalsecurity.org/military/ops/reliant-mermaid.htm>

Tagliapietra S., Towards a New Eastern Mediterranean Energy Corridor? Natural Gas

TAP, 2014.: <http://www.tap-ag.com/the-pipeline/building-the-pipeline/in-greece>

USEIA, Energy Country Analysis. <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=GR>

USEIA,Energy

Country

Analysis.

<http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Turkey/turkey.pdf>